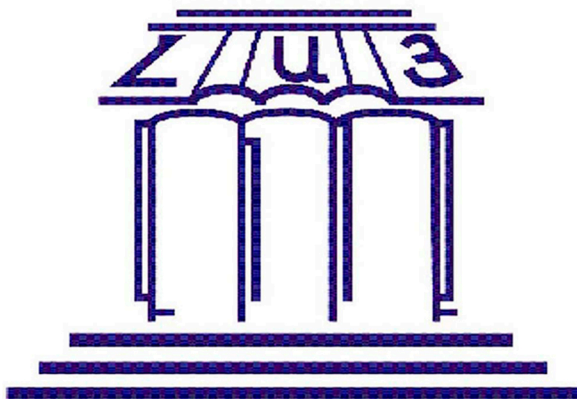

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Մույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

614.8

1-24

20 JUL 2010

Հրատարակութիւն.

ՏԻՐԱՆՈՒՆԻ Զ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՍԵՆՃԱՒԻԳԻՆ

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԸ

ԿԻԼԻԿԻՈՅ ՄԷՋ

Հրատարակութեան ծախք
հաշիւում է գործարանային
Պ. Խաչի Շաղկարհեանի կողմէ:

Տպագրութիւն ձ. Մ. Արմաւիր

Կ. Պոլիս, Պապր Ալի, 64

1921

614.8
Z-24

614.8
2-24

94

Հրատարակութիւն ՏԱՐՍՈՆԻ Հ. Կ. ԽՍՀՈՒ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԸ

ԿԻԼԻԿԻՈՅ ՄԷՋ

Հրատարակութեան ծախքը
նուիրուած է գործարանատէր
Պ. Խաչեր Շալվարենեանի կողմէ:

Տպագրութիւն Ֆ. Մ. Ալեքանուոր

Կ. Պոլիս, Պապր Ալի, 64

1921

31 MAY 2013

3940

64028-67

ՏԱՐՍՈՆԻ ԿԱՌԱՎԱՐԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏ Պ. Է. ԳՈՐԻՍԹԻԼԻԷՆ

ARMÉE DU LEVANT

1ère. Division

Tarsous le 29 Mars 1921

SERVICES ADMINISTRATIFS

Caza & Ville de Tarsous

Le Commandant COUSTILLIÈRE
Gouverneur du Caza et de la Ville de Tarsous
à Madame Chalvardjian
Présidente de la Croix Rouge Arménienne
TARSOUS

Madame,

Je suis heureux de témoigner que les Dames de la Croix Rouge Arménienne de Tarsous ont du rendre de signalés services à leurs compatriotes.

Elles ont remplacé l'argent par le dévouement; elles se sont particulièrement distinguées au moment du grand malheur de Marrache quand, sous la direction de Madame Zarouhi Chalvardjian leur présidente, elles ont confectionné de leurs mains tout ce qui était nécessaire à leurs malades: literie et linge.

Il faut admirer ces vaillantes femmes trop abandonnés par les riches comités de bienfaisance d'Egypte et d'Amérique: elles continuent courageusement leur œuvre charitable en prélevant sur leurs minimas ressources personnelles la part des déshérités.

E. COUSTILLIÈRE

ԱՐԵՒԷՍԱՆ ԲԱՆԱԿ

Ա. Զօրաբաժին

Տարսոն 29 Մարտ 1921

ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Տարսոնի Վիճակ եւ Քաղաք

Գոմանտան ԳՈՒՍԹԻԼԼԻԷՐ
Տարսոն Վիճակի եւ Քաղաքի
Կառավարիչ

Առ Տիկին Շալվարճեան
Նախագահուհի Հ. Կ. Խ.ի
ՏԱՐՍՈՆ

Տիկին,

Երջանիկ եմ վկայելու թէ Տարսոնի Հ. Կ. Խ.ի
Տիկինները կրցան նշանակելի ծառայութիւններ մատուցանել
իրենց հայրենակիցներուն:

Անոնք դրամը փոխարինեցին անձնուի-
րութեամբ: Մասնաւորապէս յայտնի եղան անոնք Մարաշի
մեծ դժբաղդութեան ատեն, երբ իրենց նախագահուհի
Տիկին Զարուհի Շալվարճեանի վարչութեան տակ, երենց
ծեռքերով իսկ պատրաստեցին ինչ որ անհրաժեշտ էր իրենց
հիւանդներուն, անկողին թէ ճերմակեղէններ:

Պէտք է սքանչանալ այդ քաջ կիներուն,
որոնք բոլորովին լքուած Եգիպտոսի եւ Ամերիկայի բարե-
գործական կոմիտէներուն հարուստ միջոցներէն քաջաբար
կը շարունակեն բարեսիրական գործը, բաժին հանելով ար-
կածեալներուն՝ իրենց համեստ անձնական միջոցներով:

Է. ԳՈՒՍԹԻԼԼԻԷՐ

ՏԻԿԻՆ ԶԱՐՈՒՀԻ Խ. ՇԱԼՎԱՐՃԵԱՆ
Ասեմապետ Տարսնի Հ. Կ. Խաչի

Պ. ԽԱՇԵՐ ՇԱԼՎԱՐՃԵԱՆ
Ծանօթ բանեւոր

Պ. ԽԱՋԵՐ ՇԱԼՎԱՐՃԵԱՆ

Կիլիկիոյ այս մեծահարուստ զործարանատէրը շատ մեծ ծառայութիւններ մատուցած է Հ. Կ. խաչի Տարսոնի Մասնիւղիս, ըլլայ բարոյապէս, ըլլայ նիւթապէս:

Շնորհիւ իր հեզահամբոյր բնաւորութեան, հզօր կամքին եւ այն գերակշիռ դիրքին, զոր կը վայելէ քաղաքային եւ գինուորական իշխանութիւններու մօտ, Պ. խաչեր, այս վճռակամ եւ համեստ անձնաւորութիւնը, անփոխարինելի օգտակարութիւններ ընծայած է մեզի. տարածելով ու բարձրացնելով Հ. Կ. խաչիս անունը:

Իր շնորհիւ է որ սկիզբէն մինչեւ այսօր հիւանդանոցին հացը սովորականին կէս գինովը կը հայթայթուի. իրեն կը պարտինք նաեւ համանման ուրիշ շատ մը բարիքներ. որոնց համար Հ. Կ. խաչի Տարսոնի Մասնաճիւղը ինքզինք երախտապարտ կ'զգայ:

Պ. խաչեր ո՛չ մէկ ջանք չէ խնայած հիւանդանոցին կանգուն մնալուն, այլեւ վստահելի յենարան մը եւ թանկագին ոյժ մը եղած է միշտ:

Մարաշի եւ էքպէզի աղէտեալներուն համար ան աշխատեցաւ, տքնեցաւ լաւագոյնը ընելով, որպէսզի իր այդ դժբաղդ ազգակիցները բնակելու տեղ ունենան եւ իրենց ապրելակերպը ըլլայ քիչ շատ մարդավարի:

Պ. խաչերի ազգօգուտ ծառայութիւնները միայն իր բնակավայրին մէջ չեն սահմանափակուած. ան հասած է նաեւ Կիլիկիոյ ուրիշ քաղաքներուն մէջ գտնուող կարօտութեանց, տեղւոյն բոլոր հայ հարուստներուն մէջ զրաւելով պատուոյ տեղը: Ինքն է որ, հիւրասիրած ու մեծարած է

միշտ Տարսոն այցելող հայ եւ օտար պաշտօնական անձնա-
ւորութիւնները, նեղ կացութեան մէջ չդնելու համար տեղ-
ւոյս ազգ. մարմինները:

Եւ այս բոլորէն զատ, Պ. Խաչեր ստանձնած է նաեւ
ներկայ ՏԵՂԵԿԱԳՐԻՆ տպագրական բոլոր ծախքերը, անգամ
մը եւս շնորհապարտ ու երախտագէտ թողլով իրեն Հ. Կ. Խ.ի
Տարսոնի մասնագիւղս:

Իր մատուցած բազմաթիւ օգտաշատ եւ գնահատելի
ծառայութիւններուն համար է որ Պ. Խաչեր իրաւամբ կը
վայելէ սէրն ու համակրանքը թէ իր ազգակիցներուն եւ թէ
այլազգի հասարակութիւններուն:

Տարսոնի պաշարման ատեն տեղացի ժողովուրդին եւ
քաղաքս գտնուող Ֆրանսացի զինուորներուն իր ընծայած
բազմակողմանի օգտակարութեանց փախարէն Ֆրանսական
կառավարութիւնը Շրվալիե մէռիդ տիրիգօլի պատուանշանը
տուաւ իրեն:

ՏԱՐՍՈՆԻ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԸ

ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆԸ

Համաշխարհային պատերազմի զինադադարէն վերջ
եւ Հայկական Լէգէոնի կողմէ Կիլիկիոյ գրաւումովը՝ երբ
կարելի եղաւ Հայ տարագիր խլեակներու մահուան հեռաս-
տաններէն վերադարձը դէպի այս ցանկալի երկիրը, հայա-
ջինջ սարսափներէն վերապրող Տարսոնի հայերն ալ բռնա-
զաղթի վայրերէն վերադարձան իրենց հայրենի տունները:

Տարսոնն ալ իր բաղդակից քաղաքներուն պէս կրած
էր վանտալութեան արհաւիրքը: Հոս ալ բազմաթիւ հայ
երախաներ ու կիներ կը մնային թուրք տուններու մէջ, ու
վերադարձող ազգայիներէն շատեր խեղճ ու կարօտ
վիճակի մէջ եկած գտած էին իրենց կիսափուլ տունները:
Հ. Ա. Միութիւնը արդէն նուիրուած էր առաջիններու ա-
զատագրութեան եւ վերջիններու կարելի պատուարումին:
Բայց կարիքները այնքան շատ էին որ անհրաժեշտ էր աշ-
խատող ուրիշ բազուկներու եւ ինքնանուէր սրտերու:

Այս միջոցներուն քաղաքս եկած էին եւ տակաւին կու-
գային բազմաթիւ ոչ-կիլիկեցի ազգայիներ որոնք ապահով
հանգրուան մը ընտրելով Տարսոնը կը պատրաստուէին վե-
րադառնալ իրենց քաղաքներն ու գիւղերը: Պէտք էր զանոնք
ալ պատասպարել ու խնամել մանաւանդ անոնց հիւանդները,
որոնք այնքան շատ էին դժբաղդաբար:

Այդ կարիքները հոգալու համար, անհրաժեշտ էր հա-
մապատասխան մարմնի մը ծնունդը: Եւ այդ մարմինը Հ. Կ.
Խաչ մը միայն կրնար ըլլալ:

Այս կարգի մարմնի մը հաստատման համար տրամա-
դրութիւնները շատ բարձր էին արդէն: Խանդավառութեան
անօրինակ եռուզեռ մը առաջ եկած էր Կիլիկիոյ մէկ ծայ-
րէն միւսը, եւ անոր հոսանքը Տարսոնի մէջ պարուրած ու
եղեւորականացուցած էր հայ բոլոր սրտերը:

Սպանդանոց-անապատներէն վերադարձող արքայական Հայր յաւէտ փարատած կարծեց մահուան արհաւիրքը, որ տարիներէ ի վեր պատած էր հոգին եւ կը ճնշէր իր ընդարմացած գոյութիւնը: Ան կը յուսար ու կը հաւատար որ, ա՛յլ ազատութեան ծիրանին կամար կապած է Արարատէն Տաւրոս, եւ հայաժանքներն ու սարսափները անցեալին կը պատկանին այլեւս:

Ահա, այս անուշուած յոյսին ու հաւատքին եւ ասոնցմով ծնած ազգային ընդհանուր խանդավառութեան լաւագոյն երաշխիքն էր հայ զինուորներու ներկայութիւնը որոնք ցեղին ազատութիւնը կ'երաշխաւորէին անոր դարաւոր թշնամիին դէմ:

Ու այս խանդավառ եւ ոսկի յոյսերու շրջանին սկզբնաւորութեանն էր որ, կազմուեցաւ Տարսոնի Հայ Կարմիր խաչը՝ հայ տառապանքին ամոքման վեհ գործին նուիրուած:

Անոր կազմութեան մեծապէս քաջալեր եղաւ Հայկ. Լէգէոնի Գ. Վաշտին ներկայութիւնը Տարսոն, ուր առաջին անգամն էր որ կը տեսնուէր հայ զինուորը հայ բանակով, խորխոր, կորովալի, քաջ եւ անձնուէր, ցեղին ոգիին պէս: Հայ զինուորներուն եւ տեղացիներուն փոխադարձ յարաբերութիւնը այնչափ բարեկամական էր եւ սիրալիր որ, անոնք իրարու հետ էին միշտ՝ ազգօգուտ ամէն ձեռնարկի մէջ:

Այսպէսով է որ, Տարսոնի Հ. Կ. խաչին կազմութեան նախածնունդութիւնը կը պատկանի համակերելի եւ անձնուէր Լէգէոնականի մը, Պ. Տիգրան Առաքելեանի:

Այս ազնիւ լէգէոնականն էր որ, սրտացունց կոչ մը ուղղած էր Տարսոնի հայուհիներուն Կ. խաչի կազմութեան անհրաժեշտութիւնը շեշտող: Այդ կոչը 1913 Յունվար 26 ին համակրական ընդունելութիւն գտաւ տեղւոյս Հայ Ազգ. Միութեան կողմէ եւ իբր անմիջական հետեւանք՝ հետեւեալ օրն իսկ Ընդհ. Ժողովի հրաւիրուեցան քաղաքիս տիկիններն ու օրիորդները:

Ժողովը բացուեցաւ Պ. Տիգրան Առաքելեանի կողմէ: Հրաւիրուած էին խօսելու Պ. Պ. Ն. Պիւլպիւլեան եւ Ա. Պաղտիկեան, առաջինը Ազգ. Միութեան՝ երկրորդը Հայ Ե-

րիտասարդաց Միութեան կողմէ: Երկուքն ալ խօսեցան Կ. խաչերու ծագման, պատերազմի ընթացքին մասնաւորապէս անոնց կատարած նախախնամական դերին եւ մեզի համար Կարմիր խաչի մը գոյութեան անհրաժեշտութեան վրայ:

Ընդհանուր խանդավառութեան մէջ՝ քառասուն ներկաներէն երեսունը արծաճագրուելով՝ կազմուեցաւ Տարսոնի Հ. Կ. խաչը որ անդրանիկն է Կիլիկիոյ քոյր Կ. խաչերուն: Եւ նոյն օրն իսկ գումարուած անդամակցական ժողովին մէջ գաղտնի քուէով ընտրուեցաւ Վարչական Կազմը, բաղկացած հետեւեալ տիկիններէն:

Գ. ՊԻԻԼՊԻԻԼԵԱՆ

Ա. ՄԱԶՄԱՆԵԱՆ

Ս. ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ

Ն. ԱԼԱԿԷՕԶԵԱՆ

Ա. ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

Նորընտիր Վարչութիւնը Դիւանի ընտրութիւն կատարելով. ընտրուեցան՝

Ատենապետ Տիկ. Ն. ԱԼԱԿԷՕԶԵԱՆ

Ատենադպիր » Ա. ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

Գանձապետ » Ս. ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ

Վարչութիւնը Կ. խաչի կազմութիւնը պաշտօնագրով մը հաղորդեց Ազգ. Միութեան, ինչպէս նաեւ Երիտասարդաց Միութեան, պարգելով անոնց իր առաջադրութիւնները: Այս երկու միութիւններն ալ ինչպէս նաեւ Ազգ. միւս մարմինները, ջերմ համակրանքով ողջունեցին Կ. խաչի կազմութիւնը, որ իբր ոյժ պիտի կանգնէր իրենց կողքին՝ հասնելով շատ մը ազազակող պէտքերու:

Վարչութիւնը իր այս կազմով վարեց գործերը մինչեւ Փետրուար 17 ին, երբ գումարուած մասնաւոր եւ արտակարգ նիստի մը մէջ, ուր ներկայ էր նաեւ եգիպտահայ Ազգ. Միութեան լիազօր պատուիրակ Պ. Մ. Եփրեմեան, հինգ անդամներուն վրայ աւելցաւ նաեւ Տիկին Զարուհի Շալվարճեանը:

1.— Տիկ. Զ. Շավարճեան, 2.— Օր. Արմենուհի Տառուբեան, 3.— Տիկ. Ա. Մազմանեան, 4.— Տիկ. Մ. Նահապետեան, 5.— Տիկ. Ն. Նազգաշեան, 6.— Տիկ. Ա. Գալուստեան, 7.— Տիկ. Մ. Ուրճալեան, 8-9.— Օր. Նազգաշեան, 10.— Օր. Ն. Կեօղիպեյիւհեան, 11.— Օր. Ա. Մարաշեան, 12-13-14.— Օր. Լ. Ա. եւ Ս. Քերէսթեաններ, 15.— Տիկ. Ա. Սարգիսեան, 16.— Պ. Վ. Արծրունի:

ԳՈՐԾՈՒՆԵՆԹԻԻՆԸ

ՆԱԽԱՔԱՅԻՆԸ.— Վարչութիւնը ընտրուելէն անմիջապէս վերջ՝ սկսաւ գործի: Դիւանի ընտրութեան նիստին մէջն իսկ, երկար խորհրդակցութեան նիւթ եղաւ պիւտճէի խնդիրը եւ խորհուեցան միջոցներ: Անդամավճարներով, նուիրատուութիւններով, հանդէսներով ու վիճակահանութիւններով պիտի ապահովուէր Վարչութեան դրամական կացութիւնը:

Վարչութիւնը վստահ էր միջոցներուն յաջողութեան վրայ, տրուած ըլլալով որ՝ Կ. Խաչի կազմութիւնը մեծ խանդավառութեամբ ու ջերմագին համակրանքով ողջունուած էր Տարսնի բոլոր հայերէն, եւ այդ ուղղութեամբ բարեացականութիւնները շատ ցայտուն էին: Կը մնար ուրեմն լծակ հանդիսանալ պատրաստակամութեանց, օգտագործել տրամադրութիւնները եւ ձգտիլ առաջադրութեանց գործադրութեանը, ինչ որ ըրաւ վարչութիւնը առաջին պատեհ առիթով:

Վարչութեան կազմութենէն քանի մը օր վերջ Հայ Ազգ. Միութեան կողմէ պիտի տրուէր ցերեկոյթ մը, որ շատ բան կը խոստանար, տրուած ըլլալով մանաւանդ որ իրենց սիրալոյս մասնակցութիւնը բերած էին քաղաքիս հայ զինուորները եւ հրկանաւորութիւնը ստանձնած էր իրենց հրամանատարը՝ հազարապետ Գօթէ, որ Ֆրանս. զինուորական իշխանութեան Տարսնի ներկայացուցիչն էր նաեւ:

Այդ ցերեկոյթին Կ. Խաչի ալ բաժին մը ունենալու հա-

ՎԱՐՉԱԿԱՅԻՆԸ ԵՄԵՐՈՒՄԻ ՎԵՐՋԻՆԻՆԸ

64028-67

մար, Վարչութեան կողմէ Ազգ. Միութեան ներկայացաւ Պ. Տիգրան Առաքելեան: Ազգ. Միութիւնը, որուն համակրանքը շատ մեծ էր Կ. Խաչի հանդէպ, ոչ միայն ընդունեց Վարչութեան կարգ մը առաջարկները այլեւ խոստացաւ անոր ամէն ձեռնարկներուն ոյժ տալ:

Վարչութեան անդամուհիները քօրարդներ պատրաստեցին ցերեկոյթին ցրուելու համար: Անոնց արդիւնքը եղած էր 117 թրք. ոսկի, որ արդէն կ'ընդունար մըն էր եւ խոստմնայից նախաքայլ մը:

ՈՐԲԵՐՈՒ ՈՒ ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐԸ.— Այս առաջին յաջողութենէն վերջ Վարչութիւնը իրեն գործ ըրաւ զբաղիլ Ազգ. Միութեան կողմէ թուրք տուներէն ձերբազատուած որբերուն պատասպարման գործով: Տեղաւորեց զանոնք հայ տուներու մէջ, ուր այդ խեղճերը մինչեւ վերջ ապրեցան իբր անոնց ընտանիքին մէկ անդամը:

Որբերու պատասպարման չափ կարեւոր էր հոգալ ու պատասպարել նաեւ իրենց ցաւագին կեանքը Տարսոն նետած այն բազմաթիւ տարագիրները, որոնք բռնազաղթի բովանդակ արհաւիրքը կրած էին եւ կարելի չ'ըլլալով իրենց տուները վերադառնալ, եկած էին հոս ապաստանիլ իրենց սպառնացող թշուառութենէն:

Կ. Խաչը հասաւ մեր դժբաղդ ցեղին այդ դժբաղդ բեկորներուն եւ անոնց կարելի հանգստին համար իր լաւագոյնը ըրաւ: Ազգ. Միութեան հետ գումարուած խառն ժողովի մը մէջ խորհրդակցութեան առաւ որբերու եւ տարագիրներու հարցը, որոնց պատասպարման համար Ազգ. Միութիւնն ալ իր օժանդակութիւնը պիտի բերէր Կ. Խաչին: Խառն ժողովի անդամները այցելեցին տարագիրներուն եւ ուսումնասիրեցին անոնց կեանքը տանելի ընելու կարիքները: Պատրաստուեցան իրենց համար աւելի մաքուր եւ նպատակաշարմար բնակարաններ, հայթայթուեցան հագուստեղէն, անկողին, սնունդ եւ անոնց հետ առնչութիւն ունեցող կարգ մը առարկաներ: Վարչութիւնը աշխատեցաւ նաեւ զբաղումներ ճարել անոնց, ինչ որ յաջողեցաւ: Ալ այդ խեղճերը բաղդատաբար հանգիստ եղան:

ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՅԸ.— Որբերէն ու տարագիրներէն զատ պէտք էր գուրգուրանք եւ խանդաղատանք տալ նաեւ հայ հիւանդ զինուորներուն, որոնք զինուորական հիւանդանոցը կը մնային լքուած իրենց բաղդին:

Վարչութիւնը այդ մասին տեսակցութիւն մը ունեցաւ հազարապետ Գօթէի հետ, հարկ եղած անհրաժեշտ պիտոյքները հայթայթելու համար: Հազարապետը շատ յարգալիր ընդունելութիւն մը ըրաւ եւ իր գոհունակութիւնը յայտնելէ յետոյ, խոստացաւ մեզի աջակցիլ մեր ինչ ինչ ձեռնարկներուն մէջ:

Եւ որպէսզի կարելի ըլլար զինուորական հիւանդանոցին պէտքերուն հայթայթումը լաւ կերպով ի գլուխ բերել, եւ դեռ հասնիլ այնքան ծով կարիքներուն, որոշուեցաւ ի նպաստ Կ. Խաչի ցերեկոյթ մը սարքել: Երեկոյթը, որուն ներկայ էին տեղւոյս Ֆրանսացի բոլոր սպաները, եւ միւս քրիստոնեայ հասարակութեանց ներկայացուցիչները, անցաւ շատ փայլուն եւ իր ձգած բարոյական մեծ ազդեցութենէն զատ՝ գոհացուցիչ հասոյթ մը ապահովեց, որով կարելի եղաւ լրացնել շատ մը պակասներ:

Զինուորական հիւանդանոցին եւ տարագիրներու ու անոնց հիւանդներու պէտքերուն բաւարարելէ յետոյ, առաջին ամսու վերջը Վարչութեան սնտուկին մէջ 259 թրք. ոսկի կը մնար, ինչ որ արդէն յաջողութեան զբաւական մըն էր:

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԲԱԺԱՆՈՒՄ.— Կ. Խաչի հանդէպ համակրանքը միշտ կը զօրանար ժողովուրդին մէջ. բոլորը սկսան գնահատել անոր կատարած դերը, եւ գործնականապէս անոր կողքին կանգնեցան, քաջալերելու եւ ապրեցնելու զայն, որովհետեւ իր մէկ ամսուայ գործունէութիւնն իսկ այնքան բարերար եղած էր Տարսոնի աղէտեալներուն, եւ ատկէ զատ առողջ բարոյականի մը ամպհովանին հանդիսացած էր տարագրութեան ճամբաներուն վրայ խաթարուած դժբաղդներուն համար:

Վարչութիւնը կազմած էր երկու յանձնախումբեր, բաղկացած տիկնայք Շալվարճեանէ, Պիւլպիւլեանէ, Ալակէօզեանէ, Մելքոնեանէ, Սարգիսեանէ եւ Նազգաշեանէ: Առա-

ջին երեքը, պարբերաբար որբերը այցելելու եւ անոնց ապրելակերպի պայմաններուն ծանօթանալու համար, իսկ վերջին երեքը պիտի այցելէին հիւանդներուն եւ տարագիրներուն, ու անոնց պակասած պիտոյքները պիտի հոգային:

Գործի այս ձեւ բաժանումը գոհացուցիչ արդիւնք տուաւ: Իսկ Վարչութեան բոլոր անդամները, իբր նուիրական պարտականութիւն յանախ կ'այցելէին նաեւ հիւանդ զինուորներուն, որոնց աչքերուն մէջ գոհունակութեան ժպիտը կը փայլէր միշտ, տեսնելով որ իրենց բոյրերն ու մայրերը ջերմօրէն կը գուրգուռան իրենց վրայ:

ԱՐԶԵՍՏԱՆՈՅԻ ՀԱՄԱՐ ԶԱՆՔԵՐ.— Վարչութիւնը տարագիրներուն արդիւնաւոր եւ գոհացուցիչ գործ հայթայթելու համար, յետ երկար խորհրդակցութիւններու Կ. Խաչի անունով արհեստանոց մը բանալու որոշումը տուաւ, իր 21 Մարտ 1919ի նիստին մէջ:

Գաղափարը գեղեցիկ էր անտարակոյս: Անով շատ մը անգործներ քիչ շատ կանոնաւոր կերպով պիտի ապրէին: Բայց գործադրութիւնը այնչափ ալ դիւրին չէր դժբաղդաբար: Ասով մէկտեղ Վարչութիւնը չ'ընկրկեցաւ դժուարութեանց առջեւ, դիմում եղաւ հազարապետ Գօթէի, որ այդ ուղղութեամբ օժանդակութիւն մը ընէ Կ. Խաչին: Համակրելի հրամանատարը, որուն հայասիրական զգացումները մէկէ աւելի անգամներ շօշափելի կերպով ապացուցուած էին արդէն, խոստացաւ իր կարելին ընել: Բայց անոր ձրանսա մեկնումովը գործն ալ ատեն մը ձգձուցեցաւ, մինչեւ որ նոր զինուորական կառավարիչին եղած դիմումներով յաջողեցաւ եւ սակայն ի վերջոյ կարգ մը բարդութիւններ ստեղծուեցան, հակառակ թափուած բազմաթիւ ջանքերուն:

Սակայն եւ այնպէս արհեստանոցը, ծագած կարգ մը տխուր բարդութիւններով մէկտեղ, շատերու համար գոհացուցիչ գործ ապահովեց:

Ա. ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ.— Իրերը այս վիճակին մէջ էին, Կ. Խաչը իր բարձրութեան վրայ եւ հասարակութեան համակրանքը ունէր իր հետ: Երթալով անդամներուն թիւը կ'աւելնար եւ նուիրատուութիւնները կը շատնային: Ու երբ

Կ. Խաչի գործունէութեան բարոյական ու նիւթական արդիւնքը փոքրիկ Տարսոնին հետ բաղդատուէր. եղածը գոհացուցիչ էր ու մխիթարական:

Վարչութիւնը իր երկամսեայ գործունէութեան տեղեկատուութիւնն ու հաշուետուութիւնը ընելու համար, Մարտ 29ին գումարեց Ընդհ. Ժողով: Ատենադպրուհին տեղեկատուութիւնը քրաւ եւ զանձապետուհին համարատուութիւնը: Այդ ժողովին մէջ Օր. Արմենուհի Տատուբեանի կողմէ նուիրուած ասեղնագործուած բարձ մը աճուրդի դրուելով՝ 40 ոսկիի գումար մը գոյացաւ Կ. Խաչի զանձին: Եղան նոր անդամներու արծանագրութիւններ ալ: Այս Ընդհ. Ժողովէն նոր եռանդ եւ նոր ոգեւորութիւն տարին իրենց հետ մեր բոլոր ընկերուհիները:

ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏ.— Ինչ ինչ պատճառներով Տարսոնի բոլոր հայ զինուորները Մերսինի լեռը՝ Արապլար փոխադրուած ըլլալով, ուր անոնք ստացուած տեղեկութեանց համաձայն լեռնային ճամբաներու շինութեան կ'աշխատէին, ինչ որ այդ պարագան ուրիշներու հետ միացած տխուր անցուղարձերու տեղի տուած էր, Կ. Խաչի վարչութեան հրաւերով՝ Ազգ. Միութեան եւ Երիտասարդաց Միութեան հետ խառն ժողով մը գումարուեցաւ զինուորի տաժանքոտ կեանքին բարելաւման մասին կարգադրութիւններ խորհելու համար: Երկար վիճաբանութիւններէ վերջ՝ որոշում կայացաւ հարկ եղած տեղերը անմիջական դիմում կատարել զինուորներու կեանքի բարւոքման համար: Ժողովը յանձն առած էր ի հարկին պէտք եղած գործաւորները գտնել եւ վարձել, զինուորներու տեղ աշխատցնելու համար, որպէսզի տեղի տրուած բարդ կացութեան իբր հետեւանք ծագած տխուր անպատեհութիւններուն առաջը առնուի:

Ոչ միայն Տարսոնի հայերուն, այլ միւս բոլոր քրիստոնեայ տարրերուն փափաքն էր այս: Զինուորները Տարսոն այնչափ խոր համակրանք մը ձգած էին որ, անոնց բացակայութիւնը բոլորին սրտերը տրտմութեամբ

համակած էր: Նոյնիսկ իսլամ որոշ տարրեր անոնց ներկայութիւնը կը ցանկային:

Պատկանեալ իշխանութիւններուն մօտ դիմումներ եղան այդ մասին, բայց ցաւ ի սիրո՛ւ՝ ապարդիւն, որուն իբր հետեւանք, ատեն մը Արապլարի հայ զինուորներուն մէջ եղան փախուստներ եւ Տարսոնի անդորրութիւնն ալ խանգարուեցաւ:

Հասաւ Զատիկը եւ վարչութիւնը որոշեց Արապլար այցելութիւն մը տալ մեր քաջարի զինուորներուն, որոնք այնչափ զրկանքներու եւ տառապանքի ենթարկուած էին, կաճաւոր զոհողութեամբ մը: Այսպէս, Զատիկի օրը, տիկնայք Շալվարճեան, Պիւլպիւլեան, Ալակէօզեան, Սարգիսեան, Մազմանեան եւ Պ. Նազարէթ Պիւլպիւլեան Ազգ. Միութեան կողմէ մեկնեցան Մերսին, ուր գտնուող զինուորական հիւանդանոցը այցելելով՝ հոն եղող հայ թէ ֆրանսացի բոլոր հիւանդներուն զատկական նուէրներ տալէ վերջ, ուղեւորեցան դէպի Արապլար, զինուորներու բանակատեղին, որ քաղաքէն մէկու կէս ժամ հեռու լեռներու մէջ էր:

Վաշտին հրամանատարը՝ հարիւրապետ Ֆօքինօն, շատ սիրալիք ընդունելութիւն մը ըրաւ եւ բոլոր զինուորները հաւաքեց տարուած նուէրները ստանալու եւ տեսակցելու համար: Պ. Պիւլպիւլեան, որուն ի պատիւ՝ պէտք է ըսել որ շատ զնահատելի ծառայութիւններ մատուցած է Կ. Խաչի ուժեղացման եւ տեւականութեան համար ու քանիցս նախագահած է վարչութեան նիստերուն եւ ուղղութիւն ու խորհուրդներ տուած անոր, Կ. Խաչի կողմէ զինուորներուն քանի մը յուզիչ խօսքեր ըրաւ, անոնց հանդէպ մեր տածած անկեղծ զգացումներուն հարազատ թարգմանը հանդիսանալով: Հարիւրապետ-հրամանատարը իր կարգին դուռատեց զինուորներուն եղած գուրգուրանքին սրտազեղ արտայայտութիւնը: Կ. Խաչի տիկիւնները մայրական ջերմ խանդաղատանքի առարկայ ընելէ յետոյ ազգին այդ անձնուէր զաւակները, վերադարձան իրենց մեկնավայրը լաւագոյն տպաւորութիւններով:

Տարսոնի Հ. Կ. Խաչի յարաբերութիւնը զինուորներուն հետ՝ այնուհետեւ ալ մնաց սերտ եւ խանդաղատալից: Կ. Խաչը հասկցաւ զանոնք, ցեղին այդ պանծալի քաջերը, որոնց վրայ Կիլիկիոյ հայ ազատագրութեան մարմնացումը տեսանք եւ հայ արհաւրալից սրտերը խայտացին երջանիկ սարսուռներու ծփանքներով: Կ. Խաչը լեռներէն անոնց Տարսոն վերադառնալու համար ո՛չ մէկ ջանք չխնայեց. չյաջողելուն պատճառները պէտք է փնտռել այն ատեն տիրող դաժան պայմաններուն եւ վարակուած նոյնքան դաժան քաղաքականութեան մէջ, որոնց ցաւագին արդիւնքը՝ շատ չանցած մեր ջրվէժ յոյսերը փնացուց եւ Կ. Խաչի կարմիր հաւատքին վրայ մարմաղ մոխիրներ ցանեց:

ԴԻԻԱՆԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ.— Արհեստանոցի շուրջ եղած կարգ մը անհամաձայնութիւններու բերմամբ՝ ատենապետուհի տիկ. Ալակէօզեանը հրաժարած էր: Վարչութեան այս անդամին տեղ ուրիշ մը ընտրելու եւ Մարտ 29 էն ի վեր եղած գործունէութեան տեղեկատուութիւնը ընելու համար Մայիս 4 ին, Պ. Ն. Պիւլպիւլեանի նախագահութեամբ՝ գումարուեցաւ Ընդհ. ժողով:

Տիկին տեղեկաբերը Վարչութեան գործունէութեան տեղեկատուութիւնը ըրաւ, որմէ վերջ կատարուած բուէարկութեան իբր արդիւնք՝ Վարչութեան հրաժարած անդամին տեղ առաւելագոյն բուէով ընտրուեցաւ Տիկ. Արաքսի Բերդեանը:

Վարչութիւնը իր մէջ դիւանի ընտրութիւնը կատարելով՝ ատենապետուհի ընտրուեցաւ Տիկ. Զարուհի Շալվարճեանը. որ ցարդ մեծ ձեռնհասութեամբ եւ այնքան արժանաւոր կերպով կը վարէ այդ պաշտօնը, ներկայ քաղաքական փափուկ պայմաններուն մէջ իսկ: Տիկ. Շալվարճեան իր դիրքին բերմամբ շատ մեծ ծառայութիւններ մատուցած է Կ. Խաչին: Իբր ատենադպրուհի վերընտրուեցաւ Տիկ. Սարգիսեանը, իսկ զանձապահ՝ Տիկին Պիւլպիւլեանը: Այս երկու տիկիւններն ալ մեծ եռանդով եւ պարտականութեան կատարեալ գիտակցութեամբ շարուն-

նակեցին իրենց պաշտօնը, մինչեւ իրենց Տարսոնէն մեկնումը իրենց տեղը տալով ուրիշներու :

Դիւանի փոփոխութեամբ՝ նախկին գանձապետուհին նոր ընտրուածին հաշիւները փոխանձելով՝ տեսնուեցաւ որ Վարչութեան անտուկին մէջ կը մնայ 11359 թրք. դր. թղթադրամ, եւ մթերանոցին մէջ զանազան կարգի մանր մուրդ առարկաներ:

Այս կատարուած գործողութիւններէն վերջ՝ դիւանը ներկայացաւ քաղաքիս ֆրանս. զինուորական կառավարիչին: Այս առթիւ խորհրդակցութեան առարկայ եղաւ նաեւ արհեստանոցի խնդիրը: Կ. Խաչը որ կուզէր այդ հաստատութիւնը իր անուան եւ հսկողութեան տակ առնել, չի յաջողեցաւ, եւ այնուհետեւ ալ եղած խորհրդակցութիւնները արդիւնքի մը չի յանգեցան:

ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ.— Պոլսոյ Հ. Կ. Խաչի Կեդր. Վարչութեան կողմէ՝ վաւերացուելով եւ անոր մասնաճիւղը հռչակուելով՝ Տարսոնի Կ. Խաչը այնուհետեւ յարաբերութեան մէջ մտաւ կեդրոնին հետ անոր հրահանգներն ու օժանդակութիւնները ստանալով եւ անոնց համեմատ գործելով:

Կեդր. Վարչութիւնը մեզի ղրկած է 100 թրք. ոսկի թղթադրամ, կնիք, ընկալագիր, պաշտօնաթուղթեր եւ օրացոյցներ ու նկարներ ծախուելու համար:

Պոլսոյ Կ. Խաչի իբր Կիլիկիոյ ներկայացուցիչ Պ. Վ. Արծրունի Տարսոն ըրած իր այցելութիւններով աւելի եւս ամրապնդած է կեդրոնի հետ մեր ունեցած յարաբերութիւնը եւ օգտակար հանդիսացած մեզի:

ՏԱՐՏՈՆԻ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ.— Մասնաճիւղիս Ա. տարեշրջանը աւարտելուն՝ 4 Փետրուար 1920ին, քննիչ Պ. Վ. Արծրունիի նախագահութեամբ տեղի ունեցաւ Ընդհ. Ժողով ուր օրուան վարչութիւնը իր տարեկան գործունէութեան ընդհ. տեղեկատուութիւնն ու հաշուետուութիւնը ըրաւ եւ ընտրուեցաւ նոր վարչութիւնը, հետեւեալ կերպով.

Տիկնայք Զ. Շալվարեան, Գ. Պիլլիլիւիան, Մազմանեան, Նահապետեան, Նազդաշեան, Գուլումճեան եւ Օր. Արմէնուհի Տատուրեան:

ՏԱՐՏՈՆԻ Հ. Կ. ԽԱՉԻ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԽՄԲԱՆԿԱՐԸ

- 1.— ՏԻԿԻՆ ԶԱՐՈՒՀԻ ՇԱՆՎԱՐՃԵԱՆ Ասեմապէս
- 2.— ՕՐԻՈՐԴ ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ Ասեմապիւր
- 3.— ՏԻԿԻՆ ԱՐՇԱԿՈՒՀԻ ՄԱԶՄԱՆԵԱՆ Գանձապահ
- 4.— » ՆՈՅԵՄԻ ՆԱԳԱՇԵԱՆ Անդամ
- 5.— » ԱՐՇԱԿՈՒՀԻ ԳՈՒՑՈՒՄՃԵԱՆ »
- 6.— » ՄԱՐԻ ՆԱՀԱՊԵՏԵԱՆ »
- 7.— Պրն. ՎԱՀՐԱՄ ԱՐՇՐՈՒՆԻ Կիլիկիոյ օրցանի Հ. Կ. Խաչի ներկայացուցիչ Կ. Պոլսոյ Հ. Կ. Խաչի կեդրոնի կողմէ:

Նորընտիր Վարչութիւնը Պ. Արծրունիի ներկայութեամբ իր դիւանը ընտրեց, ատենապետ Տիկ. Շալվարճեան, ատենադպիր Օր. Արմենուհի Տատուրեան եւ գանձապահ Տիկ. Մազմանեան:

Դիւանի ընտրութեան նիստին մէջ էր որ որոշուեցաւ Կիլիկիոյ Հ. Կ. Խաչերու համար աշխտմի մը պատրաստութեան ձեռնարկել, որու մասին տեղեկագրուեցաւ Կեդր. Վարչութեան եւ անոր հաւանութիւնն ալ առնուեցաւ, ահա ինչ որ կուգայ իրագործել ներկայիս Տարսոնի մասնաճիւղը:

ՀԱՍՈՅԹԻ ԱՂԲԻԻՐՆԵՐ.— Մեր հասոյթի աղբիւրները եղած են ընդհանրապէս Հայ բժշկական առաքելութիւնը որ դեղօրայք եւ բժիշկ տրամադրած է, տեղւոյս փրանս. ելեւմտական Վարչութիւնը, որ բաւական ատեն մը ամսական 200 թրք. ոսկի յատկացուց, որուն յաջողութեան համար գնահատելի են նաեւ Պ. Տաճատեանի թափած ջանքերը, անդամավարները, հանդէսները, երեկոյթները եւ նուիրատուութիւնները որոնց մանրամասն ցանկը կը տեսնուի արդէն յաջորդական էջերուն վրայ:

Բացի դրամական նուէրներէ, եղած են նաեւ այլ կարգի նուէրներ: Այս մասին յիշատակելի են քաղաքիս Իբրանոսեան վաճառատունը, Շալվարճեան եղբայրներ, Ն. Տապալաս եւ Բարեգործական Միութիւնը, որմէ 24 Մայիս 1919 ին հակ մը ապրանք ստացած ենք հետեւեալ պարունակութեամբ.

65 շապիկ, 55 շրջագգեստ, 85 վարտիք, 20 ֆանելայ, 25 կտոր տափատ եւ վերարկու, 30 պաթանիա, 30 անձեռոց, 60 թաշկինակ, 50 զոյգ գուլպայ, 50 հատ եազմա, 1 պասմա, 12 ճախարակ, 1 տուփ կոճակ, 2 ծրար բազէն, ասեղ եւ գնդասեղ:

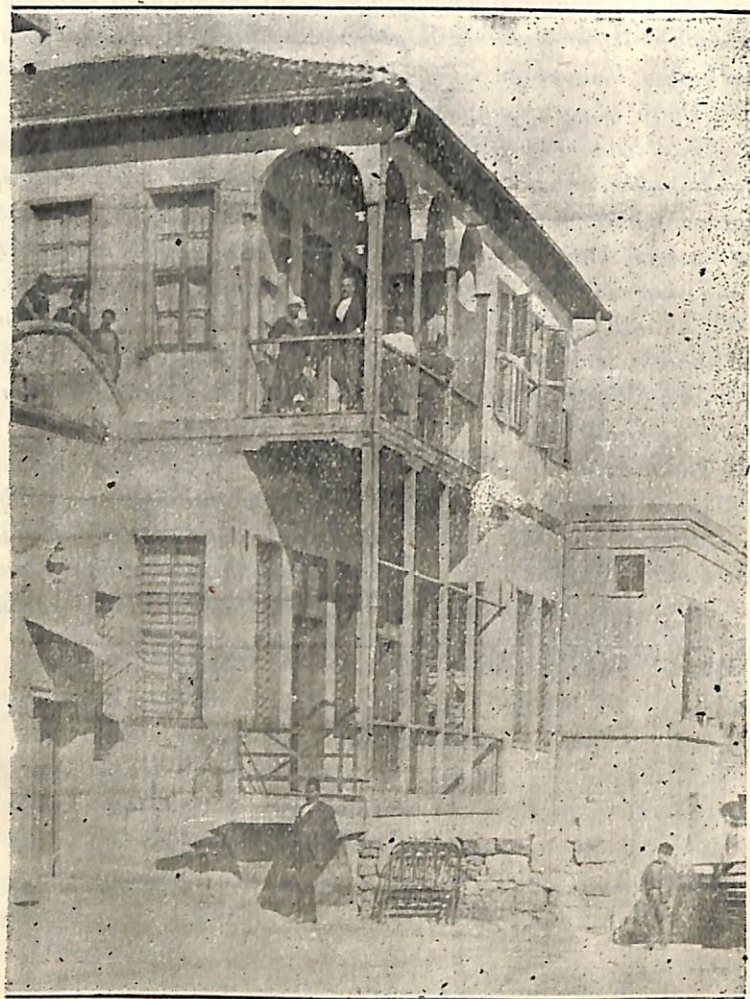
ՅԱՐԱՐՆԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.— Վարչութիւնս այլ եւ այլ առիթներով սիրալիր յարաբերութեան մէջ եղած է քաղաքիս Ազգ. Միութեան եւ Երիտասարդաց Միութեան հետ՝ համագործակցելով անոնց ազգային գանազան գործերուն մէջ եւ իրենց փոխադարձ աջակցութիւնը վայելելով: Լաւ յարաբերութեան մէջ եղած է նաեւ փրանս. զինուորական իշխա-

նութեանց եւ ի մասնաւորի Տարսոնի զինուորական կառավարիչ հազարապետ Գուսթիլիէրի, Հայ բժշկական առաքելութեան, Ամբողջական Հայաստանի Կիլիկիոյ պատուիրակութեան, Ատանայի Հ. Կ. Խաչին եւ իր կեդրոնին՝ Պոլսոյ Հ. Կ. Խաչի Կեդր. Վարչութեան հետ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.— Որքերուն ու տարագիրներուն բրած օգնութիւններէն զատ, օգնած է նաեւ Գօլէճի աղքատ ուսանողներուն եւ հիւանդանոցին մէջ խնամած կամ դարմանած անոնցմէ հիւանդ եղածները, տուած է անոնց հազուստեղէն, ծածկոց եւ այլ կարգի առարկաներ:

Մասնաճիւղէս օգտուած են նաեւ այլ եւ այլ պատճառներով քաղաքս եկած կարօտ հայրենակիցներ, որոնց ընծայուած են նաեւ անցագրի դիւրութիւններ ու ճամբորդութեան ծախսեր:

Մասնաճիւղիս օգնութիւնը եղած չէ միայն հայ կարօտեալներուն համար, այլ բոլորին անխտիր, այնպէս որ, անկէ նպաստաւորուած են տեղւոյս քրիստոնեայ եւ մահմանական կարօտ տարրեր եւ քանիներ ալ հիւանդանոցը պառկած են, ստանալով հաւասար խնամք եւ հաւասար հոգածութիւն ու գուրգուրանք:

ՏԱՐՄՈՆԻ Հ. Կ. ԽԱԶԻ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԸ

ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԸ

Կ. Խաչի նպատակներէն մէկն ալ եւ գերագոյնը, հիւանդանոց մը բանալ էր: Օրուան վարչութիւնը տեսնելով որ, իր հոգածութեան առարկայ հիւանդները հոս հոն մնալով կանոնաւոր խնամք չի ըլլար իրենց, եւ միւս կողմէն քաղաքիս առօրեայ հիւանդները ստուաշ թիւ մը կը կազմեն, որոնց բժշկական անհաժեշտ ու անմիջական հոգը չի տարուիր, իր 23 Յունիս 1913 ի նիստին մէջ որոշեց հայկական հիւանդանոց մը բանալ:

Իրապէս յանդուգն որոշում մըն էր այդ, որուն գործադրութիւնը նախախնամական բարիք մը պիտի ըլլար կարօտ բոլոր աղէտեալներուն համար: Այդ որոշման իրականացումը մեծ գոհողութիւններ կը պահանջէր, որոնց յանձնառու եղաւ Կ. Խաչը, բաւարարելու համար ծով կարիքներուն:

Այս նպատակին համար Հայկ. թաղը՝ Հայ Կաթողիկէ եկեղեցիին պատկանող եւ անոր կից՝ յարմար շէնք մը կարարդէն, որ նախապէս իբր գինուորական հիւանդանոց կը գործածուէր Հայկ. Լէգէոնի Գ. Վաշտին հոս եղած ատեն, եւ ուր Տորթ. Վ. Քաջբերունիի յամառ աշխատանքներուն շնորհիւ ԲԻՒԻԷ մը հաստատուած էր, դարմանելու համար հիւանդները:

Շէնքը պատրաստ ըլլալով՝ կը մնար ապահովել ուրեմն դեղօրայքի եւ բժիշկի խնդիրը, որուն համար Կ. Խաչի պիւտճէն անբաւական էր սակայն: Այս մասին կարգադրութիւն մը ընելու համար վարչութեան անդամներէն տիկնայր Շալվարճեան եւ Սարգիսեան, ընկերակցութեամբ Տորթ. Քաջբերունիի, Ատանա մեկնեցան: Հոն գումարուած խառն ժողովի մէջ բժշկական առաքելութեան պետը՝ Տորթ. Ղազարոսեան յանձն կառնէ դեղօրայք եւ բժիշկ տրամադրել:

Այսպէս ահա կը հարթուի դժուարութիւնը եւ վերջ կը տրուի այն ոչ-պատուաբեր սակարկութեան, զոր Բարեգործական միութիւնը իր կիլիկիոյ գործակալներուն բերնով ըրաւ մեզի հետ «Բարեգործական Հիւանդանոց» կոչելու համար մեր զոհողութիւններով հիմնուած հաստատութիւնը:

Կարգ մը նախապատրաստական աշխատութիւններէ վերջ՝ բացուեցաւ հիւանդանոցը, եւ որ ապա կոչուեցաւ Հ. Կ. Խաչի հիւանդանոց, որուն վրայ սկսաւ ծածանիլ իր դրօշը, իր հովանիին տակ առնելով բժշկական խնամքի կարօտ բոլոր դժբաղդները:

Հոն այցելած եւ պառկած բոլոր հիւանդները քննուած ու դարմանուած են ձրի: Այցելուներուն թիւը սկիզբէն մինչեւ 1920 Դեկտեմբեր 30 եղած է 7410: Իբր հիւանդ պառկած եւ կազդուրուած են 180 կիներ ու աղջիկներ եւ 130 այր մարդիկ: Պատահած են 14 մահ եւ 10 ծնունդ:

Գլխաւոր հիւանդութիւնները, ինչպէս յետագայ էջերուն մէջ տրուած մանրամասն ցուցակով կը տեսնուի շատ որոշ կերպով, եղած են մալարիան, զօնժօնքթիլիթ, տիարէ, տիզանթէրի, պրօնշիթ, կալ եւ այլն:

Բժշկական առաքելութեան կողմէ հիւանդանոցին մէջ յաջորդաբար պաշտօնավարած են բժիշկներ Հայրանեան, Բաջբերունի, Հայկ Գրիգորեան, Մնացականեան, Պօղոսեան, Քիւրքեան եւ Թումանեան, բոլորն ալ խղճմտանքով եւ անձնուիրութեամբ:

Ատենէ մը ի վեր Տօթ. Թումանեան մասնահիւղիս կողմէ նշանակուած է իբր հիւանդանոցին բժիշկ:

Տօթ. Սայեւեան բժիշկներու բացակայութեանը միշտ իր բազմօգուտ ծառայութիւնները սիրայօժար բերած է հիւանդանոցին:

Ունեցած ենք նաեւ երկու հիւանդապահուհի Օրբ. Նուրիծա Կէօզիւպէօյիւքեան եւ Ազնիւ Մարապանեան: Նաեւ վարչութեան անդամ Տիկ. Մարիամ Նահապետեանը իբր հիւանդապահուհի երկար ատեն անձնուիրաբար ծառայած է հիւանդանոցին մէջ, մոռնալով իր տունն ու սիրելիները:

Տարսնի պաշարման ընթացքին ալ մասնահիւղս իր կարելին ըրաւ վիրաւորներուն համար: Այդ ատեն 10ի չափ փէլլան վիրաւորներ եւս դարմանուած են հիւանդանոցին մէջ:

Մարաշի ծանօթ աղէտէն վերջ Տարսնի ղրկուած 140 աղէտեալներուն համար մասնաւորապէս նշմարիտ նախախնամութիւն մը եղաւ հիւանդանոցը: Այդ խնդները կառքերով փոխադրուեցան կայարանէն Կ. Խաչի հաստատութեան մէջ, որուն ամէն կողմերը հիւանդներով լեցուեցան: Կ. Խ. ի տիկիներն ու օրիորդները, օրերով ու շաբաթներով հիւանդներուն վէրքերը լուացին, կերակուր պատրաստեցին, ու անոնց անկողնոյն վրայ հսկեցին գիշեր ցերեկ:

Ամէնէն աւելի այդ շրջանին պէտք եղաւ աշխատիլ Կ. Խաչի տիկիներուն համար, որոնք միշտ պահեցին իրենց կոչումին բարձրութիւնը՝ ըրին խոշոր զոհողութիւններ, աւանց տրտունջի, դժգոհանքի եւ յուսահատութեան:

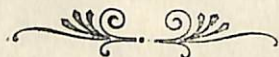
Տօթ. Արեակ Հայրանեան գործողութեան վրայ:

Ահա այս տեսակ բազմազուտ հաստատութեան մը դէմ կանգնեցան դժբաղդաբար դարձեալ որոշ տարրեր, որոնք ամէն ջանք թափեցին խափանելու համար զայն: Բայց ապարդիւն:

Դարձեալ յամառ աշխատանք կատարեց Բարեգործական միութիւնը իր հսկողութեան տակ պահելու համար զայն: Այդ ուղղութեամբ պատուիրակ ղրկեց Տարսոն, հող շահեցաւ Ազգ. միութեան մէջ, բայց բոլորը ի զո՛ւր:

Հիւանդանոցը Կ. Խաչի ջանքերով բացուած էր, եւ անոր անունով պէտք էր շարունակել իր գոյութիւնը, իր բարիքները բաշխելու համար բոլոր կարօտեալներուն անխտիր: Կ. Խաչի տիկինները ոչ մէկ արգելքի առջեւ կանգ առին, եւ ոչ մէկ ատեն ընդկեցան իրենց գոհողութիւններուն մէջ: Ընդհակառակն յարուցուած խոչնդոտներն ու Կ. Խ. ին ուղղուած շինարարութիւնները անոր անդամներուն մէջ նուիրումի կայծը հրահրելու միայն ծառայեցին:

Ու երբ, ա՛յ արտաքին օժանդակութիւնները դադրեցան, որոնց մէջ ամենակարեւորը ֆրանս. Ելեմտական վարչութեան կողմէ ամսական 200 ոսկիի նպաստը, եւ քաղաքական պայմանները ատենէ մը ի վեր անկարելի դարձուցին ի նպաստ հիւանդանոցին կատարելելիք շարժումները, Հ. Կ. Խաչի Տարսոնի մասնագիւղը նորէն չդատապարտուեցաւ անգործութեան: Ան իր սեփական միջոցներով ժամանակէ մը ի վեր կը հոգայ հիւանդանոցին բոլոր ծախսերը, եւ պիտի շարունակէ հոգալ ու իր դրօշը պիտի ծածանի Տարսոնի մէջ, ցորչափ պայմանները թոյլատու են:

ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԻ ԱՅՑԵԼՈՒՆԵՐՈՒ ՏՊԱԽՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Այսօր, 13 Սեպտ. 919 շաբաթ օր, կէս օրէն յետոյ գեղեցիկ առիթը ունեցայ այցելելու Տարսոնի Հ. Կ. Խաչի նորահաստատ հիւանդանոցը: Հակառակ նոր ձեռնարկ մը ըլլալուն, տեսայ եւ հաստատեցի՝ պատահական այցելութիւնովս որ նախաձեռնարկողներ ինքնանուէր գոհողութեամբ փարած են այս այնչափ գովելի որչափ անհրաժեշտ հաստատութեան: Մաքրութիւնը ամենէն աւելի աչքի կը զարնէ: Հետեւաբար այն կ'ապացուցանէ թէ մեր տեսնել չկրցածներքին աշխատութիւններն ալ մաքուր են եւ համապատասխան զգացուած պէտքին: Յաջողութիւն...:

Տնօրէն - Խմբագիր «Հայ Զայն»ի
ՍԵՂԻՍԻ ԿԵՊԵՆԵԱՆ

Հայ Կ. Խաչի հիւանդանոցը՝ ուր այցելելու առիթը ունեցայ, իր մաքրութեամբ եւ տիրող կարգապահութեամբը պատիւ կը բերէ Տարսոնի հայութեան Կ. Խաչի անդամոց եւ այն հիւանդանոցը վարող բժ. Հայրանեանի, որուն հիւանդներուն հետ գուրգուրանօք վերաբերուիլը հաստատեցի: Յաջողութիւն կը մաղթեմ Տարսոն պատմական քաղաքի հայ ազնիւ ժողովրդեան:

ՄԱՐՏԻԿ ԶԱՄԱՐԵԱՆ

14. 9. 1919

Le seize Septembre 1919

Col. Brémon

Երկար տարիներ, սարսափներէն վերջ մահուան հիւանդներէն հրաշքով ազատուած ժողովուրդի մը, որ նպաստի կարօտ ըլլալով հանդերձ, իր համեստ եւ անշուք պայմաններով այսպիսի հաստատութիւն մը հիմնելը ամենափայլուն ապացոյցն է իր ապրելու իրաւունք ունենալուն եւ ամենալաւ չափանիշն է այս, իր քաղաքակրթութեան մակարդակի բարձր աստիճանին: Գովելի է եւ զնահատելի Տարսոնի ազգասիրութիւնը:

19. 9. 1919 Saurunli

ՍՏԵՓԱՆ ՏԷՐ ՄԱՏԹԷՍՅԱՆ

Իսկապէս, Տարսոնի Հ. Կ. Խաչի հիւանդանոցը այցելելէ յետոյ ունեցայ այն տպաւորութիւնը թէ՛ հայ ազգը անմեռ պիտի մնայ, հակառակ որ դարեր ամբողջ ջարդերու եւ հալածանքներու ենթարկուեցաւ: Հազիւ սպանդանոցէն նոր վերադարձած, Տարսոնի հայութեան այս փոքրիկ, բայց գերազանցապէս զնահատելի ժէսթը, որ հայ ազգին կենսականութիւնն իսկ է, արժանի է ամէն այցելուի զնահատութեան եւ քաջալերութեան: Կ. Խաչի բոլոր անդամներուն այս ձեռնարկը, բայց մանաւանդ հիւանդանոցին մէջ ծառայող անձերուն անձնանուէր գործունէութիւնը առանց չափազանցութեան զիս հմայեցին:

Հետեւեալը, ես հոս տեսնելով ամբողջ մեր ազգին յառաջդիմելու եւ անմեռ ըլլալու անսասան կամքը, ամենագեղեցիկ տպաւորութեան մը տակ է որ կը բաժնուիմ:

Saurunli 8. 10. 19

Ս. Մ. ՇԱՀՊԱԶԵԱՆ

Առիթով մը հայերուս այս պատմական քաղաքը այցելելով յանկարծակի հիւանդութեամբ առաջնորդուեցայ Հ. Կ. Խաչի սոյն հիւանդանոցը, շիտակը ըսելով անոր ազգային հաստատութիւն մը ըլլալը, զիս վերջին ծայր ուրախացուց եւ իբրեւնքս հպարտ զգացի թէ ես ալ այս մեռնիլ չուզող եւ կեանքի պայքարին այսքան հաստատ կամքով դիմադրող ազգին մէկ զաւակն եմ, արդ զնահատելով անոր մաքրութիւնը եւ կարգն ու սարքն կը շնորհաւորեմ այս հիւանդանոցին հիմնադիրները, վարչութիւնը եւ անոր պաշտօնէութիւնը, որոնք անձնուրաց ջանքով կուզեն պայծառացնել սոյն հաստատութիւնը: Յարգանք Հայութեան եւ յարգութիւն անոր գործունէութեան:

Պ. Իրաւագիտական համալսարանի Գ. կարգի ասակէսներէն
15. 10. 919 Saurunli ՎԱՀԱՆ Գ. ՔԵՇԻՇԵԱՆ

Առաջին անգամ այցելեցի Տարսոնի հիւանդանոցը անոր կարգապահութեան եւ մաքրութեան մասին շնորհաւորութիւն ամէն անոնց՝ որոնք իրենց աշխատութիւնը չզլացան խնայել: Յարգանք Հայութեան եւ յարգանք Կարմիր Խաչին:

Կեսարիոյ Թալաս գիւղէն
ԿԱՐԱՊԵՏ ԶԻՆՈՋԵԱՆ

Կարելի չէ չհիանալ հայ ստեղծագործ ոգիին վրայ: Տարսոնի Կարմիր Խաչի հիւանդանոցը այս ոգիին մէկ սքանչելի օրինակն է: Մաքրութիւնն ու կանոնաւորութիւնը կատարեալ գտայ: Պատիւ ձեռնարկողներուն:

20 Հոկտ. 919 Saurunli

Լ. ԱՃԷՄԵԱՆ
(Թղթ. «Արեւ»ի)

L'ordre et la propreté règne de sorte que les visiteurs sont frappés d'étonnement, en pensant qu'un

établissement avec peu de moyens n'est pas à dédaigner.

C'est vraiment encourageant et digne d'éloge, avec cet ardeur. J'espère qu'on arrivera au bout de tout idéal.

Le 18 XI 19 Tarsous

HINDLIAN

Այցելեցի տիկնանց Կ. Խաչի հիւանդանոցը. իբր նոր հաստատութիւն զաղափարը շատ գնահատելի է եւ պէտք է ընդհանրութեան համակրութեան արժանանայ: Տայր Աստուած որ ազգը հիւանդ չունենայ ու հիւանդանոցի պէտք չունենայ: Շնորհակալութիւն աշխատաւորաց:

1919 Նոյ. 28

ՍԱՀԱԿ Բ. ԿՐ. Կիլիկիոյ

Այսօր, Կիրակի, առտուն այցելեցի հիւանդանոցը, որ շատ գոհ տպաւորութիւն ձգեց վրաս կարգապահութիւնն ու մաքրութիւնը. պիտի խնդրէի ժրպան վարչութիւնէդ որ ընդունէիք 30 ոսկի չնչին նուէրս: Մնամ յարգանք,

15 Դեկտ. 1919

ԷՕԺԷՆԻ Մ. ՇԱԼՎԱՐՃԵԱՆ

Հալէպի Միջ. Գաւառային միութեան իբր ներկայացուցիչը այսօր այցելեցի Տարսոնի այս Կարմիր Խաչի շէնքը որը այնքան լաւ գտայ թէ իր կազմով եւ թէ իր աշխատանքով:

Գնահատելի է տեղացիներու զգացումը:

Կը մաղթեմ ալ աւելի գործունէութիւն, պաշտօնէութեան ալ ոյժ եւ կարողութիւն:

15 12 1919

Ասենայեւ Միջ. Գաւառային Միութեան
Տոբ. ՊՕԼԵԱՆ

Գաղափարը՝ որ ներշնչած է այս հաստատութեան ըստեղծումը այնքան ազնիւ եւ օգտաւէտ է որ կարելի է յուսալ եւ մաղթել անոր գործնականացումին ալ նոյնքան օգտաւէտ հանդիսանալը, շնորհիւ Հ. Կ. Խաչի տիկնաներու մայրագործի հոգածութեանը եւ բժշկական մարմնոյն ու պաշտօնէութեան պարտաճանաչութեանը եւ անձուիրութեանը: Հայ ժողովուրդին կենսունակութեան եւ տառապանքի ու թշուառութեան մրցանքներուն հանդէպ իր զաւակներուն համերաշխութեան եւ փոխադարձ օգնութեան ոգիին մէկ փոքրիկ այլ փայլուն պատկերացումն է այս հաստատութիւնը:

Ամբ. Հայաստանի սրտուիրակ, Լ. Ներկայացուցիչ Կիլիկիոյ
Տարսոն 22 Դեկտ. 1919 Մ. ՏԱՄՍԵԱՆ

Տպաւորութիւններու օղակաւորումներ կարթննան մէջս, երբ ինքզինքն կը գտնեմ հիւանդանոցի նուիրական սեմէններս: Զոհաբերութեան անխոնջ աշխատանքներով բացուած հիւանդանոցը փարոս մըն է, որուն լոյսը կը փայլի տեղւոյս իգական սեռի ստեղծագործ աշխատանքով:

Յարատեւութիւնն ու կորով կը մաղթեմ աշխատող ձեռքերուն:

Հ. Ա. Միութեան սրտուիրակ
Տարսոն 11 1 1920 ԳԱՍՊԱՐ ՏԻՎԱՆԵԱՆ

Տարսոնի Հայ Կարմիր Խաչի անդամ ըլլալովս հպարտ կ'զգամ, սակայն ուսանելու պատճառաւ ստիպուած էի քաղաքէս հեռանալ, իսկ այսօր վերադարձիս, առիթէն օգտուելով այցելեցի Կ. Խաչի հիւանդանոցը, որուն ազնիւ ու նուիրական տպաւորութիւնները ամէն հայու սրտին մէջ յոյսի եւ երջանկութեան կաթիլ կաթիլ ջրերը կը ջրջրէ:

Այս փոքրիկ ձեռնարկը կամ հաստատութիւնը ապացոյցն է Հ. Կ. Խաչի, աւելի լաւ է ըսել, հայ իգական

սեռի շինարար ստեղծագործ յատկութիւններուն:

Եւ եթէ հայ Ազգ. մարմինները վստահութիւնը ունենան տալու հայ իգականին իրաւունք եւ ասպարէզ իւր կառավարութեան եւ բանակին մէջ ծառայելու, այն պարագային պիտի տեսնեն թէ անխորտակելի կամքը եւ պարտահանաչութեան բարձր չափանիշը ինչպիսի մեծ բաժին պիտի բերէ հայրենիքի փրկութեան գործին մէջ: Մաղթելով բարի առողջութիւն քոյր եւ եղբայրներուն, կը գնահատեմ կազմին եւ հաստատութեան հեղինակներուն ուժն ու կորովը:

Յտեսութիւն:

15 1 920 Տարւոն

ՄԱՌԻ ՇԱՂԱՐՃԵԱՆ

Առաջին անգամ ըլլալով, մայրիկիս հետ կայցելեմք Հայ Կարմիր խաչի հիւանդանոցը, իրապէս փառք ու պատիւ մըն է տեսնել այսպիսի հաստատութիւն մը, որուն գաղափարը այնքան վսեմ, ազնիւ եւ գնահատանքի արժանի է, նաեւ Տարսոնի Հ. Կ. խաչի մայրական եւ բրոզական գութն ու գուրգուրանքը: Հ. Կ. խաչը քաջալերելու եւ հիւանդանոցին գոյութիւնը ամրացնելու համար կը նուիրենք 25 ոսկի, մաղթելով բարի յաջողութիւն:

920 1 2

ՏԻՐԱՆ ՀԱՄՊՈՆԵԱՆ

Իբրեւ Հ. Կ. խաչի ներկայացուցիչը Կիլիկիոյ, երկրորդ անգամ ըլլալով այցելեցի ներկայ բարեսիրական եւ հիւանդախնամ հաստատութիւնը: Ամէն գովեստէ վեր է Տարսոնի մասնաճիւղին եւ հիւանդանոցի բժշկական մարմնոյն եւ պաշտօնէութեան եռանդը՝ օգնութեան հասնելու համար իրենց հիւանդ, տկար եւ փափկակազմ հայրենակիցներուն, որոնց առողջութիւն եւ ուժ պարգեւելով՝ ազատագրուած

Հայաստանի բնակչութեան թիւը բարձրացնելու կամ աւելցնելու համար մեծ եւ անգնահատելի ծառայութիւն մատուցած կըլլան:

Տարւոն 5 2 920

ՎԱՀՐԱՄ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Տարսոնի այս հիւանդանոցը այցելողին մտքին մէջ հարց կը ծագի թէ արդեօք ուրիշ տեղեր ալ, թերթերու ամենօրեայ սիւնակները գրաւող Կարմիր խաչերն ալ, բացի իրենց յայտարարութիւններէն կենդանի հաստատութիւններու հետ ալ կապելով իրենք զիրենք գործի լծուած կը զգա՞ն: Ամէն պարագայի տակ յանձնարարելի է այս տեղի օրինակը:

Իսկ գոյութեան օրէն աստի, հակառակ մեծ ու փոքր պաշտօնական կամ անպաշտօններու կողմէ, այս հաստատութեան դէմ յարուցուած պայքարներուն կուրծք տողներու յամառ յարատեւութիւնը չափանիշ մը կրնանք համարել անոր ապագային վրայ լաւատես ըլլալու: Կը մաղթեմ բարեխղճութիւն իր քննադատներուն եւ յարատեւութիւն աշխատակիցներուն:

Տարւոն 15 3 920

Ա. Գ.

Տարսոնի հիւանդանոցը մին է այն հաստատութիւններէն այս քաղաքին, որ ամենէն առաջ եւ ամենախորունկ կերպով մը կը պարտադրէ Տարսոն այցելել ամէն հայու: Հիւանդանոց պիտի չըսէի ես՝ աչքի առջեւ ունենալով անոր գործունէութիւնը, այլ առողջանոց: Որովհետեւ քաղաքին անմարքութեան երեսէն ամէն վայրկեան երեւան եկող հիւանդութիւնները հոն է որ իրենց դարմանը կը գտնեն ու անկէ է որ առողջութիւնը կը տարածուի քաղաքին՝ իրական հիւանդանոցին վրայ: Այս առթիւ գնահատելի են անոր բժշկին ու առհասարակ բոլոր աշխատողներուն ջանքերը: Անոնք բոլորանուէր կամքով մը փարած են այս

մարդասիրական ու հայրենասիրական դժուարին այլ վսեմ գործին: Տարսոնի հիւանդանոցը որ կը յամառի յաւերժանալ այստեղ ովասիս մըն է հայ կեանքի քառսին մէջ: Ոյժ եւ կարողութիւն իր անձնուէր ծառայողներուն:

3 Յունիս 920

Մ. ՈՍԿԵԱՆ

Յիրաւի շնորհաւորութեան արժանի է Տարսոնի Հայ Կարմիր Խաչի հիւանդանոցի վարչութիւնը, որ այսքան ատենէ ի վեր կը ծառայէ ազգին հիւանդներուն:

Մաքրութիւնը աչքի կը զարնէ եւ հոգը խնամքով կը տարուի:

Մանաւանդ տոբթ. Քիւրքեհանի ջանքերը արժանի են գնահատութեան:

Իմ վրաս մեծ տպաւորութիւն մը թողուց: Իբր քաջաւերութիւն կը նուիրեմ 5 Օսմ. ոսկի:

4 6 920

Վ. ՊԵՏԷԼԵԱՆ

Մեծ հաճոյք զգացինք այցելելով Տարսոնի Հ. Կ. Խաչի հիւանդանոցը. գոհ եղանք տեսնելով հոն տիրող մաքրութիւնը եւ կանոնաւորութիւնը, ազգին պատիւ բերող հաստատութիւն մըն է: Մեր շնորհաւորութիւնները կը յայտնենք անոր հոգ տանող ազնիւ եւ ազգասէր հայուհիներուն եւ մայրներուն:

Տարսոն 14 12 920

Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆ

Հաստատութիւն մը՝ կոկիկ, մաքուր, ուր կնոջ շունչը կայ, միացած կնոջ ջանքին, հրաշալիքներ կը գործէ:

Հայ հիւանդը՝ կը մոռնէ հիւանդ, ընկճուած, ու քիչ ժամանակուան մէջ դուրս կ'ելնէ կազդուրուած, առողջացած, երախտագիտական ընդոծին զգացումը սրտին մէջ: Յաջողութիւն եւ յարատեւութիւն կը մաղթէ,

ՄԵԼՔՈՆ-ԱՍԱՏՈՒՐ

Մերսինէն Տարսոն այցելութեան առթիւ, պատեհութիւնը ունեցայ այցելել տեղւոյն Կ. Խաչի հաստատութիւնը, որուն հոյակապ կեցուածքը, տիրող մաքուր օդն եւ կարգն ու սարքը իսկապէս հիացումի եւ գոհ տպաւորութեան տակ կը թողու այցելու մը: Կը գնահատեմ աշխատող բազուկները. յառաջդիմութիւն եւ քաջութիւն կը մաղթեմ, միացնելով առատ շնորհաւորութիւններս:

Տարսոն 27 2 921 Կիւակի

ԱՅՅԵԼՈՒՀԻ ՄԸ

Շաբթուան մը հիւանդութեանս ընթացքին Հ. Կ. Խաչի սոյն հաստատութեանը մէջ կատարեալ դարման, կանոնաւոր սպասարկութիւն եւ մաքուր ու առատ սնունդ առնելով՝ տեսայ հոն ազնիւ գթասիրութիւնը թանձրացած:

Երախտագիտութիւնս յայտնելով կատարեալ յաջողութիւն կը մաղթեմ այս պատուաբեր հաստատութեան:

Տարսոն 6 Մարտ 921

Գ. Ս. ԶԵՓԻՒՌԵԱՆ

Իբր հոգեւոր հովիւ Տարսոն գալով՝ Հ. Կ. Խաչի կազմակերպութիւնը տեսնելու բաղաւորութիւնը ունեցայ:

Տարագրութենէ վերապրող եւ Տարսոն ժամանող՝ մերկ ու բոկոտն հայ բեկորներ, անոք անպաշտպան որբեր ու այրիներ, իրենց գթառատ մայր եւ քոյրերու՝ Հ. Կ. Խաչի ազնիւ փափկանկատումներու եւ աջալուրջ հսկողութեան ու խնամքին արժանանալով. ուրախ գուարթ պահ մը կը մոռնային դառնութիւնը տարագրութեան անիծեալ բաժակին, զորս ցմրուր քամած էին:

Իսկ ցարդ յարատեւ իր գոյութիւնը պահող Հ. Կ. Խաչի հիւանդանոցը՝ որ հայուն ինքնազարգացման եւ ինքնօգնութեամբ ամէն դժուարութեանց կուրծք տուող եւ իբր քաղաքակիրթ ու ապրելու իրաւունք ունեցող ազգ մը ըլլալուն ապացոյցն է, մեծ օրհնութիւն մը եղած է Տարսոնի բնակչութեան առհասարակ, ո՛չ միայն բրիտանաց տարրին՝ այլ

ՏԻԳՐԱՆ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

(ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԳԻԾԵՐ)

Ծնած է Տիգրանակերտի Հայնի գիւղաքաղաքը: Ամերիկա մեկնած 1911 ին, ուր հայրենաքաղաքները միշտ խանգարած է իր հանգիստը եւ ցեղին կրած խաչելութիւնը ընդարմացուցած իր հոգին ու մտածումը:

1915 ի կամաւորական շարժումին, հորիւրաւոր ընկերներու հետ՝ Տիգրանը ձգած է ազատ Ամերիկայի ափերը եւ մեկնած Կովկաս՝ հայրենիքի կարօտախտը սրտին, եւ բոլոր զոհերու վրէժովը երդուրնցած: Հոն մէկ ու կէս տարի մնացած է, անզուգական Քնուի գունդին մէջ իբր կամաւոր զինուոր ծառայելով:

Կամաւորական գունդի բռնի զօրացրուումէն վերջ՝ Տիգրանը դարիպութեան ցուպը կ'առնէ դարձնալ եւ հայրենի հողէն հարկադրուած կը վերադառնայ օտար ափունքը՝ Ամերիկա:

Սակայն հազիւ հասած մարտադաշտէն՝ Եգիպտոսէն Ամերիկա փոխադրուած կամաւորական շարժումին մէջ կը նետուի նորէն, երթալ ծառայելու համար բազմաչարչար հայրենիքին: Նուիրումի խենթութեամբ զինովցած էր ան իր միւս ընկերներուն պէս, եւ ճակատէ ճակատ կը վազէր ցեղին զուլումովը անդոհուած, կրակին ու վառօդի ամպերուն մէջ փնտռելով անոր ազատութեան արշալոյսը:

Ամերիկահայ կամաւորներուն հետ կը հասնի Կիպրոս, ուր կռուելով երկար սպասումները կը ջղայնացնէին զինքն ու իր ընկերները: Վերջապէս կը հասնի բոլոր զինուորներուն համար սպասուած անմոռաց օրը, երբ Հայկ. Լէգէոնը

Պ. ՏԻԳՐԱՆ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

Սուբրիայէն Կիլիկիա կուգայ իբր գրաւման բանակ: Տիգրանի գտնուած գումարտակը Տարսոնի մէջ հաստատուած ըլլալով առիթը ունեցաւ շուտով ծանօթանալու տեղւոյն Ազգ. մարմիններուն հետ: Շնորհիւ իր հեզահամբոյր եւ ճկուն բնաւորութեան, կարճ ատենէն ընդլայնեց իր ծանօթութեան շրջանակը եւ սիրուեցաւ ու յարգուեցաւ բոլորէն:

Առաքելեանը թէեւ զինուոր, բայց վարչական բաժնի ծառայութեան մէջ գտնուելով՝ առիթը ունեցաւ աւելի շփման մէջ գտնուելու իր հայրենակիցներուն հետ: Ան իբր զինուոր գնահատելի ծառայութիւններ մատուցած է շատ մը տարագիր հայերու համար, որոնք Տարսոն կուգային կամ անոր կայարանէն կ'անցնէին այլուր երթալու համար:

Այս համեստ զինուորը նախաձեռնողը եղաւ Տարսոնի Կ. Խաչին կազմութեան: Ան չի բաւականացաւ միայն այդ ուղղութեամբ Ազգ. մարմիններու եւ կարգ մը տիկիներու մօտ կատարած իր աշխատութեամբ, կոչ մը ուղղեց Տարսոնի հայուհիներուն, որոնք անսացին անոր ծային եւ 21 Յունիս. 1919 ին հաւաքոյթ մը ունեցան, ուր հիմը դրուեցաւ Տարսոնի Հ. Կ. Խաչին:

Կ. Խաչի վարչութիւնը նկատի ունենալով Տիգրանի ընծայած օգտակարութիւնը, մասնաւոր դիմում եղաւ հրամանատար Գօթէի, որպէսզի որոշ ժամերու մէջ թոյլտուութիւն ըլլայ իրեն Կ. Խաչի գործով զբաղելու: Դիմումին գոհացում տրուեցաւ զրեթէ, բայց զինուորներուն Տարսոնէն հեռանալովը ան ալ հեռացաւ: Երբ հիւանդանոցը բացուեցաւ, Կ. Խաչի վարչութեան եւ Ազգ. Միութեան զինուորական իշխանութիւններու մօտ կատարուած պաշտօնական դիմումներուն իբր արդիւնք, Տիգրանը վերադարձաւ Տարսոն հիւանդանոցին վերակացութիւնը տտանձնելու 919 Օգոստոսին:

Ալ այդ օրէն ի վեր, պէտք է ըսել որ Առաքելեանը հիւանդանոցին ջիղը դարձաւ: Աշխատեցաւ ու տքնեցաւ անձնուիրաբար, առանց օր մը իսկ յոգնութեան նշաններ ցոյց տալու: Հիւանդանոցին մէջ մնաց մինչեւ իր զօրացրուումի օրը 1920 Սեպտեմբերին:

Բայց ան իր զինուորի համազգեստը փոխելով՝ չդադրեցաւ կրկին մեզի հետ, մեր կողքին ըլլալէ միշտ, մինչեւ այսօր:

Ազգային ոգիով վառուած Պ. Առաքելեանի կամքի, նկարագրի ու զգացումներու բարձրութիւնը, հաճոյքով եւ սքանչացումով կարծանագրենք հոս, որմէ օգտուած է Ազգը եւ մասնաւորապէս Կ. Խաչս:

Տարսոնի Հ. Կ. Խաչը, Պ. Տիգրան Առաքելեանին շատ բան կը պարտի արդարեւ:

ՏՈՒԹ. Տ. ՄՆԱՅԱԿԱՆԵԱՆ

Բժեկապէ Նայ Բժեկական Առաքելութեան Ասանայի
եւ Ասեմապէ Նայ Ազգային Միութեան

Կոչ Հայ Բոյրերուն

Դարերէ ի վեր Հայ ազգը կը տառապի բարբարոսներու ծանր լուծին տակ. հիմա է միայն որ ինքզինքը քիչ մը ազատ զգալով կաշխատի այդ լուծը թօթափել ուսերէն եւ երթալ հոն՝ ուր մեզի կ'սպասեն կարօտով մեր սուրբ նահատակները: Անոնք անմահ են, որովհետեւ մեր փրկութեան համար մեռան եւ վշտի ու տառապանքի բուն ալիքներ անցան անոնց վրայէն: Անոնք հասարակ մահկանացուներ չեն, այլ՝ անպարտելի հերոսներ, աննուաճ մարտիրոսներ ու պաշտելի դիւցազներ: Անոնց երակներուն մէջ շրջան ընող արիւնը կարծես բոլորովին տարբեր էր մերինէն: Անոնք հայրենիքի, հաւատքի, ազատութեան, իրաւունքի, ճշմարտութեան ազնիւ սկզբունքներու եւ լոյսի բարձր իտէալներու նուիրական խորանին առջեւ կամաւ զոհուեցան, փրկութեան նոխագներ եղան, ըլլալով նաեւ հայրենիքին ու ցեղին փրկիչները: Այս նահատակները դարուց ի դարս պիտի ապրին մեր սրտերուն մէջ:

Այն արեւը՝ որ մեր մարտիրոս ազգին զաւակներուն կսկծալի մահուան ականատես եղաւ, այսօր իր լոյսը կը սփռէ անոնց հէգ ոսկորներուն վրայ, իսկ լուսինը՝ իր անփակ աչքովը, գիշերները կը պահէ զանոնք եւ մերթ ընդ մերթ կը թրջէ անոնց շիրիմները, մայիսեան ցօղերով: Գետերու գոռ արծազանգը դարերով մեզի անոնց յիշատակները պիտի պատմէ, ցոյց տալով այն քարերը որոնց վրայէն բերաւոր երկսեւ հայորդիներ նետուեցան տղմուտ կամ պայծառ ջուրերու գիրկը՝ բարձր բռնելու համար ցեղին անաղարտ պատիւն ու ազատ ապրելու կեանքը: Հոն

Հոն ալիքները կարծես նահատակ գրագէտներու եւ բանաստեղծներու լեզուով մեզի կը խօսին «հետեւեցէք ձեր եղբայրներուն եւ քոյրերուն պայքարին եւ դուք անմահ պիտի ըլլաք»:

Եթէ այսօր զիս Բարիզ դրկէին, կեանքը վայելելու համար, ես երբէք չպիտի հրապուրուէի անոր ոսկեգօծ պալատներէն՝ որքան Հայաստանի աւերակներուն մէջ իմ բոյնս շինելով. ի՞նչ է արդեօք ասոր պատճառը: Երակներու մէջ գտնուող հայրենիքիս սէրն է որ զիս կը կապէ իմ ձեռքս ու ապրած վայրերու...: Կամքի հոգեկան անստգիւտ կառողութիւնը միմիայն այրերուն մէջ փնտռելու է, կիներս ալ պարտաւոր ենք հագնիլ անոր անթափանց զրահը, որ մեզ պիտի գօտեպնդէ ընտանեկան եւ հայրենիքի ամէն կարգի կնճռոտ վտանգներուն դէմ: Այր կամ կին, միեւնոյն չափով, սակայն զանազան ձեւերու տակ, պարտաւոր ենք աշխատիլ մեր հայրենիքին համար այս ճգնաժամային վայրկեաններուն մէջ: Կինը այր մարդուն չափ պէտք է ըլլայ տոկուն եւ համբերատար: Գործաւորուհի, հարուստ թէ աղքատ, ուսեալ թէ տգէտ, իր կարողութեան չափով պարտաւոր է օգնել ազատութեան համար պայքարողներուն:

1853-56, Խրիմի պատերազմի ժամանակ, Անգլիացի մանկամարդ օրիորդ մը, ՄԻՍ ՆԱՅԹԻՆԿԷՅԼ, թողելով ընտանիք, հարստութիւն եւ պերճանք, ռումբերու եւ գնդակներու տեղատարափին տակ գնաց վերաւորեալներ խնամելու ԱԼՄԱՅԻ եւ ԻՆՔԷՐՄԱՆԻ սարահարթներուն վրայ: Անոր օրինակին հետեւեցան շատեր, վերջին համաշխարհային պատերազմի ատեն, Բարիզ, Լոնտոն, Հոլով եւ Նիւ-Եօրք լեցուեցան կարմիր խաչի տիկիներով եւ օրիորդներով, իսկ հայ կարմիր խաչի ամէն դասակարգի անդամուհիներուն անձնուէր գործը ահա հրապարակն է, գնահատութիւնը ժողովուրդին կը թողուք:

Հիմա որ նոր յոյսերով ու երազներով ազատութեան նոր շրջան մը կը թեւակոխենք աչքերնիս դէպի լաւագոյն

ապագայի մը-յառած, խորհինք թէ մեզմէ իւրաքանչիւրը կատարեց իր պարտականութիւնը այն չափով որ մեզմէ կ'սպասուէր, հանգիստ է խիղճներնիս: Ես կըսեմ թէ ո՛չ, դեռ շատ վէրքեր կան հայ կնոջ փափուկ ձեռքերով դարմանուելիք, եւ յուսահատ սրտեր՝ մխիթարական խօսքերով սփռուելիք, հարիւրաւոր վիրաւորեալներ կան, մահամերձ վիճակի մէջ, որոնց աչքերը հայ կնոջ քնքոյշ մատներուն կը նային: Ո՞ր կիներն է որ աչքերը պիտի գոցէ եւ չպիտի կատարէ իր սուրբ պարտականութիւնը: Ո՞ր հայ կիներն է որ ականջները պիտի խփէ հայրենիքէն եկող աղաղակներուն: Դեռ շատ պիտի պտտի՞ն Իզմիրցի օրիորդները քարափին վրայ գաւազանը ձեռքերնին, երբ Կիլիկիացի ու Հայաստանցի օրիորդը զինուած՝ իրեն եղբայրներուն վրէժը կը լուծէ. չմ'ն կարող գոնէ նիւթական օժանդակութիւն մը հասցնել Հայ բանակին: Դեռ շատ պիտի հանգչի՞ն արտասահմանի հայ փարթամները հագուած շքուած եւ մինչեւ իրիկուն թիկնաթողներու մէջ նստած, երբ անդին Հաճնոյ պառաւներն անգամ իրենց դրան բանալիներն ու գամերը հալեցնելով հայ կտրիճներուն փամփուշտ կը շինեն:

Շտապենք ուրեմն, քոյրեր, վաղը՝ թերեւս ուշ ըլլայ: Աշխարհի վրայ չկայ բան մը որ հայրենիքին հանդէպ պարտականութիւնը կատարած ըլլալու զիտակցութեան չափ երջանկութիւն եւ ուրախութիւն պատճառէ: Հայաստան մերն է եւ մենք Հայաստանին, որուն վէրքերը օտարէն աւելի մ'ոնք ենք որ պիտի կապենք:

ՄԱՌԻ Խ. ՇԱԼՎԱՐՃԵԱՆ

Պ. ՎԱՀՐԱՄ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Կիլիկիոյ Եջամի Ն. Կ. Խաչի ներկայացուցիչ, Կ. Պոլսոյ Ն. Կ. Խաչի կեդրոնի կողմէ:

ՆԱԽ ՑԵՂԸ ԵՒ ԱՊԱ ՀԱՅՐԵՆԻՔԸ

Այո՛, նախ ցեղը փրկել եւ յետոյ հայրենիքը. ա՛յս պէտք է ըլլայ ամէն անկեղծ եւ նշմարիտ հայու գերագոյն նպատակը՝ եթէ չուզուի որ հայկական հարցը լուծուի մեր

թշնամիներուն ցանկացած ձեւով, այն է ջնջել հայր՝ որ-
պէսզի Հայաստան գոյութիւն չունենայ եւ մահուան հսկայ
ցուրտ շիրիմ մը քաշուի մեր ազատութեան վեցհարիւրամ-
եայ գեղեցիկ իտէպիլն եւ պատմութեան մէջ աննախնթաց
գոհողութիւններուն վրայ:

Այո՛, այս բանին համար մենք պէտք է լարենք մեր
բոլոր ֆիզիքական ու բարոյական ուժերը, պէտք է գօտե-
պընդունենք, շարժինք քանի ուշ չէ, եւ մեր ցեղին հարազատ
զաւակները, ըլլա՛ն անոնք որք, տարագիր, վիրաւոր, անգործ
կամ թափառական, մեր եղբայրական ու քոյրական ան-
խոնջ բազուկներով հովանաւորենք, պաշտպանենք, մինչեւ
այն օրը՝ որ կարող ըլլանք զանոնք ներկայացնել մեր ան-
կախ հայրենիքին պաշտօնական կառավարութեան եւ ըսել.
անա ինչ որ պարտաւոր էինք ընել եւ մեր կարողութեան սահ-
մանին մէջն էր, քրիմք, այժմ քեզի կը փոխանցենք հոգա-
սարքեան փրկարար գործը ու կը քաշուինք, դուն կազմե, կար-
գաւորե ամեն ինչ եւ մենք դարձեալ իբր ազնիւ ու հաւատա-
րիմ հպատակներ, կանգնած ենք քու կողքիդ եւ բարենպասակ
ձեռնարկներուդ ետեւը:

Այս վսեմ ու նուիրական գաղափարով տոգորուած՝
1919ի աշնան երբ Կիլիկիա կը մտնէինք մեր կարողութեան
չափով օգտակար ըլլալու համար հայրենի այդ դժբաղդ հո-
ղամասին վերածնութեան եւ նոր կազմակերպութեան սի-
րելազոյն գործին, Հայ Կարմիր խաչի Կ. Պոլսոյ Կեդր. Վար-
չութեան հրահանգով ստանձնեցինք նաեւ այդ Միութեան
ներկայացուցչի պաշտօնը, զոր եթէ չի կրցանք ամբողջու-
թեամբ եւ կատարելապէս ի գործ դնել, կը յուսանք թէ
գէթ մասամբ — որքան որ կը ներէին պայմանները — կա-
տարեցինք մեր վրայ դրուած խղճի ու ազգային պարտքը,
հասնելով հոն՝ ուր մեր ներկայութիւնը անհրաժեշտ էր եւ
խօսքով թէ գործով դարմանելով այն վէրքերը որոնց ենթա-
կայ էր անապատներէն վերադարձող թշուառ եւ արիւնա-
քամ տարագիր հայութիւնը:

1919 Օգոստոս 21 ին Պելճիական Մակտա շոգենաւով
դէպի Ատանա եւ Մերսին մեկնող 350 գաղթականներ, ին-

կած բաղդին չարաշուք հոսանքներուն առջեւ, անօթի եւ
անպատասպար, գրեթէ ոչինչ ունէին իրենց մօտ հասնելու
համար մինչեւ առաջադրուած վայրերը: Կ. Պոլսոյ Ազգ.
Խնամատարութիւնը 24 ժամուան համար միմիայն հաց եւ
ծիթապտուղ բաժնած էր, իսկ Իզմիրի առջեւ հազիւ թէ
նոյնչափ ատենուան համար պաշար կարելի եղաւ հայթայ-
թել, որով ճարահատ եւ քիչ մըն ալ զայրացած ազգային
իշխանութիւններու սառն ու անտարբեր վերաբերումէն,
Հռոդոսի առջեւ ստիպուեցանք Իտալական կառավարու-
թեան դիմել, խնդրելով որ օգնութեան հասնին Հայ փոքրիկ
զինակից ազգին քամբաղդ ու անպաշտպան զաւակներուն:
Հոս երախտագիտութեան նուիրական պարտք կը համարինք
յայտնել թէ՛ թէ՛ մեր երթին եւ թէ՛ վերադարցին նոյն տե-
ղին եւ Ատալիոյ զինուորական իշխանութիւնները՝ չմերժե-
լով մեր սրտառուչ կոչը՝ 800 ոսկիի մօտ ուտեստեղէն ղըր-
կեցին շոգենաւ, զոր անմիջապէս բաժնելով գաղթականնե-
րուն՝ մէկ ամսուան մօտ ապրուստինն ապահովեցինք:

Ատանայի մէջ նոյն տարւոյ հոկտեմբերին սրտածմիկ
լուրեր կը հասնէին հերոս Զէյթունի եւ Ֆրնտընագի վերա-
դարձող տարագիր հայութեան խեղճ ու ողբալի կացութեան
մասին եւ Զէյթունցի հերոս Յովնան Քէրիկեան կը պատ-
րաստուէր մեկնելու հայրենիք, պաշտպանելու համար հոս
ու հոն ցրուած Տաւրոսի արծիւները շրջակայ արիւնուշտ
չէթէներուն դէմ: Դիմեցինք իսկոյն Կիլիկիոյ կեդրոնին մէջ
հաստատուած Լօրտ Մէլըր Ռըլիֆ Ֆրնտին ներկայացուցիչ
Պ. Պըքըսթընի, որ առանց ալլեւայի եւ առարկութիւններու
հինգ հակ հագուստեղէն եւ 3000 գուլպայ տրամադրեց
ղրկելու համար վերոյիշեալ տեղերը:

Ատանայի մէջ թէեւ նախապէս փորձ մը եղած էր
Հայ Կարմիր խաչի Մասնաճիւղ մը կազմելու համար, սա-
կայն ինչ ինչ պատճառներով անյաջողութեան մատնուած
էր: Հայ իգական սեռն ու ողջախոհ երիտասարդութիւնը
ի մի հաւաքելով շուտով կրկին կեանք տուինք այդ մասնա-
ճիւղին, որուն բացման հանդէսին Կիլիկիոյ Սահակ Կաթո-
ղիկոսը եւ Ֆրանսական Վարչային Հակակշռին պետ

Պ. Պրէմոն նախագահելով քաջալերեցին կատարուած ձեռնարկը եւ ճիշտ աջակցեցան անոր յաջողութեան համար: Հայաստանի Պ. Պրէմոն ո՛չ մէկ առթիւ մեզ լքեց եւ ինչպէս ամէն խնդրոյ մէջ, նոյնպէս Հ. Կ. Խաչի բոլոր գործերուն մէջ ջանաց դրական ապացոյցներ տալ, իր բարեսէր տիկնոջ հետ, մարդասիրութեան, քաղաքավարութեան եւ ճշմարիտ ասպետական ոգիի: Ատաւայի Մասնաճիւղը իր վաղանցուկ գոյութեան միջոցին բաւական օգտակարութիւններ ցոյց տուաւ խնամելով ֆրանսական քէմբին տարագիրները եւ հիւանդներուն դեղ ու դարման հասցնելով:

Կիլիկիոյ բոլոր Հ. Կ. Խաչի մասնաճիւղերուն մէջ ամէնէն գործունեան, ժրաջանը եւ յարատեւողն եղած է Տարսոնի Հ. Կ. Խաչը, որ, շնորհիւ իր ատենապետութիւն Տիկին Զարուհի Շալվարճեանի, զինադադարէն վերջը մինչեւ այսօր պահած ու մատակարարած է 40 անկողինէ բաղկացած հիւանդանոց մը՝ բաւական լաւ եւ առողջարար պայմաններու մէջ եւ մեծ օժանդակութիւն ընծեւած է որբերու, տարագիրներու եւ գաղթականներու գետեղման, խնամատարութեան ու զգեստաւորման ամենակարեւոր գործերուն մէջ:

Պ. Խաչեր Շալվարճեան, Տիկին Զարուհիի ամուսինը, նոյնպէս գործադուր զայր մը եւ ջերմ պաշտպան եղած է հայութեան անտէրունջ բեկորներուն, որով շատ իրաւամբ եւ արժանաւորապէս՝ Նրվալիէ մերիդ ալբիգօլի շքանշանին արժանացած է վերջերս Ֆրանսական կառավարութեան կողմէ: Շալվարճեան ընտանիքը այս կերպով կարելի է անուանել բարեբաւ եւ իբր օրինակ ցոյց տալ մեր շատ մը անզգայ հարուստներուն, որոնք մինչեւ հիմա դեռ այնքան կարկառուն գործ մը չտեսան: Ներկայ յիշատակարան-հաւաքածոյին մէջ, որուն տպագրութեան ծախքը նոյնպէս Շալվարճեանները նուիրած են, այս մասնաճիւղին գործունէութեան մասին խօսուած է արդէն մանրամասնօրէն, ուստի աւելորդ կը համարիմ կրկնութիւններով ծանրաբեռնել այս համառօտ տեղեկագիրը:

Տարսոնէն ետքը, ջանքի եւ անձնուէր աշխատութեան տեսակէտով, յիշատակութեան արժանի են Տէօրթ-Եօլի եւ Հալէպի մասնաճիւղերը, որոնց անձամբ այցելութիւն տալով մօտէն տեսանք եւ գնահատեցինք երեք տարուան ընթացքին կատարուած ըստ բաւականին արդիւնաշատ եւ փրկարար գործը: Տէօրթ-Եօլ, բացի հիւանդներու եւ տարակարար գործը: Տէօրթ-Եօլ, բացի հիւանդներու եւ տարակարար գործը հոգատարութենէն, հիմնած է նաեւ իգական սեռի յատուկ աշխատանոց մը, ուր յիսունէ աւելի հայուհիներ կը հիւսեն նուրբ ձեռագործներ եւ կը ճարեն իրենց օրական համեստ ապրուստը: Իսկ Հալէպ խնամած է միայն հիւանդներ եւ գաղթականներ, ներկայացող ծովածաւալ պէտքերուն առջեւ նիւթապէս անկարող ըլլալով նոր ձեռնարկներ ընելու:

Մերսինի Մասնաճիւղն ալ ունեցած է որոշ գործունէութիւն, սակայն զարմանալի է որ նախապէս Պոլսոյ Կեդրոնին հետ բանակցութեան մտնելով ի վերջոյ կապուած է Ամերիկայի Ազգ. Կարմիր Խաչին, չուզելով ընդունիլ Պոլսոյ վերին մարմնոյն հսկողութիւնն ու համարառուի իրաւունքը: Վերոյիշեալներէն զատ մեր այցելութեամբ եւ թելադրութեամբ մասնաճիւղեր կազմուած են նաեւ Ճինանի եւ Էքպէզի մէջ, որոնք սակայն նորանոր դէպքերու եւ Քէմալական հրոսախումբերու յարձակումներուն պատճառաւ հազիւ թէ ծնած եւ գործի ձեռնարկած՝ իսկոյն քայքայուելով ցրուած են:

Պէտք չէ մոռնալ նաեւ Հալէպի մէջ գնդապետ Կուս-գարի, Տէօրթ-Եօլի մէջ տեղակալ Սէփուռնէի, Ատանայի մէջ տեղակալ Կանեօյի, Տարսոնի մէջ հրամանատար Քուս-թիլիէրի եւ Մերսինի ֆրանսացի կառավարիչին ջանքերը, որոնցմով այս շատ յարգելի զինուորականները իրենց տրամադրած նիւթական միջոցներով խրախուսած են Հ. Կ. Խաչի ժրաջան եւ անձնուէր անդամուհիները:

Ամերիկեան Ազգ. Կարմիր Խաչը նոյնպէս պատկառելի ազնիւ անուն մը կը թողու Կիլիկիոյ վերջին եռամեայ տարեգրութիւններուն մէջ՝ մէկ քանի անգամներ հին եւ նոր հագուստեղէններ ղրկած ըլլալուն համար իր թափառական,

անտուն, անտէր եւ ցրիւ եկած երկսեռ ազգակիցներուն:

Հայ բժշկական առաքելութիւնը, որ ժամանակին Բարիզի Ազգ. պատուիրակութեան կողմէ ղրկուած էր հիւանդանոցներ հիմնելու համար, փրկիչի եւ ճշմարիտ ազատարարի դեր մը կատարած է Կիլիկիոյ մէջ, ուր չենք յուսար թէ գտնուի մէկը այդ առաքելութեան կորովի բժիշկ անդամներուն զոհաբերութիւնները անտեսող եւ անկեղծօրէն չգնահատող: Բոլորն ալ օտար համալսարաններէ շրջանաւարտ երիտասարդ եւ հայրենասէր ուժեր, ըրին ինչ որ իրենցմէ կը պահանջէին ազգային զիտակցութիւնն ու «ցանկալի» Կիլիկիոյ անսահման սէրը: Պատմութիւնը անոնց անունն ալ Հ. Կ. Խաչի անդամահիններուն հետ պիտի յիշատակէ ոսկեղէն տառերով:

Գրութեանս սկիզբը ըսած էինք թէ նախ ցեղը եւ յետոյ հայրենիքը. այս կէտը անգամ մը եւս կուգանք շեշտել եւ դիմել Կ. Պոլսոյ եւ արտասահմանի ազգային Կարմիր Խաչերուն թունդ ու եռանդուն գործունէութեան, որովհետեւ եթէ Հայաստան մը պիտի ունենանք առանց հայու, ատիկա ոչինչ կ'արժէ ու պարզապէս ինքնախաբէութիւն է: Մենք կուգենք նախ հայը եւ յետոյ մեր պատմական հայրենիքը, զոր սիրած ըլլալու համար մեր հոգեկան ու նիւթական բովանդակ ուժովը պէտք է վերակենդանացնենք եւ ապրեցնենք հայութեան բոլոր մեծ ու փոքր տկար, վատաւողը եւ սովամահ բեկորները:

ՎԱՀՐԱՄ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՏՌԻԹ. ԱՐՇԱԿ ՊՈՂՈՍԵԱՆ

• • • • •

ՈՎ “ԶՈՅՐ”

[ԿԱՅՄ ՄԸ ՀԻՒԱՆԴԻ ՅՈՒՇԵՐԵՍ]

Միջագետքի Eva - ին

Յիշատակըդ ըստուերի պէս կ'երկարի՝
Հոգիէս ներս՝ մարմնուտի բոցերուն դէմ իրիկուան...
Ու եղբայրօրէն, — անհուն տենջով պարմանի, —
Կ'ըզձամ որ մէջս յաւերժօրէն ապրի՛ ան ...:

... Ամէ՛ն ըոպէ, Ալպիոնի Առիւծին մօտ յաղթական
Յիշատակըդ՝ հոգիիս մէջ, բազկիս վրայ, դառտակէս վեր՝
Կանգնագե՛ղ, մանիշակի, վարդի մը պէս կը բացուի,
Ո՛վ դու հըպարտ Ալպիոնի Դիցուհի ...

Գոյն - գոյն, շրթերդ, արծանի պէս կերտըւած,
Թեւդ ու աչերդ դէպ հեռուները սեւեռուն —
Պատուանդանին վրայ առիւծիդ կլափաբաց —
Կը խիզախես՝ ծովերուն դէմ, հովերո՛ւն . . . :

Աւիշ, արիւն՝ երակներէս կ'անցնի՝ Քեզ,
— Ո՛վ «քոյր», ո՛վ «քոյր» թըռիչքիդ մէջ տեսլացած —
Կեանքն է կուգայ՝ էութենէս, սիրտէս՝ Քեզ,
Ո՛վ «քոյր», ո՛վ «քոյր», միսիս վրայ քանդակուած . . . :

*
*
*

... Ու հարուածի մը առթած կոտտանքին դէմ, այս իրկուն,
Պարտէզին մէջ, շուշաններուն դէմ անձկօրէն կ'երագեմ՝
Անապատի գգուանքդ հոգւոյս՝ այս իրկուն,
Ո՛վ «քոյր», ո՛վ «քոյր», կարօտագի՛ն, սե՛ռնօրէն . . .

Սիրտդ էր կապոյտը աստղերով ցոլցըլուն,
Ուրկէ ժըպիտք - լոյսերու պէս ցաթէին՝
Ցաւին վրայ, հոգիներո՛ւն՝ տառապուն,
Անյուսութեամբ երբ որ անոնք լենային :

Սիրտդ երկինքն էր՝ աստղերով բաբախուն, —
Որ կը հակէր տառապանքի անդոհին,
Յոյզերու հետ ու ցաւերով անանուն՝
Երբ տըւայտէր ճիգով մ'հիւանդը անդին :

. . . Ու օր մը երբ կըմախացած, ոսկըրո՛ւտ,
Քովըդ՝ տիրել իշխեցի ծընկուրներուս
Իմ կըթոտ, ու հոգիիս՝ մարամուտ . . . ,
Հո՛ն, պատին տակ — ըմպանակին հետ պարապ — լոյսն
աչքերէս տըւաւ խոյս . . . :

Բայց այն ատեն, զերդ թիթեռնիկ թռչրտուն,
Քու գիրգ թեւերդ, երազանո՛ւշ սիրտդ, «քոյր»,
Կըրծքիս վրայ երբ բացիր, ու մարմինիս՝ նըւաղուն,
Իմ արցունքոտ աչուրներս ո՛ւր, բացի՝ ո՛ւր . . .

Դու կ'ոգէիր աստուածութիւնը կեանքի՛ն, —
Ո՛վ կիւսական, հեշտաժպիտ փրկչուհիս, —
Այն օրն երբ որ թըմբիւնէս վերջ, լալագի՛ն՝
Դառնութիւնով մը վանեցի ամէ՛ն Յոյս . . . :

Ի՛նչ նռնիրում, ի՛նչ սեռն հոգի՛ ցաւին դէմ —
Ժըպիտ եւ յոյս, սէ՛ր ունէիր ամէ՛նուն .
Արե՛ւ, արե՛ւ կար հոգիիդ մէջ վըսեմ .
Սէ՛ր ունէիր անվաճառ՝ օ՛, ամէ՛նուն, եւ անհո՛ւն :

*
*
*

Ու ժըպիտով, Սէր - գորովով մը փափո՛ւկ,
Երբ դու կ'անցնիս այս իրկուն քաղցր յուշերուս փերէն՝
Սարսուռո՛վ մը կըտըրւած երազի պէս խուսափուկ, —
Այն հեռաւոր շուշանաթո՛յր պատկերիդ՝ կը ծըռի սիրտըս,
«Քոյր», «քոյր» . . . :

Մայիս 920 Ասանա, Ապափնարան

ՎԱՀՐԱՄ ՄԻՍԹԻՔ

*
* *

... Այս, փոքրիկ մըն ալ ահա հիւանդ: Դեռ չբացուած կողոն մըն է ան, անխղճօրէն փրցուած կեանքի քաղցր մայր-ծառէն: Կարօտը ունի մօր մը խնամքներուն հարազատ. ցաւը ծանր է իրեն համար, ու տառապանքը նորագոյն: Երգը՝ շրթունքին, սէրը՝ սրտին, խփած է ախտը սակայն բոլոր տրամադրութիւնները մանկական, ու հիւանդանոցի չոր անկողինին կառչած, ծանրագոյն նոպաներուն մէջ սիրտ մը կը փնտռէ պաղշտկեցնող...

Ունի արդարեւ իր սնարին քով սիրտ մը ազնիւ ու բարի. հիւանդապահուհին է դարձեալ, որ մօր մը պէս գուրգուրոտ՝ բժիշկին յանձնարարութիւնները կը կատարէ: Երգ ունի ան լիզուին վրայ քաղցրալուր, համբոյր՝ շրթունքներուն վրայ կարմագեղ, եւ իր առատ խնամքներով մայր է՝ որբին այդ հիւանդ:

*
* *

Հիւանդապահուհի՛, ժպիտն ու յոյսը աչքերուդ, խնամքն ու դարմանը ձեռքերուդ, սէրն ու գթութիւնը սրտիդ կըրկին կրկին աւելցո՛ւր ու շռայլէ առատօրէն մահամերձին, տղաբերին, զէնքի տղուն ու հիւանդ որբին:

921. 26. 2. Ա.տանա

ՌԵՓԵԿԱ ԿԵՊԵՆԷԱՆ

ՀԱՆՔԱԳՈՐԾՆԵՐԸ

Օ՛, անոնք են, յաւէտ անոնք,
Տեսէ՛ք կ'անցնին շարան շարան,
Բահն ու բրիչ - աշխատանքի սուրբ զէնքեր,
Ուսերնուն վրայ յաղթակամ:

Քանի մը շերտ հաց չորաբեկ, բորբոսած.
Մախաղնուն մէջ շալակած...

Մէջքի լայնի գօտիներնուն
Եւ գզգզուած հագուստներնուն մէջ մըրոտ,
Խրոխտօրէն զգետնուած...

Օ՛, անոնք են, ու կը դիմեն դէպի հանքերը մթին...

Օ՛, անոնք են,
Ընչագուրկներն աշխարհին,
Հորանի կուրծքն ու կաշրմբուն բազուկներ...

Որոնց տէքի կծկումներէն կը ցոլայ,
Դաժան կեանքի, սովի, քաղցր,
Նկուղներու հուժկու բողոքն անսահման.

Ու նախաճաշի խորունկութեան մէջ անփառ,
Կը շեշտուի կուտակումը անկասկած,
Զրկանքներու, վշտի, ցաւի,
Եւ յոյսերու, եւ յարութեան

Կամք ու կորով անկողար...

Օ՛, անոնք են,
Կը քալեն, յա՛ր կը քալեն,
Բաշը ցցած՝ ինչպէս առիւծ վեհափառ,
Ու կը քալեն, թէեւ կէս ողջ,
Բայց զրահուած անմահ տենդովը կեանքին,
Տառապանքին. քրտինքին.

Կ'երթա՛ն ինչպէս մահամերձներն անձնասպան
 Մահուան անկուշտ անդունդին,
 Կ'երթա՛ն իբրեւ զինակիրներ լամբուխտի
 Երկրպագել Աշխատութեան ատուծոյն . . .
 Ու հոգ չէ՛ որ, նկուղներու մէջ խաւար,
 Մահացնեն առ տակաւ,
 Իրենց աչքին ու կեանքին
 ձառագայթը շիթ առ շիթ,
 Ու հոգ չէ՛ որ, վտանգն հունա կամ հուսա
 Օձի մը պէս ծուարած,
 Քրենց կեանքը կ'արհաւիրքէ յարաժամ . . . :
 — Երկրաշարժն է . . .
 Լերան արգանդն ցաւոտ ճիգով մ' կը պատռի,
 Զահանդական եւ անձանօթ զօրութիւնն այդ դժոխքի,
 Խառնարանի կը վերածէ մարդն անբան . . .
 Աճիւնն անոնց չորս ծագերուն կը ցանցընէ, կը զարնէ...
 — Կազի պայթում . . .
 Կը բռնկի լերան ընդերքն ահարկու,
 Ու ապալեր ապառաժներ զարհուրանքի աւազով,
 Մթնոլորտը ծեծելէ վերջ թնդագին՝
 Հսկայական շիրմաքարի մը նման
 Կ'իջնեն տակաւ պատուհասի զերդ կարկուտ . . . :
 Ամէն քարի տակ մէկ դիակ,
 Ամէն քարի վրայ արիւն,
 Յետոյ ագռաւք, յետոյ բազէք ու արծիւք . . .
 Խօլ խնջոյքի մը անձնատուր,
 Պիտի ճախրեն, կը ճախրեն . . .
 — Փլուզումն է . . .
 Կը ջախջախուին գանկերն անոնց տրոփուն,
 Հո՛ն, կը թաղուին անյիշատակ, անտապան,
 Հո՛ն, ուր յաճախ կ'սանսուաղ, տենդատապ,
 Իրենց բրիչի շեղքը հզօր մարտընջէր,
 Ժայռի կարծր շերտերու դէմ հնահեւկոտ,
 Հո՛ն, ուր յաճախ ըղեղն իրենց կը պայթէր

Հարուստներու քսակին պարարտացման ի խնդիր.
 Մինչդեռ անկուշտ Ոսկի հորթերն ամբարիշտ,
 Պալատներու շքեղութեան մէջ վարար,
 Կը յղփանան կեանքի ստո՛ր վայելքով . . .
 Չէ՞ որ վաղուց աշխարհն անո՛նց է արդէն,
 Անո՛նցն է կեանքն անվտանգ,
 Չէ՞ որ անոնք պիտի վայլեն անխռով,
 Աշխատողին, Տառապողին ճիգ ու ջանք . . .
 Չէ՞ որ անոնք պիտի ապրին, ճարպ կապեն,
 Մինչ միւսները պիտի դատին, պիտ'մեռնին . . .
 Անիծելով աշխարհն հին,
 Ու տենչալով հիւսիսայգին հրաշափառ
 Որ հիւսիւսէն կարմիր կարմիր կը ծագի . . . :

921. 15. 3. Ատանա

ՆՈՒԱՐԻ - ԱՍՊԵՏ

ՏՈՔԹ. ՀԱՅԿ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ՅՈՒՇԵՐ ԵՒ ՆԻՇԵՐ

Տարսոն առաջին կայանը եղաւ տեղւոյն պահակագոր-
քին համար մտերմիկ շփումներ ունենալու տարագրութենէ
վերադարձած, զրկանքէն ու սրտմաշուքէն ծիւրած հայու-
թեան հետ:

Հայ Լէզէոնականը առաջին օրէն տեսնելով խանդա-
վառ արտայայտութիւն եւ անվերապահ գուրգուրանք մը,
իր հարազատ հողին վրայ հարազատներէն շրջապատուած,
զգաց իր կրծքին տակ զինուկոյ տրոփիւնը անկեղծ ու
անխառն ուրախութեան մը, ապրեցաւ հոգեկան վերացում-
ներ, որոնք, իր փոքր երջանկոնթիւններուն խոշոր մէկ մասը
հիւսեցին:

Հայ Լէզէոնականը, օտար ափերու վրայ, դարիպու-
թեան դառնութիւնները իր հոգւոյն խորերը երկար ատեն
պտտցնելէ յետոյ, իր առջեւ լայնօրէն բացուած ընտանե-
կան շեմերէն ներս, ճաշակելով մէկտեղ անոր ընծայած
քաղցրութիւնները, պատմեց ու լսեց, տառապանքի, ցաւի
ու խաչելութեան արհաւրալից պատմութիւնները: Բաժնեց
անոնց հետ կարմիր վերջիշումներու թախիծն ու տխրու-
թիւնը, սթափեցուց զանոնք իրենց վշտերէն՝ գօտեպնդելով
երկբայանքի առջեւ եւ աւետարանելով անոնց նոր հա-
ւատամքներ:

Հանդիսաւորութիւններու, հարսանիքներու, ընտանեկան
երեկոյթներու եւ ցերեկոյթներու մէջ, հայ զինուորը իրեն
լայն տեղը ունէր եւ կարծես առանց անոր, անհամ կը նը-
կատէր Տարսոնցին իր հաւաքոյթները:

Զինուորները միշտ հաւաքուած տեսնելու, անոնց անմեղ
ժամանցներ ներկայացնելու եւ միանգամայն հաճելի ըլլալու
բուռն տենչէն մղուած, Տարսոնի երիտասարդութիւնը, իր
ակումբը յատկացուցած էր զինուորին մինչեւ զիշերուայ
ժամը Զը, սպառումին կէսը միայն զանծելով:

Ընտանեկան մտերիմ շրջանակներ՝ որոնց անունները
հոս արծանագրել առնուազն վերաւորանք մը պիտի ըլլար
իրենց համեստութեան, մինչեւ վերջ բաց մնացին, պարզեւե-
լով զինուորներուն ընտանեկան տաքուկ բոյնի մը բոլոր
առաւելութիւնները: Ամէն զինուոր գտած էր օճախ մը,
ցերեկուայ յոգնատանջ մարզանքներէն եւ աշխատանքնե-
րէն վերջ քանի մը ժամ հանգստանալու եւ ապրելու համար
հին, երջանիկ օրերու յիշատակներն ու երազները: Եւ Տար-
սոնցին զոհ էր այդքան վայելք կարենալ հայթայթելուն
համար իր պահակագորքին:

Այս բոլորը բարոյական զօրաւոր պատճառներ կազմե-
ցին աւելի սիրցնելու համար զինուորին իր համագգեստը եւ
յիշեցնելու թէ՛ իր պարտականութիւնը տակաւին վերջ
գտած չէր, այնպէս որ, երբ Լէզէոնին պայմանաւորութեան
ժամանակը լրացած նկատելով առաջարկուեցաւ մնալ զէնքի
տակ կամ ձգել զայն, Տարսոնի պահակագորքէն շատ քիչեր
միայն հետեւեցան վերջին առաջարկին:

Դիւանագիտական դարձուածքով մը, պէտք եղաւ զին-
ուորները հեռացնել քաղաքէն: Տարսոնի հայութիւնը զգա-
ցումներու անկեղծ եւ գերագոյն պոռթկումով, կարելի բոլոր
միջոցները գործադրեց դիմելու համար առ որ անկէ եւ
անկէ յետոյ նիւթական զոհողութիւններ յանձն առաւ հայ
զինուորը մարմնական աշխատանքէ ազատելու համար:

Փոխադարձաբար զինուորներն ալ բաժանումի եւ կա-
րօտի ցաւագին ըրպէնքէն ապրեցան: Արապլարի բարձունքէն,

քաջավայել շարժումներով ցոյց տուին թէ՛ ամէն վայրկեան պատրաստ են իրենց կեանքը տրամադրելու:

Դովելի է որ Տարսոնցիին գուրգուրանքն ու խանդավառութիւնն ալ անշէջ մնաց դէպի հայ զինուորը:

Եւ մինչ Ատանայի մէջ, փառաւոր «ովսաննա»ներէ վերջ, «կամաւոր»ը մեծ ու փոքր բերաններէ անարգանքի սիւնին կը գամուէր, Տարսոնցին մնաց միշտ անոնց յիշատակներով երազուն եւ վերադարձին սպասող: Ան, չի լքեց իր զինուորը իր գիտակցութեան եւ հոգեկան բարձրութիւններուն ապացոյցը տուաւ, իր Կարմիր խաչին միջոցաւ փնտռելով զինուորները լեռներու վրայ եւ միշտ հետն ունենալով ճոխ եւ առատ նուէրներ: Բարոյական խոչընդոտներ եւ անպատեհութիւններ պակաս չէին յարաբերուելու համար իր զինուորին հետ. սակայն ան գիտցաւ բոլորին վրայէն անցնել աննկուն կամքով եւ սառն պաղարիւնով:

Պահակագործի բոլոր զինուորները, թանկագին յիշատակներ ունին Տարսոնէն եւ Տարսոնցիէն՝ պահելու համար մինչեւ իրենց կեանքին վերջը:

Յ. Ն.

ԽԱՉԷ Ի ԽԱՉ

Դուն՝ որ ըսիր թէ կ'իշխես, Աստուածն իմ, ողջ աստղերուն,
Կոհակառոյց ովկէանին եւ լիճերուն կապուտակ,
Մանկան դողդոջ շրթունքին եւ բոցակէզ արեւուն,
Եւ անիւին հողմերուն՝ երբ կը վարգեն ծագէ ծագ:

Դուն՝ որ ըսիր թէ կ'ընես աղբերակները զուարթ,
Վարդը՝ կարմիր, եւ մռայլ՝ ափունքները Գանգէսին,
Ուրտեղ թափօր առ թափօր քրմականներ խանդակաթ,
Լուսնկային տակ նստած լոկ տխրութիւն ծրծեցին:

Դուն՝ որ ըսիր թէ կրնա՞ս դաշնակութեամբ մը անհուն,
Կնիւնները լացնել, սրինգի մը պէս անուշ,
Թռչունին թեւը խլել ու ժանիքը՝ գայլերուն,
Տիեզերքին հոգի տալ, առնել հոգին ամէնուս:

Դուն՝ որ ըսիր թէ գիտե՞ս իջնել անդունդը սրտին,
Եւ ակնարկով մը չափել մռայլ վիհերը՝ սիրոյն,
Ճառագայթով մ'հրդեհել սառնամանիքը՝ ցրտին
Հոգիին մէջ ու կարդալ կասկածները մարդերուն:

Դուն՝ որ արթուն կը հըսկես, ըսիր բոլոր սերմերուն,
Ինչպէս խարտեաշ ցորեանին, նոյնպէս սերմին մայրական,
Որք՝ խորհուրդով զօրացած, գաղտ ծոցին մէջ անդերուն,
Եւ արգանդին ալ կընոջ անգիտութեամբ կ'ուռնանան:

Ո՛վ Աստուած իմ, կարող եմ, ըսիր ամէն բազուկէն
Ոճրագործ սուրբ խլել, խրել՝ սրտին մէջ տիրոջ.

Խոստումներուդ Հրեշտակը վերջապէս ալ ղրկէ՝
Եւ կամ գոնէ սո՛ւր մը դիր, Յետուներու մէջ դողդոջ:

Քեզ ընդերկա՛ր կանչեցինք . . . մեր վիշտերո՛ւն տակ մըռայլ,
Ահաւասիկ որ դարերն անգորութեամբ կըքեցան.
Հերի՛ք որքան մընացիր անհոգ, թոյլ եւ անայլայլ,
Ալ կ'ուծանանք մենք քեզմէ, մե՛նք զաւակներս Արմէնեան...:

Ալ ողջակէզ չի մընաց . . . դարեր գոհեր մըխացին,
Մեհեանները Հայրենի եւ անտառները Հնդիկ
Դատարկացան երէտով հարուստ դաշտերը մերին,
Աստղերուն տակ կը մարի տակաւ սաղմոսը միսթիք:

Մեհեաններուդ, Տաճարիդ քարերն այլեւս մաշեցան,
Մեր հրակէզ շրթներուն հաւատաջերմ համբոյրէն .
Օր մ'ալ որդիդ՝ հանեցինք ողջակիզել Դողգոթան,
Արիւնթաթաւ քօղերով սրբելու մեղքն համօրէն . . . :

Խաղաղութեան սաղմոսներն ի զո՛ւր, ի զո՛ւր հնչեցին,
Բագիններու վրայ կարմիր եւ բոցերու մէջ բոսոր,
Ձոհերուն բոյրը միայն սիրեցիր դուն եւ զինին՝
Որ հոսեցաւ հեղեղի պէս, սրտերէ վիրաւոր:

Ալ յոգնեցա՛նք ծնկաջօք պաշտելէն քեզ յուսահատ,
Արիւնն անմեղ ծովացած մեր ցաւերուն պէս անհուն
Կ'եռեւեփի աւասիկ կոհակներո՛վ անընդհատ,
Ու գահերո՛ւդ կը խուժէ, համբոյր տալով աստղերուն:

Եղէգնուտին մէջ լըռեց ընդ միշտ երգը արծաթի,
Խաչէ ի խաչ նահատակ կուլայ Հայր դառնօրէն,
Պատգամներդ ալ չեն զօրեր, պէտք է հասնիս դուն մեզի,
Թէ ո՛չ ի խա՛չ, օ՛ն դուն ալ, մեր Աստուածը անօրէն:

ԱՐՄԷՆ ԹՌՉՆԻԿ

ՀԱՅ ԼԷԳԷՈՆԱԿԱՆԻՆ ԴԵՐԸ

Արարայի յաղթական Հայ Լէգէոնականը իր փառքին դափնի պսակը ընդունած էր այլեւս, երբ Ալպիոնի վեհ զաւակը, Սուրիոյ Դաշնակից զօրաց ընդհանուր հրամանատարը, Ժէնէրալ Ալէմպի, գնահատելով անոր քաջագործութիւններն ու հերոսական մարտը, դրուատալից հեռագիրներ կ'ուղղէր Փարիզի Ազգային պատուիրակութեան նախագահ Վսեմ. Պօղոս Նուպարի եւ ուրիշ պաշտօնական շրջանակներու:

Դարաւոր բաղձանքներուն եւ մեծ խոչալին իրականացման համար ամէն բան զոհեց անիկա, իր հանգիստը, իր ապագան ու իր կեանքը:

Ովկիանոսներ ճեղքելով եկաւ հաւաքուելու Փրանսական պանծալի եռագոյնին տակ, եւ երբ յաղթական պսակը ի ձեռին, մտաւ Կիլիկիոյ ցանկայի երկիրը, երկիւղածութեամբ համբուրեց Լեւոններու, Հեթումներու, Թորոսներու նուիրական վայրերը՝ ցեղին իրական ազատագրումին արշալոյսը ողջունելով հոն:

Ալ ազատուած էր Ռուբինեան աշխարհի տարաբաղդ Հայութիւնը, օրէ օր սպասուած վանտալական ջարդերու սարսափը այլեւս փարատած էր Տարսոնի եւ Ատանայի հայերու սրտէն, եւ երբեմնի սնագոռոգ թշնամին հիմա սըմբած ու կորաքամակ խոյս կուտար ամէն կողմէ ծակամուտ լինելու համար գազանային որջերու մէջ:

1918 Դեկտեմբերին Տարսոնցին անբացատրելի ուրախութեամբ դիմաւորեց եւ ողջագութեց Հայ Լէգէոնականը, տարիներէ ի վեր լռող եկեղեցւոյ զանգակները սկսան

վերստին հնչել եւ հայ մամիկը դարձեալ բացուած տեսաւ իր առջեւ հայ եկեղեցւոյ յուսատու դռները:

Իսլամացած հայ որբերուն ալ աչքի լոյս բերած էր արի Լէգէոնականը որ դռնէ ի դռու շրջելով լոյս աշխարհ բերաւ զանոնք, հարէմներէն քաշեց հանեց հայ հարսնուկն ու այրին, զորս մխիթարելու համար բա՛ն մը չխնայեց Տարսոնցին:

Ի պատիւ Լէգէոնականներու Տարսոնի շքեղ եկեղեցւոյն մէջ սարքուած հանդէսէ մը վերջն էր, երբ սպայ Փափագեան իր տոհմին յատուկ ազնուականութեամբ, ազգասիրական եռանդէ մղուած, կազմեց առժամեայ Ազգ. Միութիւն մը, որ անմիջապէս գործի ձեռնարկելով, ոգի ի բռին աշխատեցաւ ազգային գործերը վարելու, եւ զաղթէ վերագարծող հայ խելակները տեղաւորելու եւ անուցանելու:

Պէտքերը անհուն էին, տառապանքէ վերադարձող հիւանդներուն մօտէն հսկելու, մայրական գուրգուրանքէ զրկուած հայ զինուորին ցաւերը մեղմացնելու համար անհրաժեշտ էր Հայ Կարմիր Խաչի մը հաստատումը: Ահա սոյն պակասի լրացումն ալ կատարուեցաւ անխոնջ ջանքերովը ազնիւ եւ հայրենասէր Լէգէոնական, Տիգրանակերտցի Պր. Տիգրան Առաքելեանի, որ իր պարզ եւ մաքուր սրտէ բղխած խօսքերով հրահրեց Տարսոնի իգական սեռը եւ զօրավիգ ունենալով տիար Նազարէթ Պիւլպիւլեանը եւ ուրիշ տիկիներ, բիշ ժամանակուան մէջ ի գլուխ հանեց սոյն նուիրական ձեռնարկը:

Լէգէոնականը կը գործէր ծովածաւալ պէտքերը աչքի առջեւ ունենալով:

Ազգ. Միութեան նախաձեռնութեամբ սարքուած ցերեկոյթի մը մէջ, ուր անձնուէր ու երաժշտասէր զինուորներու խումբ մը բերած էր իր գնահատելի մասնակցութիւնը, հաւաքուեցաւ 1500 ոսկի, ինչպէս նաեւ 117 ոսկիի ուրիշ գումար մը զոր նորակազմ Հ. Կ. Խաչը հաւաքած էր զօգարտներու բաշխումով:

Աշխատութեան եռանդը սկսած էր ամէն կողմ: Կարմիր Խաչը տունէ ս.ուն պտտկելով, կը գտնէր անոք ու ան-

տիրական հիւանդները, զորս կը խնամէր ամէն կերպով: Սակայն իր գործունէութեան ընթացքին տեսնելով որ իր աշխատութիւնները չեն պսակուիր պէտք եղածին պէս եւ ասիկա՝ լոկ միջոցներու անբաւականութեան հետեւանքով, այս անգամ ժէսթերու ամէնէն ազնիւը կ'ընէ եւ զօրաւոր կամքով մը, կը հիմնէ 15 անկողիննոց կոկիկ հիւանդանոց մը, որ եթէ Տարսոնի փառքը եղաւ, միեւնոյն ատեն ալ պարծանքը՝ Կարմիր Խաչի հիմնադիրներուն: Կարելի չէ չի գուրգուրալ եւ յարատեւութեան հոգ չտանիլ զթութեան այս գեղեցիկ յարկին, որ Մարաշի սոսկալի ջարդին, բազմաթիւ սառած ձեռքեր ու ոտքեր դարմանելով, կեանք տուաւ մահուան գիրկը ինկողներուն, եւ ազատեց անօթիները թշուառութեան ճիրաններէն:

Կը սիրեմ Տարսոնը եւ կը գովեմ Կարմիր Խաչի գործունէութիւնը:
Ա. ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

ՏՈՒԹ. ՅԱՐՈՒԹԻՆ ԹՈՒՄԱՅԵԱՆ

ՀԱԼԷՊԻ Շ. Կ. ԽԱՅԻ ՄԱՍՆԱՃԻԻՂԻՆ ԽՍԲԱՆԱԿԱՐԸ

1.— ՍԱՐԳԻՍ ՍԷԼԵԱՆ ասեմապետ 2.— ԼԵՆԻՆ ԹԻՖԵԼՆՔՅԱՆ ասեմադպիր 3.— ԲՃ. ՏԵՐՊՈՂՈՍԵԱՆ նախկին Ա. գանձապահ 4.— ՌՈՒԲԷՆ ԱՃԷՄԵԱՆ նախկին Բ. Գանձապահ 5.— Պ. ՀԱԼՎԱՃԵԱՆ 6.— ՕՐ. ԱՂԱԿԵՆԻ ՆԱԶԱՐԵԱՆ 7.— ՏԻԿԻՆ ՄԱՐԻ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ 8.— ՏԻԿԻՆ ՍԱԹԵՆԻԿ ԷՃՁԱՃԵԱՆ հակալեռի մարմնի անդամ 9.— ՏԻԿԻՆ ՎԵՐԳԻՆ ԹՐԵՆԿՐԵԱՆ հակալեռի մարմնի անդամ 10.— ՏԻԿԻՆ ԵՐԱՆՈՒՀԻ ՍԱՀԱԿԵԱՆ 11.— ՊԱՐՈՅՐ ԼՈՒՍԱՐԱՐԵԱՆ նախկին գրագիր :

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ

ՀԱԼԷՊԻ ՄԱՍՆԱՃԻԻՂԻՆ

1918 ի Նոյեմբերին զինադադարէն վերջ, Հալէպ հաւաքավայրը դարձած էր բոլոր հայ տարագիրներուն, որոնք 1915 էն սկսեալ արսորուած էին դէպի Տէր-Չօր, Մուսուլ, Դամասկոս եւայլն: Անոնք՝ ընդհանուր արսորուածներէն 100ին ութսուն, իննսուն համամատուցիւնով կոտորակուած, բնական եւ արուեստական ահուելի տանջանքներէ հազիւ ազատուած, յաջողած էին հնչել հասնիլ հոս՝ Հալէպ, ուր բազմութիւնը հետզհետէ յայտնի կերպով սկսած էր հոգ պատահաւել բոլոր զգայուն, հասարակաց գործին բաժին մը բերելու տրամադիր հայ անհատներու: Անհնարին էր չյիշել երէկը եւ անտարբեր մնալ ի տես այն բազմաչարչար խլեակներու մեծամասնութեան օգնութեան կարօտ վիճակին: Ամերիկացիք եւ Անգլ. Զին. իշխանութիւնները անուրանալիօրէն վեհանձն եւ առատածեղն եղան իրենց նպաստներով, եւ այս կերպով մեղմացուցին հայ բեկորներուն դժօխային ցաւերը:

Այս միջոցին խիստ զովելի ձեռնարկներ սկսան կատարուիլ, հայ համաքաղաքացիներու մէջ: Շուտով կազմուեցան Հայրենակցական, Նպաստից եւայլն Միութիւններ, որոնք

կրցածնուն չափ սկսան օգնել կարօտ դասակարգին: Այս ձեռնարկներուն յաջողութենէն եւ նպատակի վեհութենէն թելադրուելով, կանխաւ սկսած էր մի քանի համակիրներու մէջ ուրիշ ձեռնարկ մը եւս յաջողցնել: Անիկա Հ. Կ. Խաչի կազմութիւնն էր. որը իր կարգին կոչուած պիտի ըլլար առանձին տեղ մը գրաւելու, ժողովուրդի ցաւերուն ամոր-ման գործին մէջ: Ուստի, 1919 Սեպտ. 2ին, նոյն նպատակին համար տեղի ունեցան բանախօսութիւններ եւ կոչ մը ժողովրդեան, բացատրելով անոր Կարմիր Խաչի նպատակը: Այդ օրը բաւական հոծ բազմութիւն մը ներկայ էր, որոնցմէ շատեր անդամ արծանագրութեցան, ոմանք ալ նուիրա-տուութեամբ օգնեցին եւ գոյացաւ բաւական հասոյթ մը: Գործին աւելի կանոնաւոր ընթացք տալու համար, քուէար-կութեամբ եւ եռամսեայ շոջանով ընտրուեցաւ վարչութիւն մը, ղեկավարներէն նախագահ. Տ. Բժ. Ա. Ալթունեան:

Վարչութեան անդամներ.— Տէր եւ Տիկին Մինաս Մի-նասեան, Տիկ. Ստեփանեան, Պ. Մարութ Սինանեան եւ Տիկ. Աշխարհունի:

Ժողովրդի թշուառութիւնը այնքան սրտակեղէք էր եւ օգնութեան միջոցները անբաւական, որ հարկ էր աւելի մեծ հասոյթներ ստեղծել: Հետեւաբար վարչութիւնը ձեռ-նարկեց եւ տուաւ պարահանդէս մը, ուրկէ մօտ 50 ոսկի հասոյթ գոյացաւ: 1919 ի Նոյեմբերին քաղաքէս բաւական հոծ բազմութիւն մը մեկնած էր տեղի ունեցած ստիպողա-կան ներգաղթի հետեւանքով, որով անդամներէն կարեւոր թիւ մը պակսած էր: 1919 Դեկտ. 1ին վերոյիշեալ վարչու-թեան շրջանը լրացած ըլլալուն, տեղի ունեցաւ Ընդհ. Ժողով որ առանց վարչութիւնը հրաժարեցաւ եւ որովհետեւ կեդրոնի Վարչութենէն մասնաւոր կանոնադիր ուղղուած եւ այս թուղթերը նոյն օրը հասած էին, ըստ այդ կանոնադրի տրա-մադրութեան 1919 Դեկտ. 2ին տեղի ունեցաւ վարչութեան ընտրութիւն, հետեւեալ եօթը անձերէն. Պ. Պ. Սարգիս Սէլեան, Մ. Նահարեան, Մ. Սինանեան, Բժ. Քիրէմիտ-եան, Տիկին Ստեփանեան եւ Օր. Աղաւնի Նազարեան:

Եւ հակակշռի մարմնի անդամ ընտրուեցան Պ. Պ. Բժ. Տէր Պօղոսեան, Լեւոն Թիւֆէնքեան եւ տիկնայք Էնգաճեան եւ Թընկերեան, նախագահ մնալով դարձեալ Բժ. Ալթունեանը:

Այնուհետեւ նկատելով որ շատ աւելի օգտակար կըլլայ ժողովները խառն ընել, յարմար դատուեցաւ միշտ ժողով-ները այդ կերպով շարունակել: Խառն ժողովը նախկին ձեւով շարունակելով հանդերձ, տեղացի կարօտ հիւանդները իր միջոցներով դարմանելու եւ հետեւելով հայ թերթերու կոչերուն Հայ զինուորին օգնելու համար, որոշեց իր դրա-մագլուխին 0)0 ին 90 ը տրամադրել այդ բարձր նպատակին եւ նոյն առանց Հայ Ազգ. Միութեան հովանաւորութիւնով ձեռնարկեց ընդհ. հանգանակութեան, որուն հասոյթն ալ պիտի յատկացուէր նոյն նպատակին: Դիմում եղաւ յիշեալ Միութեան, որ սիրով ընդունելով մեր առաջարկը, ինքնիսկ կազմեց հանգանակիչ մարմին մը եւ իր սնտուկէն նոյն նը-պատակին նուիրեց 100 ոսկի: Հ. Կ. Խաչը 90 ոսկի եւ հան-գանակիչ մարմնի հաւաքած գումարով ընդամէնը 430 Անգլ. ոսկի եւ 6 շիլին առանձին նամակով դրկեց Հայ Հանրապե-տութեան Պոլսոյ ներկայացուցիչին՝ նոյն նպատակին յատ-կացուելու համար: Որքան որ հանգանակութիւնը շարունա-կելի էր, սակայն արտաքին եւ ներքին զանազան պատճառ-ներ արգելք եղան անոր: Այդ հանգանակութենէն այսօր 11 ներ արգելք եղան անոր: Այդ հանգանակութենէն յայտն էր 11 ոսկիի մօտ գումար մը միայն կը մնայ Հ. Կ. Խաչի սնտուկը: 1919 Սեպտ. 22 ին հայ վարժարանի սանուհիները առաջնոր-դութեամբ իրենց մի քանի քոյրերուն, գողտրիկ գաղափարն յղացած էին հայ որբուհիներուն օժանդակելու եւ անոնք իրենց կարգին կազմեցին ՊՍԱԿ միութիւն մը. եւ յետոյ խորհելով որ Հ. Կ. Խաչի նպատակին հետ գրեթէ յար եւ նման է իրենց ձեռնարկը, փափաքեցան միանալ անոր եւ գործել անոր հովանաւորութիւնով, որով յաջողեցան եւ դեռ կը շարունակեն 15 որբուհիներու խնամքը ապահովել: Այդ միութիւնը Հ. Կ. Խաչի հետ ձուլուած՝ նոյնքան յաջո-ղած է անոր պիւտեմէն օգնել: Տուած է երկու հանդէս-ներ, որոնցմէ գոյացած է բաւական հասոյթ:

Ժողովուրդին մէջ կարօտներու թիւը այնքան շատ էր որ, հարկ էր նոր հասոյթի միջոցներ ստեղծել: Այս հիման վրայ 1920 Ս. Ծննդեան առթիւ ձեռնարկուեցաւ զօգարտներու ցրումի, որ բաւական հասոյթ ապահովեց: Դիմում կատարուեցաւ երեք հայ առաջնորդարաններու, որոնցմէ Բողոքական եկեղեցին 5 Օսմ. ոսկի նպաստ ղրկեց: Օր. Միւթիւնը 157 կանգուն հերմակ կտաւ. եւ 50 զոյգ բուրդէ գուլպայ: Հայ Դաթոյիք մայրապետ առաք. մայր էլզիս 10 եգիպ. ոսկի եւ յետոյ աջակցութեամբ Քոյր Ֆլորանսի իրենց վարժարանի սանուհիներէն բաւական ատեն ամսական 200-300 դիկն.ի անդամավճար, որոնք ընդհ. հաշիւներու մէջ որոշ կը տեսնուին:

Հ. Կ. Խաչը դիմում կատարեց նաեւ Ամերիկ. Կ. Խաչին որ իր կարգին ամէն հնարաւոր դիւրութիւն տուաւ զգեստեղէններով եւ դեղերով: Հասոյթի իբր միջոց փորձ եղաւ նշանախօսութեան եւ ամուսնութեան առթիւ հանգանակութիւն կատարել եւ երկու անգամով յաջողեցանք 30 ոսկիի մօտ գումար մը ձեռք բերել: Ժողովս նկատելով որ շատ աւելի օգտակար է հայ բժիշկներու միութիւն մը կազմել, փորձեց թելադրել Տոբթ. Ալթունեանի, որ պաշտօնապէս իր տունը հրաւիրելով Հայ բժիշկները, դեղագործները եւ ատամնաբոյժները, պարզեց անոնց հաւաքոյթին նպատակը, որոնք ամէնքն ալ տրամադրուեցան Հ. Կ. Խաչի գործնապէս ծառայելու, անոր կողմէ յանձնարարուած հիւանդները դարմանելով եւ աժանագին դեղեր հայթայթելով. միւս կողմէ ծանր գործողութեան կարօտ հիւանդները յաջողեցաւ Առաջնորդարանի միջոցաւ ուղղակի տեղաւորել կառավարական հիւանդանոցը, հոգալով անոնց փոխադրութեան եւ այլ յարաբերական ծախքերը: Հ. Կ. Խաչը ջանաց Ամերիկացիներու օժանդակութեամբ 5-10 անկողիննոց հիւանդանոց մը ունենալ. բայց թէ գործին հիմնական դժուարութիւնները եւ թէ զանազան պատճառներ արգելք եղան այդ ձեռնարկին իրականացման: Ան ջանաց նաեւ հնարաւոր միջոցներով օգտակար ըլլալ անգործներուն մասնաւորապէս կամաւոր

զինուորներու, որոնք զանազան վայրերէ դարձած աշխատութիւնով ապրիլ կուգէին: Կարելի չէ հալարտութիւնով չիշատակել այն խիստ գովելի ժէսթը, որ Հայկ. որբանոցի աշակերտները իրենց յարգելի տնօրէնին թելադրութեամբ եւ ներքին փորքիկ ներշնչումով մը, սիրայօժար զրկեցին ինքզինքնին ճիշդ մէկ շաբաթ եւ միմիայն չոր հաց ուտելով իրենց անձնագոհ խնայողութեան արդիւնքը, 20 Օսմ. ոսկի, տեղի ունեցած հանդէսի մը առթիւ մեզ տրամադրեցին յատկացուելու համար հայ զինուորին: Սոյն գումարը եւս յիշեալ գումարին մէջ հաշուեալ է արդէն:

Կարձանագրենք հետ նաեւ Պաղտատի երկաթուղիի Ընկերութեան հայ պաշտօնէից 20 եգիպ. ոսկիի նուիրատուութիւնը, որ նեղ օրերու մէջ մեծապէս դիւրացուց մեր գործերը:

Ժողովը իր կանոնագրի տրամադրութենէն օգտուելով փորձեց յարանական եւ մասնաւորապէս առողջապահական բանախօսութիւններ ընել, որոնք սակայն երբեմն ընդհատուեցան:

1920 ի Ս. Զատիկին կրկին զօգարտներ ցրուելով Հայ Լուս. եւ Բողոք. եկեղեցիներու առջեւ, յաջողեցան մօտ 64 ոսկիի հասոյթ ունենալ, որուն ճիշդ կէսը յանձնեց Առաջնորդարանին, որպէսզի միացուելով կիւիկեան աղէտահիւքուն ի նպաստ բացուած հանգանակութեան հասոյթին՝ ղրկուի իր նպատակին: Ժողովը 1919 Դեկ. 15 սկսեալ Պոլսոյ կեդրոնին հետ զրկեց միշտ թղթակցած եւ ստացած հրահանգներուն համաձայն գործած է: Տեղի ունեցած ընդհ. Ժողովներուն մասնակցիլ անհնարին ըլլալով իր կողմէ Պոլսոյ մէջ ներկայացուցիչ նշանակած է: 1920 Օգոստ. 28էն սկսեալ կազմակերպած է առ ու հիւղջ. անդապահութեան դասընթացք մը իգական սեռի յատուկ Տոբթ. Ալթունեանի կողմէ յիշեալի հիւանդանոցին մէջ: Այս ձեռնարկը խիստ օգտակար եղած է եւ կը շարունակէ ըլլալ: Ներկայիս 40 է աւելի է սոյն դասընթացքին հետեւողներուն թիւը:

Հ. Կ. Խաչը անցեալ Նոյեմբերէն սկսեալ փորձեց դարմանատուն մը բանալ, շաբաթը 3 օր առաւօտները երկու ժամ հիւանդներուն դարման եւ ձրի դեղեր հայթայթելու համար. իսկ 1920 Օգոստոսի սկիզբներէն հետզհետէ տեղս հասնող եւ վրաններու տակ պատսպարուող, Քիլիսէն եւ Այնթապէն վերադարձող հայ տարագիրներու Հ. Ազգ. Միութեան աջակցութիւնով կազմակերպած է բժշկ. կանոնաւոր այցելութիւն եւ ձրի դեղ հայթայթած է գրեթէ ամէն ատեն: Այս տարագիրները Նոյեմբերին զանազան բէմբերու մէջ փոխադրուեցան: Հ. Կ. Խաչը դեռ կը շարունակէ ընել անոնց իր կարելին: Այս գործին մէջ անուրանալի է Ֆր. խնամատարութեան եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան կարեւոր աջակցութիւնը:

Հ. Կ. Խաչը անցեալ հոկտ. էն սկսեալ իր լսարանները վերսկսաւ գործակցութեամբ Հ. Երիտ. Միութեան եւ շարունակեց մինչեւ Դեկտ. 1920: Իր մէկ լսարանին, քաղաքս գտնուող Այնթապցի Տ. Ներսէս Քհնյ. Թափուգնեան բանալսօսութիւն մը կատարեց եւ հոն ի նպատակ Այնթապի մէջ կռուող հայերուն՝ հանգանակութիւն մը ըրաւ որուն հասոյթով մօտ 1300 տուփ ծխախոտ գնելով, ղրկեց Այնթապ:

Ֆրանսացիներու Հալէպը գրաւելէն վերջ, Ժողովս խորհելով որ առանձինն լուացարան եւ արդուկարան մը բանալով կարելի է բաւական շահ ապահովել, փորձեց այս գործին պայմաններուն տեղեկանալ եւ սակայն տեսնուեցաւ որ բաւական կարեւոր դրամագլուխի պէտք կայ: Թւատի իր վարչութեան անդամներէն փաստաբան Պ. Ա. Ֆէթթալեանի իրաւասութիւն տուաւ կարելին ընել: Ֆր. Խրնամատարութիւնը իմանալով այս ձեռնարկը եւ խորհելով որ անկէ որբանոցն ալ կրնայ բաժին մ'առնել, 300 Օսմ. ոսկի տրամադրեց 13 1/2 բաժնի վրայ: 4. Խնամատարութեան, 2 Հ. Կ. Խաչին, 2 Հայկ. որբանոցին եւ 5 1/2 գործը վարող վաճառականներուն բաժնուելու սրբանամով: Հակառակ որ արդուկարանէն ալ շահ մը ապահովելու հաւանականութիւնը կար, սակայն գործնականին մէջ մեր կազմին համար շատ

ալ դիւրին չէր եւ յետոյ դրամագլուխի հարցը ամէնէն դժուարն էր գործի սկզբնաւորութեան համար: Լուացարանի գործը Պ. Ֆէթթալեանի յանձնուեցաւ, որ յետոյ քաղաքիս ծանօթ 2-3 հայ վաճառականներու մասնակցութեամբ գործի սկսաւ եւ տեւեց մինչեւ 1919 Նոյեմբերի վերջը, կանխաւ Ֆր. Զին. Իշխանութեանց հետ պայմանագրութեան մը համեմատ: Այդ պայմանաժամը լրանալէ վերջ՝ գործը գրեթէ դադրեցաւ Ֆր. Իշխանութեան կողմէ: Ներկայիս հաշիւներու քննութիւնը ցոյց տուաւ որ, սոյն գործը ոչ մէկ շահ չէ ապահոված: Պ. Վիտալ իր փոխ տուած 300 ոսկին Նոյնութեամբ ետ պահանջած ըլլալով՝ ձեռնարկուներու կողմէ այդ հաշիւը փակուած է:

Այս ձեռնարկներէն զատ, փորձեց նաեւ գուլպայի արհեստանոց մը բանալ, դարձեալ հայ անգործներուն գործ հայթայթելու նպատակաւ. բայց փորձով տեսնուեցաւ որ այդ ալ չյաջողուեցաւ:

Անցեալ տարուայ կաղանդին Հ. Ազգ. Միութիւնը գեղեցիկ գաղափարն յղացած էր Հայկ. որբանոցի բոլոր որբերուն կաղանդէքներ տալ. այս գործը յանձնած էր միջ-գաւառային եւ այլ միութիւններու. Հ. Կ. Խաչը եւս համեստ գումարով մը մասնակցեցաւ անոր: Այս տարուայ եւրոպական ամանորին Հ. Ազգ. Միութեան կողմէ առաջարկուեցաւ Ֆրանսական հիւանդանոց այցելել Հ. Ազգ. Միութեան եւ Հ. Կ. Խաչի անունով ու հոն հիւանդներուն սիկարէթ եւ անուշեղէններ բաշխել: Ժողովս գնահատելով այս գործին բազմաթիւ օգտակարութիւնները, իր մասնակցութիւնը բերաւ 6 ոսկիի մօտ ծախքով մը: Այս այցելութիւնը, օրին տեղական թերթերու մէջ գնահատական տողերով հրատարակուեցաւ պատկանեալ մարմիններու կողմէ:

Անցեալ առաջին եռամսեային քաղաքս այցելած էին Կիլիկեան քննիչ Պ. Վահրամ Արծրունի եւ Պ. Արմէն Սասունի որոնք գնահատեցին Հ. Կ. Խաչի ծառայութիւնները:

Խառն ժողովս, նկատելով որ օգտակար կըլլայ ի շահ Հ. Կ. Խաչին թէյասեղան մը տալ Ազգ. բոլոր հատուածներէն եւ Միութիւններէն երկերկու ներկայացուցիչներ հրաւիրելով,

որոշեց վարչութեան եւ հակակշիռ մարմնի անդամներու ծախքով սարքել սոյն հանդէսը, ուր ի նպատակ է. Կ. Խաչի յառաջդիմութեան բանախօսութիւններ ալ տեղի ունեցան: Ժողովս Հ. Կ. Խաչի անունով ստացած է բազմաթիւ նամակներ, որոնց գրեթէ ամէնուն ալ գործնապէս պատասխանած է իր պիւտճէի ներած չափով, եւ դարմանած է բոլոր իրեն դիմող հիւանդները:

Վարչութիւնս իր օրուան պէտքերուն համար ունի առանձին գրասենեակ եւ վարձած է առանձին հաւաքիչ քարտուղար, եւ յետոյ տարազիր վրանաբնակներու պէտքին կարենալ հասնելու համար վրանի տակ ունեցած է դեղարան եւ պաշտօնեայ: Այս պաշտօնեան մինչեւ այսօր կը շարունակէ իբր օգնական դեղագործ, թէ՛ նոր անդամներ արձանագրելով եւ թէ՛ օրուան հիւանդներուն դեղեր հայթայթելով:

Հ. Կ. Խաչը իր հիմնադրութեան օրէն սկսեալ կրցած է ունենալ ընդհանուր հասոյթ, հետեւեալ կրպով:—

Մէծիար 20 էն:

1.— Մուտք եւ նուիրատուութիւն	25318.50
2.— Ամսավճարներ	7525
3.— Պարահանդէս	8264
4.— Զատկի զօգարտներէ	6825
5.— Հաս. հանգ. ինպատ Հ. բանակին	42332.40
	<u>90264.90</u>

Իսկ ունեցած է ծախք հետեւեալները.—

1.— Նւրատ կարօտեալներուն	9925.50
2.— Դեղագիրներու	2285
3.— Բժշկական ծախք	637
4.— Պարահանդէսի ծախքեր	4326
5.— Զանազան ծախքեր	4121.50
6.— Պաշտօնէից եւ գրասենեակի	10877
7.— Գօգապառի ծախքեր	210
8.— Հայ Բանակին	53248

85630.—

Ներկայիս սնտուկը պատրաստ դրամ

4634.90

Այս առթիւ նուիրական պարտականութիւն է մեզ յայտնել մեր խորին շնորհակալութիւնները Հայ երեք Առաջնորդարաններուն, Բարեգործական եւ Օր. Միութեան, Հայ Որբանոցին, Առաք. Մայր Էլպիսին եւ քոյր Ֆյօրանսին, եւ Պաղտատի երկաթուղոյ ընկերութեան հայ պաշտօնէից, Հայ Բժշկ. դասուն, Հ. Կ. Խաչին գործնապէս եւ նիւթապէս սատարող բոլոր անդամուհիներուն եւ անդամներուն, ինչպէս նաեւ ոչ հայ բոլոր բարեկատակ հաստատութեանց եւ բարեսէր անձնաւորութեանց, որոնք ո եւ է կերպով աջակցեցան Հ. Կ. Խաչին:

Կը խոստովանինք որ աւելի լայն չափով չկրցանք օգտակար ըլլալ կարօտ ժողովրդեան, հակառակ որ Հալէպ այնքանով կրնար օգտակար ըլլալ որոշ ըլլալով իր նիւթական եւ այլ աւելի նպաստաւոր կացութիւնը բաղդատմամբ ուրիշ վայրերու:

Հ. Կ. Խաչի Հալէպի Մասնահիւղ

ՕՆ ԼԱՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՆ

ՀԱՅ ՄԱՐԻԿԱՆԵՐՈՒՆ

Դո՛ւք, ո՛վ յոյսի ու կարօտի եղբայրներ,
Տառապանքի ու վշտի մէջ անողոք,
Տուայտող, ո՛վ գաղափարի ընկերներ,
Այսօր ահա՛ ըսպասելէն ծանծրացած,
Հայրենիքի մոխիրներու մէջ թաղուած,
Սրտիս վրայ կատարելիք ուխտ մ'ունիմ:
Գիտեմ թէ՛ դուք անճառագայթ ու թշուառ
Գիշերներու մթաստուերին մէջ շուրջպար՝
Դառնութեան սեւ բաժակները բամեցիք.
Գիտեմ թէ՛ այդ վայրերու մէջ գեհննի
Ընդվզումէն՝ ըմբոստօրէն կատղեցաք.
Ու երբեմն ալ մեծ չարիքէն պարտուած՝
Բոսորագեղ զերթ երիզներ՝ դալկացաք,
Վերջալոյսի տփգոյն ցոլքի մ'հանգունակ
Որ կը հեւայ լերանց ետեւ սարսուղին:
Գիտեմ թէ՛ ձեր բիւր երազները ոսկեշող
— Մտածումի նկարները շափիւղայ,
Անգթօրէն հեգնուեցան Մեծերէն . . .
Ու տակաւին Բագնին վրայ քրմական
Արդարութեան, իրաւունքի ոտնակոխ
Դո՛ւք, մեծ յոյսին, գեղեցիկին բոցերը,
Վսեմօրէն, յամառօրէն կ'արծարծէք.
Փա՛նք մեր ցեղին, ու յարգանք մեր մայրերուն,

Որոնք իրենց արգանդին մէջ հարսնեւոր,
Վրէժախանձ օրօրներով հոգեյոյզ
Ազատութեան ախոյեանքը մեծցուցին:—
Այսօր ահա, ամպրոպները կը գոռան
Մրրիկներ կը լեռնանան բոցաշունչ
Ու մարտերը կը սաստկանան կը կատղին:
Օ՛ն, եղբայրներ, հարուած մը ալ, հարուած մ'ալ,
Կը բոսորին ճակատները լեռներու,
Հորիզոններ կը կարմրին հրաբորբ.
Մեծ խնջոյքին ալելուները օրհներգուած
Հեռուներէն ահեղօրէն կը լսուին . . . :
Օ՛ն, ճիգ մը ալ դիւցազնական, հարուած մ'ալ.
Ահա լոյսը աղջամուղջը կը ճեղքէ . . .
Սիրագեղուն համբոյրները երբ արփւոյն
Վաղը յանկարծ գան հպելու, սրբելու
Արտասուութիւն բոց կոպերը հայ մայրին,
Ո՛հ, այն ատեն պիտի փարինք Սուրբ Գործին,
Արդարութեան տաճարներու վեհափառ,
Հոգեգուարճ հրդեհումներ պիտ' ընենք
Յէ կամ դարձեալ պիտ' կոչենք, օ՛ն, հարուած մ'ալ . . . :

Ատանա, 3. 12. 920

ՄԻՍՍԻ ՏԱՐԷՍԵԱՆ

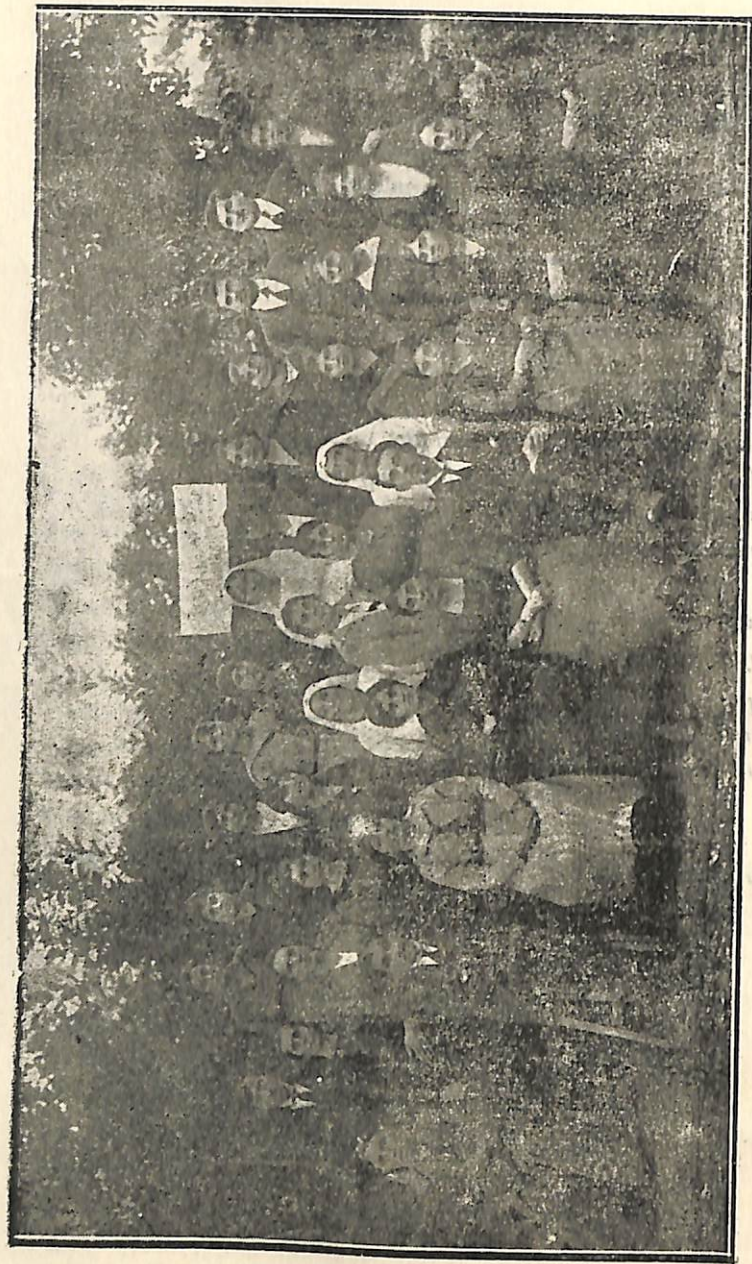
ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ

ՏԷՕՐԹ ԵՕԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ

Երբ ժողովուրդը սկսեւ զինադադարէն անմիջապէս վերջ անապատի չորս կողմերէն դառնալ հայրենիք, թշուառ ու երկարատեւ զուլումի ենշումին տակ ոսկրացած կմախքներու զարհուրելի տեսարան մը կը ներկայանար Տէօրթ Եօլի մէջ: Վայրկեանը չափազանց թելադրող էր, ամէն զգացող սրտերու միահամուռ բաղձանքն էր ընդ առաջ փութալ ժողովուրդի ծով կարիքներուն: Եւ այս աղաղակող խեղճութեանց առջեւ ինչ աւելի գեղեցիկ էր քան պարզել Կ. Խաչի նուիրական դրօշակը ու անոր տակ համախմբել բոլոր զոհաբերող եւ անձնուէր հոգիները: Առ այդ առաջին ազդանքանը տուաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան Տ. Եօլի կոմիտէն եւ անոր նախածնունդութեամբ կազմուեցաւ տեղւոյս Հ. Կ. Խաչի մասնաճիւղը՝ ի հարկէ առանց կուսակցական եւ քաղաքական բնոյթ առնելու:

1919 Ապրիլ 1ին, Սարգիսեանց տան մէջ տեղի ունեցաւ առաջին նիստը, ի ներկայութեան տասներեք հոգիներու, որոնք հայ լէգէոնական Սէրժան Մանուկ ձէլալեանի բացատրողականը լսելէ վերջ, Վարչական Մարմինի մը ծնունդ տուին հետեւեալ կերպով. Ատենապետ՝ Տիկին Սիրանոյշ Սարգիսեան, Ատենադպիր՝ Տիկին Արմենուհի ձէլալեան, գանձապետ Տիկին Արեգնազ Դաճարեան, անդամք՝ Օր. Եղիսաբէթ Ա. Խորէնեան, Տիկին Մառի Պոյաճեան, Տիկին Հայկանոյշ Սարգիսեան եւ Օր. Թագուհի Պալեան: Առաջին առթիւ նեղ շրջանակով սկսող Կ. Խաչի մեծ գործը շատ

ՏԷՕՐԹ ԵՕԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ

շուտ ծաւալեցաւ եւ արդէն մէկ երկու շաբթուան ընթացքին ան եղած էր Տէշթ Եօլի հասարակութեան ամենասրբոտամօտիկ եւ ուժեղ միութիւնը: Երիտասարդներ, օրիորդներ եւ տիկիներ առանց բացառութեան կուգային նետել լումաները Հ. Կ. Խաչի նոթարին: Ան եւս իր կարգին գօտեպընդուած իր հայրենակիցներու աջակցութենէն, ձեռնհասօրէն յառաջ տարաւ զթութեան գործը, տուեալ պայմաններու տակ եւ սահմանափակ պիւտճէով մը:

Առաջին առիթով մեր գործը եղած է զանազան տեղերու հետ թղթակցիլ եւ ճանչցուիլ որպէս Կ. Խաչի ուրոյն մարմին: Թիւ մէկ նամակով Կ. Պոլսոյ Հ. Կ. Խաչի Կեդրոնական վարչութեան ղեմելով իմացուցած ենք մեր կազմը՝ ու իրենց հետ համախորհուրդ գործակցելու մեր կամբը: Այդ կերպով իրեն մասնաճիւղ պաշտօնապէս ճանչցուած ենք: Մեր յարաբերութիւնները՝ ջանացինք պահել նաեւ ֆրանսական իշխանութեանց հետ: Օսմանիէյի կառավարիչ Պ. Անտրէի ազնիւ տիկնոջ քանի մը անգամ այցելութեամբը վայելած ենք իւր աջակցութիւնը. նոյնպէս երջանկայիշատակ Տոթթ. Ռօյան եղած է Կարմիր Խաչիս ամենասրտցաւ համակիրներէն մին, որ քաղաքս այցելութեամբ տեսնելով տեղւոյս կարօտութիւնները եւ Կ. Խաչիս անոնց դարմանման համար թափած ջանքերը, 250 Օսմ. ոսկի նուիրած է: Տեղւոյս ֆրանսական իշխանութեանց հետ մշակած ենք միշտ բարի յարաբերութիւններ ու վայելած ենք իրենց աջակցութիւնը թէ նիւթապէս եւ թէ բարոյապէս:

Երբ գործերը կանոնաւոր կերպով մը շարունակուելու վրայ էին, ըստ կազմուած ներքին կանոնագրին, առաջին Վարչութեան գործունէութեան շրջանը լրացած ըլլալով, 1919 Սեպտեմբերի 24 ին ընտրուեցաւ նոր վարչութիւն մը հետեւեալ կազմով. Ատենապետ Տիկ. Սիրանոյշ Սարգիսեան ատենադպիր Տիկ. Արմենուհի Ճէլալեան, զանձապետ՝ Տիկ. Արեգնազ (որ յետոյ հրաժարելով իր տեղը բերուեցաւ Տիկ. Ռօզ Ազխաչեան), հաշուակալ՝ Տիկ. Ուսանիս Վարդանեան, անդամք՝ Պ. Խաչիկ Փէլթեքեան եւ Տիկնայք Հայկանոյշ Սարգիսեան և Եղիսաբեթ Պալեան:

ԳՈՐԾԱՌՆՈՒԹԵԱՆ ՁԵՒԵՐ.— Նորընտիր Վարչութիւնը գործերու բաժանման սկզբունքը ընդունելով, կազմեց իր անդամներէն հիւանդախնամի, որբախնամի, տարագրելոց, կարի եւ հասոյթի յանձնախումբեր:

1.— Հիւանդախնամի յանձնախումբը ցարդ խնամած ու դարմանած է 3000 ի մօտ ոչ մնայուն հիւանդներ, նաեւ նպաստած է անոնց, վնարելով սննդագին եւ դեղագին. անկէ դուրս կարելի եղածին չափ բարոյական օժանդակութիւններ ունեցած է նոյն նպատակին համար քաղքիս մէջ հաստատուած տարբեր հաստատութեանց:

2.— Որբախնամի յանձնախումբը նպաստած է 600 է աւելի որբերու թէ նիւթապէս եւ թէ բարոյապէս. եւ դեռ քաղաքիս մէջ որբանոցներու չգոյութեան առթիւ աշխատած է զետեղել բոլորովին անպաշտպան որբերը, բարեկեցիկ ազգայիներու քով, եւ անոնց մերկութիւններուն առաջըր առնելու համար կարելի եղած ջանքերը թափած է:

3.— Տարագրելոց յանձնախումբը աշխատած է հետզհետէ քաղաքս հասնող գաղթականներուն օգնութեան փութալ, եւ բաշխած է անոնց նպաստներ: Վերջերս Ամանոսցի հայրենակիցներուն գալուստով, շաբաթէ մը աւելի անոնց հասցուցած է կերակուր ու հայթայթած բնակարաններ շատ մը դժուարութեամբ: Ասոնցմէ զատ բաշխուած է մինչեւ մը դժուարութեամբ: Ասոնցմէ զատ բաշխուած է 300 կտոր ցարդ 1000 կտորի մօտ հագուստեղէն, նպաստ եւ 300 կտոր կօշիկներ, որոնք դրկուած են Ամերիկայի Հայ Ազգ. Կ. Խաչի կողմէ:

4.— Կարի յանձնախումբի գործը եղած է շատ մը որբերու հագուստներ կարել, եւ տեղւոյս Հ. Բ. Միութեան քերու հագուստների բացման սկզբնական շրջանին հարկ եղած հիւանդանոցի բացման սկզբնական շրջանին հարկ եղած կարի գործերը կատարած է: Եւ սակայն իր գործը աւելի առաջ տանելով բացած է ձեռագործի աշխատանոց մը, ուր 30 ի մօտ անպաշտպան գաղթականուհիներ վեց ամիսէ աւելի աշխատած են ստանալով իրենց օրապահիկը:

5.— Հասոյթի յանձնախումբը աշխատած է դրամական հասոյթներ ստեղծել Կ. Խաչիս, առ այդ կազմակերպած է

Ճատերական ներկայացումներ, երեկոյթներ եւ վիճակահանութիւններ, մասնաւոր դիմումներով ձեռք ձգած է զանազան տեսակ աջակցութիւններ, Հ. Բ. Ը. Միութենէն իբրեւ նուէր ստացած է ձեռագործի նիւթեր, Ատանայի Տիկնանց Միութենէն ծրար (թօք) մը կտաւ, Մերսինի Հ. Կ. Խաչի Տիկնանց Միութենէն հիւանդանոցի կազմածներ եւ ուրիշ տեսակ աջակցութիւններ, եւ զանազաններէ մանր նուիրատուութիւններ: Դրամական նուիրատուութիւններ ստացուած են մեծ մասամբ ֆրանսական իշխանութիւններէն: Տեղւոյս հայ հասարակութիւնը եւս մեծապէս նպաստած է Կ. Խաչիս գործերուն յառաջացման: Մեր մուտքի ու ելքի մասին ամփոփ տեղեկութիւն մը տալու համար կուտանք հետեւեալ հաշուեցուցակը:

Մուտք	727.
2. Կ. Սալի Կեդրոնէն	5450
Նուիրատուութիւններէ	40361
Ամսավճարներէ	3305
Ներկայացումներէ եւ երեկոյթներէ	14566
Նիւթեղէն նուէրներէ	6755
Պատահական հասոյթ. վիճակ. զօգարտ	14500
Ընդհանուր գումար	84937.—
Ելք	
Ամսաթոշակ եւ օրավարձք	17065
Կարասի	2307
Գրեհական պիտոյք	589
Նպաստ կարօտներու, հիւանդներու եւ ըն.	17707
Շէնքի վարձք	855
Փոխադրութիւն հիւանդներու եւ այլն	1885
Զանազան ծախք	4441
Մասնահիւղիս Հիւանդանոցին	9017
» Աշխատանոցին	18075
» Դարմանատուն	5025
Առժամեայ հաշիւ	880
Ընդհ. գումար ծախս	77846.—
Պատրաստ դրամ	5001

Այսպէսով երկու տարուայ մօտ Հ. Կ. Խաչի Տէօրթ Եօրի մասնահնչուս հաւատարիմ իր կոչումին, կարելի սահմանին մէջ ի գործ դրած է սկսած շարժումը ընդհանրացնելու, միշտ ասպարէզ տալով ու աշխատանքի լծելով իր անդամներն ու անդամուհիները: Ան իր պարտականութեան զուելը գտնուած է նաեւ վերջին Կիլիկեան դէպքերու առթիւ, կենալով իր կռուող եղբայրներու կողքին միշտ կազմ ու պատրաստ իր դեղօրայքով, աշխատած է նաեւ ամէն կերպով ափսոսանքի քաղցր մթնոլորտ մը ստեղծել անոնց անհրապոյր պատնէշներէն ներս: Իսկապէս չափազանց յուզիչ եղած էր տեսարանը այն ազնիւ տիկիններուն եւ օրիորդներուն, որոնք պատնէշէ պատնէշ խոյանքներով օգնութեան կը փութային իրենց վիրաւոր եղբայրներուն: Սակայն մասնահնչուս նկատի առնելով յիշեալ ըուէներուն անմիջական պահանջքը ու չի գոհանալով միմիայն շրջուն խումբերու գործունէութեամբ, շատ մը դժուարութիւններով յաջողեցաւ մէջտեղ բերել վիրաբուժական հիւանդանոց մը, բուն իսկ անոնց սնարին առջեւ Կ. Խաչի գուրգուրոտ պարտականութիւնը իրագործուած տեսնելու բուն փափարով, քայքայեալ բարեբաղդաբար ասպնոտական նրանսպէ հասնող ազատարար շունջին շնորհիւ հարկ չի մնաց հոն պահել վիրաւորներ: Հիւանդանոցը ունեցաւ դարմանատուն մը, ուրտեղ մինչեւ հիմա բուժուած են 280 ի մօտ հիւանդներ ու տղանք, Կ. Խաչի մասնաւոր բժիշկին ծնօրով: Բժիշկներ վարդապետեան եւ Անդրանիկ Չափուշեան Կ. Խաչի հիւանդները պետեան եւ Անդրանիկ Չափուշեան Կ. Խաչի հիւանդանոցը իր ամսէ մը առելի ծրիօրէն դարմանած են: Հիւանդանոցը իր մասնաւոր բժիշկը ունենալէն զատ ունի նաեւ հիւանդապահուհի մը:

Իսկապէս, դժուարին գործ մըն էր իգական սեռը հասարակական աշխատանքի կոչելը, սակայն հակառակ ուրիշ կարգ մը անպատեհութեանց, Հ. Կ. Խաչի բարձր գաղափարականը հոգին եղաւ կանանց:

Երկրորդ վարչութիւնը եւս լրացնելով իր շրջանը 1920 Նոյեմբեր 10 ին, ընտրուեցաւ նոր վարչութիւն մը հետեւեալ

կազմով. Ատենապետ Տիկ. Սիրանուշ Սարգիսեան, Ատենա-
դըպիր Տոբթ. Գեղամ Թաթսեան, Գանձապետ Տիկին
Ովսաննա Վարդանեան, Հաշուակալ Պ. Մինաս Խապրիկ,
Խորհրդականք Տիկ. Մառի Թաթսեան, Տիկ. Զարուհի
Փէլթէքեան, Տիկ. Տէլանեան եւ Տիկ. Նիքօլաքի:

Նոր Վարչութիւնս կը ջանայ նաեւ նախորդներու որ-
դէգրած ուղղութեամբ ընթացք տալ գործերուն, Կ. Խաչիս,
Ժողովուրդին կողմէ շահած համակրանքը, կատարելապէս
արժեցնելու համար: Մասնաճիւղս իր գործին նուիրականու-
թեան զիտակցութեամբ՝ միշտ ճգնած է եւ կը ճգնի անխը-
տիր սպեղանին ըլլալ ժողովուրդին խոցերուն, եւ կը ջանայ
նաեւ իրովսանն գոհացում տալ այրող պէտքերուն: Կ. Խաչէս
ներս ցարդ չէ նշմարուած աշխատանքի խանդին եւ կորո-
վին մէջ ո՛չ մէկ թեթեւացում, հաւատքի եւ յոյսի ո՛չ մէկ
տկարութիւն, եւ շինիչ ու ստեղծագործ սէր մը անձնուի-
րութեան կ'ոգեւորէ մեր 120ի մօտ անդամուհիներն ու ան-
դամները: Երբ հոս մեր գործունէութեան մասին հարեւանցի
ակնարկ մը կը նետենք, կարելի չէ հրապարակային գո-
հունակութիւն չի յայտնել Ֆրանսական իշխանութեանց,
որոնց սատարը մեզի, ամէն գնահատումէ վեր է:

ՏԷՕՐԹ ԵՕԼԻ

Հ. Կ. ԽԱԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻԻՂ

Վ Ե Ր Ա Դ Ա Ր Ձ

Զմրան պէս տխուր,
Իմ հոգւոյս յուշեր,
Թափուեցան ի զո՛ւր,
Սառա՛ծ, այս զիշե՛ր:

* *

Դիտեցի երկա՛ր
Այն ճամբան նորէն,
Ուրկէ միշտ կ'ուզար՝
Հանդիպման օրէն . . .

* *

Պատուհանիս դէմ
Նման բիւրեղի
Զիւնը կը դիտեմ,
Յուշերով լեղի՛ւ . . .

* *

Շուրջս խաւար, ծով . . .
Սիկարիս հետ, լուռ,
Կ'այրինք երկուքո՛վ
Մենա՛կ, անհամբոյր:

* *

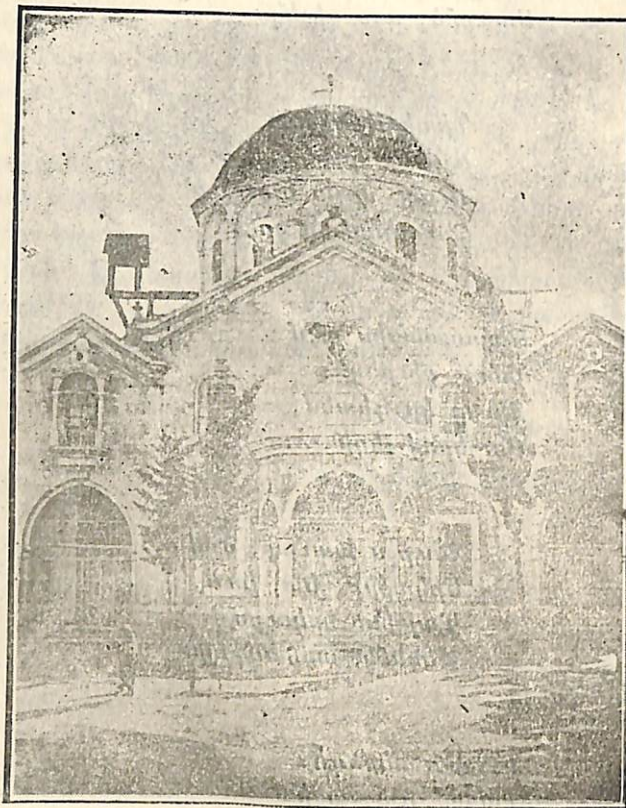
Ինչպէս մեղեդին
Հացող դաշնակին
Այնպէ՛ս, մէկ առ մէկ,
Օրերս կը ցնդին:

Ու ես անհամբեր,
Յուսալով մի օր . . .
Հոգւոյս վիշտ, ցաւեր
Թօթափել . . . բոլոր:

* * *
Օրեր կը սահին . . .
Սնմիտ ու անբա՛ն
Կը փնտռեմ կրկին,
Իմ նախկին . . . ճամբան:

Կ. Պոլիս, 20 Փետր. 921

Գ. ՏԷՐՕՅԵԱՆ

ՏԱՐՍՈՆԻ ՀԱՅՈՅ ԵԿԵՂԵՅԻՆ

ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄԸ

Սկզբունքի եւ բարի կամեցողութեան վրայ հիմնուած քննադատութիւնը տարակոյս չկայ որ միշտ օգտակար է, պէտք ընդունել սակայն թէ այդ քննադատութիւնը մեր մէջ տեղի տուած է յաճախ կիրքերու եւ հոսանքներու ազդեցութեան:

Այսօր ալ, ո՛չ նուազ քան երէկ, ունինք տակաւին շատ մը գրողներ, փորձառու գործիչներ, քաղաքային եւ զինուորական աչքառու անձնաւորութիւններ եւ որ աւելին է գործելու լայն ասպարէզ մը, բայց անդի՞մբ . . . չկայ դժբաղդաբար. եւ այս չգոյութեան գլխաւոր պատճառը, եթէ չեմ սխալիր. կը ծանրանայ հայ մամուլին վրայ որ ա՛յնքան սխալիր. կը ծանրանայ հայ մամուլին վրայ որ ջանայ գրեթէ դառն փորձառութիւններէ վերջ, տակաւին կը ջանայ գրեթէ միեւնոյն ջրով լուալ, կամ միեւնոյն ակնոցով դիտել՝ հայ-բնիքի փրկութեան իսկապէս նուիրուածն ու անարժէք խաչագողը, առիթ տալով առաջնոյն վնասութեան ու վերջինին քաջալերութեան:

Արդարեւ ցաւալի է ասիկա եւ բնաւ պատիւ չի բերեր մեր համայնքին:

Արդիւնքի չգոյութեան պատճառը մամուլին վերագրեցի. կը կրկնեմ գայն, որովհետեւ իր պաշտօնին գիտակից, անաչառ ու անկաշառ մամուլին շնորհիւն էր որ մեզմէ շատեր մղուեցան գործի՝ մոռնալով ընտանեկան կեանք, երջանկութիւն եւ դիրք, քանի որ հայրենիքի սէրը բարձր էր այս ամենէն:

Դարձեալ մամուլի շնորհիւ էր որ հայ ծերունին ու մամիկը, երիտասարդն ու մանկամարդը սորվեցաւ քալել, յամառօրէն եւ երբէք չի յուսալքուած, կիզիչ աւազներու եւ նուիրական դիակներու վրայէն՝ հայրենիքի սէրն ու նկարագրի կորովը ունենալով սիրտը, ինչպէս քալած էր Գողգոթայի Մեծ ձամբորդը՝ խաչն առած ուսը:

Մամուլին միջոցաւ ազգին գնահատումն է որ կը հրահրէ անհատը իր լաւագոյնը ընել Յեղին ու Հայրենիքին, եւ՝ մամուլին միջոցաւն է դարձեալ որ, կը վհատի ան՝ տեսնելով իր անձնուէր ջանքերուն ոչ միայն չի գնահատուիլը, այլեւ դատաւիտուիլը ի հեցուկս շատ մը անարժէք փառաբանուածներու:

Շատ սովորական եւ գրեթէ պառնալ բան մը եղած է ըսել թէ մեծ է մամուլին դերը. կ'ընդունիմ որ այդպէս է, բայց երբ ըլլայ հոս, ըլլայ գաղութներու մէջ հայ մամուլը չի գտնուիր իր բարձրութեան վրայ, չի կատարեր այն դերը որ կ'սպասուի իրմէ, կը կարծեմ թէ չպիտի մեղադրեն ընթերցողներս երբ ըսեմ թէ ի՞նչ կ'արժէ մեծութիւնը դերին, երբ դերակատարներն են անհարակ:

Այսօր ո եւ է ազգային անհատ մը երբ մտնէ ո եւ է հայ խմբագրատուն մը գնահատումի, դրուատանքի գրութիւն մը ներկայացնելու անշահախնդիր ու անձնուէր ծառայողի մը մասին, իր առնելիք պատասխանը սա է անպայման. չարժեք բան մը գրել այդ մասին, բանի ու իւ ստանձնած պատճառն է որ գործադրեք է. ըսող մը չըլլար դժբաղդաբար թէ՝ այո՛, պաշտօնն է որ գործադրեր է, բայց այդ պաշտօնը վճարեալ, փոխարինեալ պաշտօն մը չէ, հետեւաբար կ'արժէ որ յանուն ազգին գնահատուի մամուլի միջոցաւ, եթէ ոչ ենթակային, գոնէ ուրիշներու խթան մը ըլլալու համար:

Աւելորդ չըլլայ թերեւս ըսել թէ խնդիրը կը փոխուի սակայն, երբ ներկայացուած դրուատանքի տողերը վճարումի առաջարկով կը բերուին. այս պարագային ո՛չ ենթակային պաշտօնական հանգամանքն է որ կը փնտռուի, ո՛չ ալ անոր անձնական արժանիքը. եւ, պէտք է խոստովանիլ թէ դժ-

բաղդաբար անարժէք ոչնչութիւնն է որ ի յայտ կուգայ մէկ օրէն միւսը՝ իբրեւ ազգային ծանօթ դէմք, բարերար, անշահախնդիր եւ այլն:

Շատ տգեղ է մեր մամուլին կատարած այս դերը:

Անձնական դատողութեանս հետեւանքը եղող այս քանի մը տողերը գրելէ վերջ անցնելով Տարսոնի մէջ կազմուած Հ. Կ. Խաչի Մասնաճիւղին, կուգեմ ազնիւ հայրենակիցներուս ներկայացնել այդ նուիրական մեծ ձեռնարկը ու անոր գործիչները:

Ինչպէս ըսուած է տեղեկագրիս կազմութիւն խորագրով հատուածին մէջ, Տարսոնի Կ. Խաչը ծնունդ առաւ անձնուէր ազգայիններու անհատական ձեռնարկներով, որոնց ուժ տուաւ Հ. Ա. Միութիւնը, ձեռամբ նոյն ժամանակի իր Դիւանը կազմող վեր. Սամուէլ Մելգոնեանի եւ Պ. Նազարէթ Պիւլպիւեանի, որոնք իրենց կարելին ըրին այս նորահաս տատ կազմակերպութիւնը զարգացնելու եւ անոր հիմը հաստատ կռուաններու վրայ դնելու համար:

Տարակոյս չկայ թէ ամէն կազմակերպութիւն իր նախնական ձեռնարկներուն մէջ չի կրնար բոլորովին զերծ ըլլալ թերութիւններէ, ուստի եւ Տարսոնի Հ. Կ. Խաչն ալ բնական է բացառութիւն չէր կրնար կազմել այս ընդհանուր կանոնէն, բայց երբ նկատի առնուին այս կազմակերպութեան վարիչներուն անձնուէր ջանքերն, յամառ գործունէութիւններն եւ կամքի աննկուն ուժերն, խղճի պարտականութիւն կրլայ խոստովանիլ որ այդ պզտիկ թերութիւնները շուտով դարմանուած եւ բերուած են այնպիսի վիճակի մը որ նոյն այդ կազմակերպութիւնը կարող եղած է հիմնել նաեւ իր հիւանդանոցը, ուրկէ օգտուած են տեղւոյն բրիտանայ եւ Գամիմետական հասարակութիւններն անխտիր, եւ իրենց երախտագիտութիւնը յայտնած անոր:

Չի մոռնամ յիշելու որ Տարսոնի Հ. Կ. Խաչը որ կը վաճելէ նաեւ Կ. Պոլսոյ Կեդրոնի հովանաւորութիւնը, իր ամբողջութեամբը կազմուած է տիկիներէ եւ օրիորդներէ որոնք առանց տարուելու կուսակցական եւ յարանուանական

հոսանքներէ անսայթաք եւ միակամ յարատեւութիւնով մը կը քալէ միշտ յառաջ, լայն բանալով իր հաստատութեան դռները բոլոր անոնց որոնք իրենց բարոյական եւ նիւթական օժանդակութիւնը կը բերեն:

Այս վերջիններուն մէջ կ'արժէ յիշել մասնաւորապէս տեղւոյն կառավարիչ հազարապետ Պ. Գուսթիլլիէրը, Ատանայի Հայ Բժշկական Առաքելութիւնը, Տարսոնի Ս. Եկեղեցւոյ քահանայ Տ. Անանիա Տիվանեանը, Ազգ. Պատուիրակութեան ներկայացուցիչ Պ. Մ. Տամատեանը, եւ տեղւոյն բժիշկներէն Տոբթ. Սայիլեանը որոնք ամէն ջանք եւ օգտակարութիւն չեն զլացած թէ՛ Հ. Կ. Խաչի եւ թէ՛ անոր հիւանդանոցին բարգաւաճման համար:

Հոս աւելորդ չեմ համարիր մասնաւոր կերպով յիշատակել նաեւ այն գերագոյն ջանքերն ու անձնուէր ծառայութիւնները Տիկնայք Զ. Շալվարճեանի, Գ. Պիւլպիւլեանի, Ա. Մազմանեանի, Մ. Նահապետեանի, Ն. Նազգաշեանի, Ա. Կիւմիւշեանի, Ա. Չազմագճեանի, Խ. Գալուստեանի եւ Մինասեանի, եւ Օրբ. Ա. Տատուրեանի, Է. եւ Վ. Փիլոյեաններու, Մ. Շալվարճեանի, Ն. Նազգաշեանի, Գ. Օհանեանի, ինչպէս նաեւ դեղագործք Ս. Նիկողոսեանի եւ Ա. Մարաշլեանի, ու Պրք. Կարապետ Զէյթունցիի, Ա. Մասարաճեանի որոնք Մարաշի դէպքէն վերջ ցոյց տուին Տարսոն փոխադրուած հիւանդ, վիրաւոր եւ կիսովին սառած դժբաղդ վերապրողներուն կեանքի փրկութեան եւ առողջութեան գործին մէջ:

ՏԻԳՐԱՆ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ԼԱՅ ՏԱԲԴԵՆ ՏԱԲԵՐԳԸ

Կեանքին փշոտ շաւիղը,
Ուր մահաբոյր բաւիղը,
Յեղիս հանճարն ու ջիղը,
Ի յայտ բերէ տաւիղը:

Հնչէ հոգւոյս Հայ կիթառ,
Յեղիս բարբառն մէն մի տառ,
Անմահական խինդ նեկտար,
Հմպել բաղձայ հայ որեար:

Հնչէ, գոչէ, ցաւագին,
Հոն՝ Տէր Զօրէն ողբագին,
Ո՛վ հայ հարուստ, փրկագին
Կամլիս շնորհել սրտագին:

Օ՛ն, հայ ջոջեր այս անգամ,
Լսէ՛ք հայ տաւղին պատգամ,
Թէ թշնամին արիւնքամ,
Սրտիդ խոցեց սուր ու գամ:

Անկցի ցեղն բարբարոս,
Որուն բաժին՝ տարտարոս,
Ազատութեան հայ փարոս,
Շողայ Մասսէն ց' Տաւրոս:

Ո՛չ, Հայն չ'մեռնիր, պիտ'աճի,
Դարէ դար բարգաւաճի,
Արմաւենի ու նոճի,
Զունին կեանք մը զաճաճի:

ՏԻԳՐԱՆ ԿՕԼՕՏԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Բոլորեցէ՛ք դափնին անթիւ,
 Շուրջը չքնաղ ճակատին.
 Տուէ՛ք խաչը, որ իր լանջքին
 Վրայ կըրէ անվեհեր.
 Նահատակաց դու թագունի,
 Ո՛վ թագապսակ - Հայաստան:

Դարերու մէջ թաւալեցան,
 Հեղեղները յարձակման.
 Զաւակներուդ լանջի վրան՝
 Արիւնզանգ ոռոգուած.
 Կրակն ու սուր ժանտ ոսոխին՝
 Բազմաչարչար - Հայաստան:

Զերթ գազաններ յափշտակող
 Շուրջդ խոնեցան քո ոսոխք,
 Արեւելքէն մինչ արեւմուտք,
 Եւ հիւսիսէն մինչ հարաւ,
 Թշնամին շուրջդ առաւ.
 Ու մնացիր վեհ ախոյեան,
 Ո՛վ քաջ - Հայաստան:

Բայց արիութիւնդ երբէք
 Չի սայթաքեցաւ.
 Հաւատքդ՝ չի վրիպեցաւ,
 Հանդուրժելով մինչեւ վերջ,
 Յաղթեցիր Դուն վերջապէս:
 Քու անպարտելի հոգւոյդ վրայ,
 Ազատութեան դրօշը կը պարզի,
 Ո՛վ Ազատ - Հայաստան:

Թարգմ. Անգլ.

ԱՐԱՔՍԻ Յ. ԳՈՒՆՏԱՔՃԵԱՆ

ՄԻՋԱԶԳ. Կ. Խ.Ի ԺՅՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ

ԵՒ

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱԶԸ

Ծանուցուածին համաձայն, Միջազգ. Կարմիր Խաչի Համաժողովը տեղի ունեցած է Մարտ 30ին, ժընէվի համալսարանին մէջ: Մասնակցած են 39 Ազգ. Կ. Խաչեր եւ 30 պետութիւններ՝ որոշիչ ձայնով. իսկ 16 կազմակերպութիւններ (ընդհ. մարդասիրական հիմնարկութիւններ, կամ նորակազմ Կ. Խաչեր) խորհրդակցական ձայնով: Ֆրանսա եւ Պելճիքա մերժած են մասնակցել: Նախագահ ընտրուած Մ. Ատոռ՝ որ Միջազգ. Կարմիր Խաչի նախագահն է: Քանատական եւ Աւստրալիական պատուիրակներու առաջարկին վրայ՝ Համաժողովը ընտրուած է 6 չեզոք Կ. Խաչերէ (Սպանիա, Շուէտ, Նորվեգիա, Տանիմարբա, Հոլանտա, Զուիցերիա) բաղկացած Յանձնախումբ մը որ Քօմիթէ էնթէրնասիօնալի ներկայացուցիչին հետ պիտի քննէ պատերազմի ընթացքին Քօմիսնիօն տը Ժընէվի հակառակ գործուած արարքները եւ մեղապարտները պիտի յանձնէ հանրային դատաստանին:

Հ. Կ. Խաչի Կեդր. Վարչութիւնը՝ հրաւէր ստացած ըլլալով խորհրդակցական ձայնով մասնակցելու Համաժողովին, պատուիրակ ընտրած էր Տոքթ. Ղ. Աճէմեանը, որ ներկայ գտնուելով ժողովին, իրեն վստահուած պաշտօնը արժանաւորապէս լրացնելով՝ ներկայացուցած է իր տեղեկագիրը, որ կը պատկերացնէ իր աշխատութիւնը՝ իբր Հ. Կ. Խաչի մասնակցութեան բաժինը ժողովին մէջ: Այդ դերը կ'ամփոփուի հետեւեալ կերպով. —

Իսկ մինչեւ այդ օրը հայերու գործունէութեան դէմ խոչընդոտ յարուցանել՝ պիտի նշանակէր խորտակել այդ արկածեալ ժողովուրդին խանդը: Հայ պատուիրակին այս կորովամիտ յայտարարութեան վրայ Համաժողովին նախագահը հաւաստիք տուած է թէ՝ Հ. Կ. խաչերը ազատ պիտի թողուն գործելու:

Հայ պատուիրակը՝ Համաժողովի մասնակցութեան իր ամբողջ ընթացքին, վայելած է համակրանքը եւ աջակցութիւնը պատկառելի ժողովականներու, խրախուսիչ արտայայտութիւն ուղղուած է ներկայացուցիչին այն ժողովուրդին՝ որուն անհուն տառապանքը եւ իր դատին հանդէպ գործըւած անարդարութիւններուն առաջ բերած խղճահարութիւնը, անոր ազգային իտէալներուն օրինաւորութիւնը արժանի կը հանդիսացնէին զայն այդ զգացումներուն: Միջազգ. Կ. խաչի կողմէ Հ. Կ. խաչերու հանդէպ սնուցուած համակրական վերաբերումը եւ անոնց վրայ դրուած յուսադրութիւնները անշուշտ բաղձացուած չափով պիտի արժեցունէին երբ քաղաքական բացառիկ պարագաները վերջ գտնելով՝ Հ. Կ. խաչը ընդունուի ազգերու ընտանիքին մէջ: Մայր-Հայրենիքին՝ Քօնվանսիօն տը ժընէվը ստորագրելովը: Արդէն Հ. Կ. խաչի հիմնադիրները նախատեսած ըլլալով մարդասիրական այս կազմակերպութեան վայելելիք առանձնաշնորհը այն քաղաքական արտակարգ պայմաններուն մէջ, ուր կը գտնուէր հայ ժողովուրդը պատերազմէն ետքը ըստեղծուած կացութեան հետեւանքով, շարժած էին այդ դրութեան թոյլատրած պահանջներուն համաձայն, եւ հիմա մեծապէս քաջալերական է որ Համաժողովը կը նուիրագործէ այդ նախատեսութիւնը եւ անոր համեմատ կազմակերպուած գործունէութիւնը, ազատ ասպարէզ տալով որ ապագային Հ. Կ. խաչը այլապէս զարգացած վիճակի մէջ շարունակէ իր մարդասիրական նուիրումը եւ ծաղկեցնէ ու բեղմնաւորէ իր աշխատանքը՝ երբ իր կազմակերպութիւնը իրաւական առանձնաշնորհ ալ վայելէ, ինչ որ իր միակ երազը կազմած է եւ որուն պսակումը հաւաստուած է Համաժողովին կողմէ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԾԱՌԱՅՈՂ ԱՄԵՐԻԿՈՒԶԻՆ

Հէգ դստերաց Հայաստանի,
Ուսում բերիր ես յուսայի,
Սակայն մեզմէ կ'երթաս, ափսոս,
Որ չկրցինք պահել քեզ հոս:
Շատ են ցաւերս, ո՞րը ըսեմ,
Միայն շնորհ մ'ի քէն խնդրեմ,
Հոս մնաս կամ ի Մարսուան,
Ո՞հ չը մոռնաս իմս Հայաստան:
Երբոր տեսնես մի խեղճ աղջիկ,
Որ կը հեծէ տխուր, լըռիկ,
Որ բարբառի քաղցրահնչիւն,
Ու կը կրէ Հայու անուն:
Մ'հ, բարեկամս ձեռքդ երկնցո՛ւր,
Ինկած վայրէն զայն վեր վերցո՛ւր.
Ոսկի է նա խիստ թանկագին,
Քեզ վարձատրէ Հայրն ի յերկին:

ՇՈՒՇԱՆ Հ. ՇՄԱՒՈՆԵԱՆ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Հ. Կ. Խաչի Տարսոնի մասնաճիւղս հրատարակելով այս գրքոյկը, կը կարծէ տեղեկագիր մը տուած ըլլալ հասարակութեան, Կիլիկիոյ մէջ կազմուած Հ. Կ. Խաչի Մասնաճիւղերու գործունէութեանց վրայ:

Ասով անթերի գործ մը կատարած ըլլալու յաւակնութիւնը չունինք, բայց սրտի գոհունակութիւնը ունինք գէթ, որ պարագաներուն ներած չափով ջանացած ենք մեր ու մեր երկրի քոյր մասնաճիւղերու կատարած դերը ամփոփել այս հատորին մէջ, անուղղակի կերպով տալով միանգամայն կարգ մը ծանօթութեան գիծեր Կիլիկիոյ մասին որ այնչափ քիչ եւ սխալ ճանչցուած է:

Կ. Խաչը՝ այս դժբաղդ երկրին մէջ նախախնամական դեր մըն է որ կատարած է:

Կ. Խաչի մեր քոյրերը իրենց լաւագոյնը ըրած են տարագրութեան հեռաստաններէն հոս փոխադրուած սրտակեղեք թշուառութիւնը ամոքելու եւ Կիլիկիոյ հերոնական ոգորումներու ընթացքին իրենց բաժինը կատարելու նուիրական գործին մէջ:

Այսօր ալ երբ թխապարար ամպեր պատած են Կիլիկիոյ հորիզոնը, եւ տեղւոյն հայութիւնը երկունքի ծանրածանր շրջան մը կ'ապրի, Հ. Կ. Խաչի մասնաճիւղերը իրենց կորովին եւ յանդուգն գործունէութեան մէջն են:

Այս օրերուն իսկ, երբ նիւթական եւ ուրիշ չափազանց ողբալի պատճառներով զոցուեցաւ Հայ Բժշկ. Առաքելութեան Ատանայի հիւանդանոցը, որուն կատարած բազմօգուտ դերը ամէն գնահատումէ վեր էր, Հ. Կ. Խաչի Տարսոնի մասնաճիւղի հիւանդանոցը դեռ կը մնայ կանգուն, յենած միայն իր անդամուհիներուն զոհողութեանց վրայ:

Այս առթիւ պարտք կը ծանրանայ մեր վրայ երախտագիտական շնորհակալութիւններ յայտնել մասնաւորաբար տեղւոյս Ֆրանսական կառավարութեան ներկայացուցիչ հազարապետ Պ. Գուսթիլիէրի, Ազգ. հաստատութեանց եւ բոլոր անոնց, որոնք իրենց նիւթական եւ բարոյական աջակցութեամբ քաջալերեցին մեզ:

Հ. Կ. ԽԱՉԻ ՏԱՐՍՈՆԻ
ՄԱՍՆԱՃԻՒԴ.

ԽՈՐ ՎԵՐՔԵՐ . . .

Խո՛ր է կսկիծս նըման վընի,
Որ կը կըրեմ հոգիիս մէջ:
—Մ'երգէր թռչնիկ սուգըս անվերջ,
Մի՛ բորբոքեր ցաւերըս լի . . . :

Մե՛ծ է վիշտըս, նըման վերքի,
Որ բոյն դրած է սըրտիս մէջ,
—Երկինք անգութ, կայծ մը անշէջ,
Նետէ՛ սիրտս, վիշտս այրի՛ . . . :

Ս. Գ.

ԱՐԱՐԱՅԻ ԲԱՐՁՈՒՆՔԷՆ ...

ԻՅՆՈՂ ԶԷՆՔԻ ԸՆԿԵՐՆԵՐՈՒՄ

Մահ ոչ-խնայեալ՝ մահ Է,
Մահ խնայեալ՝ անմահութիւն Է:

... Ու մտածում մը գանկիս մէջ արշալոյսներ կը հեղու՝
Զեզի համար— վերջալոյսներ մահացած բայց կենդանի ...
Ամայութեան այդ սրբացած կատարէն
Այսօր յուշերն ինձ կը բերեն
Խոհերը ձեր առնացի՝
Որոնց դիմաց մա՛հն իսկ այդ օր սարսուռաց,
Եղաւ փոշին ձեր էութեան հրաշագան ...
Մահը սողաց ոտքերնուդ տակ այդ առտու—
Ո՛վ զինակից իմ ընկերներն դիւցազն—
Երբ բաղխէիք ի զուր դռները կեանքին՝
Գանկերէ դուրս հոսած պահուն ուղեղնիդ,—
Աստուածային զգեցած գեղը աննիւթ,—
Զէն ի ձեռին՝ ամրապինդ,
Ինչպէս սուրբն իր Աստրծոյն ...
Ու տիւանդորրի սա պահուն,
Այդ ձեր փառքի կատարներէն անդորրուն,—
Հովերն,
Յուշերն ինձ երբ կը բերեն
Դիւցազնական ձեր ոգորումին կարշնեղ,
Վարսերէս փուշ կը թափի,
Սիրտէս՝ արիւն եռեփուն ...
Եւ կը կանգնիմ հերարծակ՝ հովերուն դէմ ծովերուն,
Արարայի բարձունքէն շունչի մը մէջ

Սարսուռ մ'անհուն ապրելու ...

Ահիւններու եղբայրութեան մէջ անգայթ,
Երբ կը հանգչիք արդ բոլորդ
Ո՛վ զինակից իմ եղբայրներն եւ կրակի եւ մահուան,
Արարատէն՝ Արարա, Նէմէսիսն արդ կը հսկէ
Շիրիմներուն ձեր քաջի՝
Հուր — կրակովն աչքերուն, նայուածքովն իր վրիժալի ...
Ու ցնծութիւն մը լռիկ՝ հոգիիս մէջ անձնուրաց,
Օ՛, մահաբա՛ղձ իսկ, մահաբա՛ղձ.
Զի ահա օր մը աղուոր,
Արիւնը ձեր կողերուն,
Յաղթանակին պիտի տայ
Էջ մը կարմիր ու սարսուռն.
Զի եղաք դուք բուռ մը քաջերն
Ու անմահները Թերմոպիլեայ՝
(Ուր դամբանն արդ կը կանգնի՝
Անցորդներուն առջեւ՝ վե՛ր ...)
Աշխարհի չորս ծագերէն հայորդիներ պիտի գան—
Ուխտաւորներ անանուն—
Ուխտով մ'անհուն երդմացած ...
Ու ես գիտեմ, եթէ նոյնիսկ չկանգնէ
Վեհ կոթող մը ձեզ համար՝
Զեր Հայրենիքը վաղուան,
Պիտի հանգչիք անվրդո՛վ
Կատարներուն այդ փառքի,
Զի ինկաք դուք՝ պարտքի ճամբուն վրայ
Ու բարձրութեան մէջ վսեմ ...
Եւ ձեզմով Յեղն ահա նորէն մաքրացա՛ւ ...
Օ՛, կը հաւտամ, օր մը շրջեղ,
Մեզի հետ, եղբայրօրէն պիտի խայտաք դուք նորէն՝
Երբ ...
Երբ Հայաստանն ոտքի՛ կանգնի
Մռունչովն իր Առիւծի՛ ... :

Ստորև կը հրատարակենք որոշակաւ նահասակ-գրագիտ
Սմբատ Բիւրասի հետեւեալ անկաւոյ ռսանաւորը, զոր
իր որդիւն Պ. Վաղինակ Բիւրաս թարեհամոքիւնն
ունեցած է մեզ յանձնելու: Տ. Ա.

ԿԱՐՄԵՐ ԲԱԶԵՐ

• • • • •

Գողգոթայի կուշտին ցցուած, տանջանքի
Անա՛րգ գործիք, ուր գամուեցաւ երկինքի
Անդրանի՛կը, Առաքեա՛լը, Մարդ-Աստուած,
Որուն կաթիլ կաթիլ արիւնը թափուած՝
Ապաքինում տրւաւ, կ'ըսեն, հիւանդին,
Գերին՝ փրկեց, կոտորե՛ց դռները բանտին:

Բանի՛ դար է, տաճարներուն ճակատը
Կը շողաս դուն ու կը բազմիս գագաթը
Գմբէ՛թներուն, որոնց ներքեւ քու անթիւ
Բանակները պաշտողներուդ ցայգ ու տիւ՝
Կամարները գողացուցին սաղմոսով,
Սեղաններդ ալ ծածկած՝ ոսկի ըսպասով:

Ա՛լ հերիք է, գմբէթներէդ իջի՛ր վար,
Դիակներու դա՛շտը փութա՛ սրբախաւ.
Ագռաւներու մագիլներէն բզրտուող
Դանկերու վրայ ըսփոփանքի ցողէ՛ ցող.
Օ՛հ, Արիւնի ճամբուն վերայ, վիրաւոր
Կռուողներուն հասի՛ր, ո՛ւժ տուր ու կեանք նոր:

Գընա՛, Կարմիր խաչ, արիւնով մկրտուած
Մայր երկրէն լո՛ւր բեր մեզի, ո՛ղջ է Աստուած.
Թէ խեղդուեցաւ հեղեղէն Հայ Արիւնի.—
Երեսնալու երես երբէք թէ ունի,
Կառչէ՛ կողին, անգամ մըն ալ խաչուի թո՛ղ,
Հայուն համար, ա՛յնպէս կանգնենք իր կոթող:

Բոլոր Հայերուն

Տարսոնի Հ. Կ. Խաչը ծնունդ առաւ այնպիսի պարա-
գայներու մէջ ուր կարիքը շատ մեծ էր եւ աշխատութեան
ասպարէզը բացուած:

Այս անսահման պէտքերուն հանդէպ հապճեպով կազ-
մուած Հ. Կ. Խաչը, շնորհիւ իր շուրջը հաւաքուած սրտցաւ
եւ բարեսէր ազգայիններու եւ օտարներու քիչ ժամանակի
մէջ սկսաւ դուրս գալ իր գործունէութեան սահմանափակ
շրջանէն եւ իր օգտակարութիւնը այնքան շուտով եւ շատկէկ
կերպով տարածեց իր շուրջը որ շատեր, մէջն ըլլալով այդ
օտարներն ալ, գնահատեցին անոր ճիգերը. վկայ այս առթիւ
Տարսոնի Ֆրանսական կառավարիչ հազարապետ Պ. Գուս-
թիլիէրի սա խօսքը թէ՝ «Երջանիկ եմ վկայելով անոր գոր-
ծունէութիւնը»:

Հ. Կ. Խաչի այս մասնագիւղին ծառայութեանց մասին
արդէն իսկ բաւական խօսուած ըլլալով ներկայ տեղեկագրիս
մէջ, չեմ ուզեր կրկնութիւններով ծանօթոյթ պատճառել
տողերս ընթերցողներուն, բայց որովհետեւ շատ լաւ ըս-
կըսուած այս գործն ալ, մասնաւորապէս իր հիւանդանոցի
պահպանման գոյութիւնը, սկսած է կաղալ լոկ նիւթական
միջոցներու անբաւականութեան համար, իբրեւ մէկը անոր
հիմնադիրներէն, իրաւունք կուտամ ինքզինքիս, հրաւէր կար-
դալու բոլոր ազգակիցներուս, հոս թէ արտասահմանի մէջ
փութալ կարելի եղած միջոցներով օգնութեան ձեռք կար-
կառել անոր, որ ապրի ան, ապրեցնելու համար Կիլիկիան
շրջանի տառապեալ Հայութիւնը:

Ներկայ տեղեկագրոյս հրատարակութեան գլխաւոր նպատակներէն մին է ցոյց տալ բոլոր մերագնէից եւ — ինչո՞ւ չըսել — օտարներո՞ւն ալ՝ թէ մենք ստեղծագործ ազգ մըն ենք՝ բաւական է որ առիթ եւ միջոց տրուի մեզի, եւ թէ սխալ է այն կարծիքը թէ հայը լաւ կ'սկսի ու գէշ կը վերջացնէ:

Արդարեւ շատ լաւ սկսուած է այս գործը ու տակաւին լաւագոյն կերպով կը շարունակէ իր ընթացքը, բայց որովհետեւ պակսած են իր միջոցները, ինչպէս օրինակի համար Ֆրանս. կառավարութեան նպաստը, եւ Ատանայի Բժշկական Առաքելութեան նիւթական ու բարոյական աջակցութիւնը, կարելի չէ պնդել թէ Տարսոնի Հ. Կ. Խաչի հիւանդանոցը պիտի կրնայ տուանց ատոնց ալ շարունակել իր օգտակար ծառայութիւնները:

Ուստի, մեզի, հայերուս կը մնայ այսուհետեւ ընել այն՝ ինչ որ կը պահանջուի ազգային այս գեղեցիկ եւ արդիւնաշատ ձեռնարկը հաստատ պահելու համար:

Անշուշտ շատ աւելի փափաքելի է մեզ, ամենուս համար, որ մեր արեւնակից հիւանդները փոխանակ օտարազգեայ հիւանդապահուհիներու բազուկներուն մէջ իրենց վերջին շունջը փչելու, գտնուէին իրենց արեւնակիցներուն քնքոյշ եւ սիրազեղ զգուանքներուն ազդեցութեան տակ որ իւրեցի առողջութեան համար դարմաններու լաւագոյնը եւ ապրելու յոյսին միակ զբաւականը պիտի ըլլար:

ՏԻԳՐԱՆ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

Տարսոնի Հ. Կ. Խ. Կ. Մասնաճիւղին Ասեմայե՛տ Տիկ. Շաւարճեանի ուղղուած է հետեւեալ նամակը, որով շնորհակալութիւն կը յայտնուի Ամանորի առթիւ յանուն Կ. Խաչի Ֆրանսական զինուորներու եղած նուէրներուն համար.

ARMÉE DU LEVANT

1ère Division

SERVICES ADMINISTRATIFS
DE CILICIE

LE GÉNÉRAL

Adana le, 7 Janv. 1921

Le Général DUFIEUX, Cdt. la 1ère Division
Délégué du Haut-Commissaire pour la Cilicie

à

Madame ZAROUHI CHALVARDJIAN

Tarsous

Madame,

Le Gouverneur de Tarsous m'a rendu compte du don que vous avez fait à nos soldats à l'occasion du 1er Janvier 1921.

Nos hommes ont été très sensibles à votre geste généreux et je vous en remercie en leur nom.

Je vous prie d'agréer, Madame, l'expression de mes respectueux hommages.

J. DUFIEUX

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԲԱՆԱԿ

Ա. Զօրաբանակ

Ատանա 7 Յունվ. 921

Ժէնէրալ ՏԻԻՖԻՆՕ, Հրամանատար Ա. Զօրաբանակի
Ներկայացուցիչ Կիլիկիոյ Բարձր-Գոմիսէրութեան,
Առ

Տիկին ԶԱՐՈՒՀԻ ՇԱԼՎԱՐՃԵԱՆ

Տարսոն

Տիկին

Տարսոնի Կառավարիչը ինձ տեղեկացուց Նոր Տարւոյ
առթիւ մեր զինուորներուն ձեր ըրած պարգեւին համար:

Մեր զինուորները՝ ձեր վեհանձնութենէն շատ գոհ
մնացին եւ ես անոնց կողմէ շնորհակալութիւն կը յայտնեմ
ձեզի:

Խնդրեմ ընդունեցէք Տիկին, յարգանքներուս հաւաստին:

Ժէնէրալ ՏԻԻՖԻՆՕ

ՏԱՐՍՈՆԻ Հ. Կ. ԽԱՉԻ

1919 ՏԱՐԻՈՅ ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԵԱՆՑ ՑԱՆԿԸ

Փետրուար	Ղրշ.
Փետրուգ Միսիրեան	800
Նազարէթ Պիւլպիւլեան	600
Արշակունի Մազմանեան	550
Գեղարթ Շառաեան	332
Նեգտար Ալակէօզեան	300 ալան
Սրբունի Տ. Ղազարեան	
Կիւլինա Տ. Սահակեան	
Ասանէթ Գանձապետեան	1200
Սրբունի Մելքոնեան	200 ալան
Վիթթորիա Միսիրեան	
Հեղինէ Հաճի Մինասեան	
Լուսաւոր Տ. Սահակեան	
Արմաւ Թէնէքէնեան	1200
Մայրենի Գնահեան	
Տիգրան Առաքելեան	100 ալան
Ռուբէն Գանձապետեան	
Լուսաբեր Արապեան	
Ֆէրիտա Լուսարարեան	400
Մարտ — Արշակունի Գույումճեան	500
Կիւլինա Թումայեան	500
Արժանիք Զէյպէեան	200
Ֆլօրիճա Քէրէսթէնեան	100
Ատէլ Համպօեան	50
Փոխադրելի	6432

Փոխադրուած	6432
Ապրիլ. — Սիրուն Բերովբէեան	1000
Պայծառ Պատանեան	600
Վերգին Սէմէրճեան	500
Անանիա Խաչատուրեան	200
Կիւլիսաթէր Կիրակոսեան	140
Մարիամ Պալեան	100
Մայիս. — Լիմօնիա Պօհէլեան	1500
Դոհարիկ Պիւլպիւլեան	600
Արշալոյս Գասպարեան	600
Էլիզ Տէր Մանուէլեան	300
Նուրիձա Համպօեան	140
Նղիսաբէթ Գասբարեան	50
Յունիս. — Հաննա Տէպպէս	5000
Դօլօնէլ Պուէմօն (Կիլ. ընդհ. կառ.)	1000
Արաքսի Բերովբէեան	1000
Զարմանիկ Եփրեմեան	500
Խաթուն Սթամպօլեան	20
Յուլիս. — Աննիկ Ճամպազեան	300
Մարիամ Նահապետեան	300
Ազնիւ Մազմանեան	300
Վերգին Զպուքճեան	200
Վերգին Տէր Գրիգորեան	200
Աբրահամ Լուսարարեան	200
Նորինձ Իսթէնչեան	150
Հայկանոյշ Համպօեան	100
Օգոստ. — Եգիպտոսի Ազգ. Միութենէն	8000
Զարուհի Շալվարճեան	7500
Խաչեր Շալվարճեան	5000
Մկրտիչ Եփրեմեան	2000
Դասպար Տիվանեան	380
Տոբթ. Յ. Թումայեան	300
Փոխադրելի	44612

Փոխադրուած	44612
Սեպտ. — Պօսոսաբի Աթանասիատիս	30000
Գահիրէի Հայ Կարմիր Խաչէն	18525
Տիկ. Բուսթիլիէր	500
Մարտիկ Զամարեան	200
Փառանձեմ Զէյպէրեան	40
Հոկտ. — Փետր.ի հանդէսէն գոյացած	12500
Հանդէսի Ռօզէթներէ գոյացած	11780
Զատիկի առթիւ հայ կամաւորներու համար հանգանակուած	10650
Երբտ. Միութեան հանդէսին մէջ ծախուած ծաղիկներէ	7070
Ա. Տատուրեանի նուիրած բարձէն	3640
Ծախուած 50 հատ լուսանկարներէ	2720
Տիգրան Առաքելեան	200
Նոյ. — Մայիսէն մինչեւ Նոյ.ի անդամավճ.էն	4050
Ճէնքեան եղբայրներ	1000
Ծախուած նկարներէ	750
Աղնէր Զազմագճեան	100 ալան
Վահրամ Արծրունի	
Արմէն Սասունի	
Յովհաննէս Ասատուրեան	50
Դեկտ. — Էօժէնի Շալվարճեան	3000
Տիրան Համպօեան	2000
Լեւոն Քէշիշեան	500
Տիկ. Համպօեան	500
Արաքսի Պիւլպիւլեան	200
Ծովասար	100
Օգոստ. մինչեւ դեկտ. Ֆրանսական Ելեւմտական վարչութենէն	164300
Ընդհանուր գումար	319187

1919 ՏԱՐԻՈՅ

ԱՄՓՈՓ ՀԱՇՈՒԵԿՇԻՌԸ

Ամիսներ	Մուտք	Ելք
Փետրուար	5082	5545
Մարտ	1350	45275
Ապրիլ	2540	38818
Մայիս	3190	1880
Յունիս	7720	6710
Յուլիս	1550	33092
Օգոստոս	23180	14183
Սեպտեմբեր	49465	50189
Հոկտեմբեր	48360	48237
Նոյեմբեր	6150	47059
Դեկտեմբեր	6300	35303
Յուլիսէն Դեկտեմբեր Ձր. Ելեւմ. Վարչ.	164300	
	319187	326291
		319187
Բաց (փոխանցուած 1920ի հաշւոյն)		7104

1920 Ի ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԵՂՆՑ ՑԱՆԿԸ

Յունվար.— Կարապետ Պոյանեան	5000
Սիմոն օղլու Արիսթիտի	3000
Սօլոմոնիտիս	2500
Գրիգոր Սըմիքեան	2000
Անդամական ամսավճարներէ	1440
Շահագրեան եւ Քէշիշեան Ընկ.	1000
Աւետիս Գալուստեան	1000
Աթա պէյ Գարամանլը	1000
Ֆրանկազի եւ Սինիօս Օղլու	
Փիէր Աբազ	
Աղազարեան Գազանճեան	
Գրիգոր Ատալեան	
Թրիբունի հայր եւ որդի	
Կարապետ Աշքեան	
Մարտիկեան Եղբարք	
Սիմոն Սէմէրճեան	8000
Աւետիս Քէհեանեան	700
Մառի Շալվարճեան	600
Տաւրոս Բալասի պանդոկապետէն	600
Փամբգճեան Մարտիկեան Ընկ.	500
Ջէրի Լութֆուլլահ	
Պետրոս Եղիանեան	
Աննիկ Սիւզմէճեան	
Պանտալի Կրիկորիատիս	
Աբրահամ Կէշեան	
Սերովբէ Քէշիշեան	
Լեւոն Յ. Պզտիկեան	3500
Փոխադրելի	30840

Փոխադրուած	36840
Սօֆորի Միխայիլիտիս	400
Գրիգոր Կէօջեան	400
Կարապետ Պոյաճեան հացագործ	400
Սեդրակ Բազլահան	400
Տիմիթրո Ավանիս	300 ալան
Պօղոս Ունճեան	
Ալէքսանդր Պարպուր	
Ոմն	
Կիլիկիա պանդոկապետ	1500
Լազարի Միխայիլիտիս	250
Սա Էֆ. Տընհօ	200 ալան
Անասթաս	
Եղիա ալթը Դօզալը	
Գրիգոր Թադիրոսեան	
Մագսուտեան եղբարք	1200
Աւետիս Քէրթմէնեան	
Եսայի Մազմանեան	400 ալան
Միքայէլ Աւետիսեան դեղագործ	
Քօսթի Թիմիս օղլու	
Միհրան Թաստարեան	
Յակոբ Պարսամեան	600
Սարգիս Աւետեան	
Սարգիս	400
Մարիամ Կէօջեան	400
Անժ. Գօսթանթինիս.իս	400
Միհրան Պոյաճեան	60
Փետրուար.— Տոքթ. Տատ Ամերիկացի	200000
Ամսավճարներէ եւ պատկերներէ	1300
Օգսէն Աղազարեան	200
Աննիկ Ճամպազեան	150
Փոխադրելի	238000

Փոխադրուած	238000
Մարտ.— Նախորդ ամսուան ծախքերէն աւելցած	5100
Ոմն	1375
Գոհարիկ Պիւպիւլեան	1500
Սինէմայէ գոյացած	1350
Մայիս.— Պոլսոյ Հ. Կ. Խաչի կեդրոնէն	10000
Ամսավճարներէ	2220
Հանգուցեալ Կարապետ Սիմօնեանէ	1500
Մանկապարտէզի աշակերտներէն	505
Սուլթան Սիմօնեան	500
Պօլսէն եկած Հ. Կ. Խ.ի օրացոյցներէն	200
Յունիս.— Նուագահանդէսէն գոյացած	33335
Մարտիրոս Շալվարճեան	30000
Պէտէլեան հայր եւ որդի	1000
Սեպտ.— Տիգրան Առաքելեան	1500
Հիւանդանոցի դարմանատունէն	600
Յը. Ելիմտ. Վարչութենէն	423382
Ընդհ. Գումար	572067

1920 ՏԱՐԻՈՅ

ՀԱՄԱՌՕՏ ՀԱՇՈՒԵԿՇԻՌԸ (*)

Ամիս	Մուտք	Ելք
	Անցեալ տարուայ բացը	7104
Յունվար	56500	50727
Փետրուար	61500	54270
Մարտ	108207	83985
Ապրիլ	120000	116404
Մայիս	49425	41061
Յունիս	84335	34112
Յուլիս	20000	25915
Օգոստոս	20000	18750
Սեպտեմբեր	22100	39536
Հոկտեմբեր	20000	9800
Նոյեմբեր	20000	20000
Դեկտեմբեր	20000	20400
Ընդհ. Գումար	572067	522064
	522064	
Պատրաստ դրամ	50003	

(*) Կը փափաքէինք ելի Հաշիւը եւս մանրամասնօրէն ներկայացնել ընթերցողներուն, բայց տեղի անբաւականութեան պատճառաւ սխալուեցանք համառօտակի ներկայացնել:

ՆԻԻՅԵՂԷՆ ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ռասիմ պէյ երկու պալեա բամպակ
Իբրանոսեան Եղբարք 7 թօփ կտաւ
Ամերիկայի Ազգ. Կ. Խաչէն զգեստ եւ դեղորայք
Հ. Բ. Ը. Միլոթենէն հիւանդանոցի վերաբերեալ գոյքեր
Ատամնաբոյժ Լուիսիկ Աշնեան սննդեղէն
Տիկ. Խաթուն Սթանպօլեան »

» Աննիկ ճամպազեան »
» Վիթթորիա Գէյսէր Այծ մը
» Սիրանուշ Պէյլէրեան սննդեղէն
» Էրան Ղազարեան »
Պրն. Մինաս Հանի Մինասեան »
Պահար Սըմբեան »

Մըսթը Նիլաըն Ամերիկ. Գօլէնի տնօր. »
Ալի Էֆ. Նախկին պէլէտիէ բէյիսի »
Օր. Արշակունի Շարվարեան Այծ մը
Ոմն (անընթեռնելի) Գոյք

Պրն. Պետրոս Պէրպէրեան »
Միսիս Բրիսթի Նախ. տնօրէն գօլէնի »
Պրն. Մ. Յովհաննէսեան եւ Ընկերք »

» Ոսկեան »
» Լիւլէնեան Եղբարք »
» Կարապետ Գալիարեան »
» Յովհաննէս Իսկէնտէրեան »
» Յարութիւն Ներսէսեան »
» Մկրտիչ Սիւզմէնեան »

Մարաշի արկածեալներէն հանգուցեալ Նազարէթ Ազըււ-
եանի ձգած կտակը 45 թրք. ոսկեդրամ, 449 արծաթ դահ.
մէկ Մահմուտիէ եւ 2 մատանի:

Այս առթիւ Տարսոնի Հ. Կ. Խաչի Մասնահիւզս իր
խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնէ վերոյիշեալ բարե-
սէր անձնաւորութեանց:

Տ. Հ. Կ. Խ.Ի ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԻՆ ՄԷՋ ՔՆՆՈՒԱԾ

Եւ

ՋՐԻ ԴԵՂ ԱՌԱՊ ՀԻՒԱՆԴԱՆԵՐ

1919 ՏԱՐԻՈՅ ԸՆԹԱՅՔԻՆ	920 ՏԱՐԻՈՅ ԸՆԹԱՅՔԻՆ
78 Պրօնշիթ	214
100 Գօնժիւքթիվիթ	365
66 Կասթրիթ	120
20 Սիաթիք	6
110 Պլէնօրաժի	111
120 Կալ	171
10 Ֆիէվր փիւէրփէրալ	7
27 Էնթօմէթրիթ	133
1527 Մալարիա	2713
88 Էքզիման	149
45 Բօմաթիզմ	93
87 Տիարէ	351
16 Թէնիա	38
17 Ասգարիտ	52
29 Օթիթ	159
2 Նէֆրիթ	19
23 Ջղային	93
12 Թիւպէրքիւլէօզ	38
9 Սիսթիթ	96
20 Պլէօսէ	160
123 Տիզանթէրի	294
18 Սիֆիլիզ	35
2557	5417

Հիւանդանոցի հաստատումէն մինչեւ 920 տարւոյ վերջը հիւանդանոցիս մէջ իրենց ապաքինումը ստացած են՝

200 կիներ եւ աղջիկներ

150 Այր մարդիկ

Ծննդաբերութիւններ եղած են 10, եւ մահեր պատահած են 14:

Իսկ մնայուն եւ այցելու հիւանդներու ձրի դեղ մատակարարուած է 11140 կտոր դեղագրի համաձայն:

ՆԻԻԹԵՐՈՒ ՑԱՆԿ

Հազարապետ Պ. Գուսթիլիէրի նամակը	52
Կենսագր. Պ. Խաչեր Շալվարճեանի	6
Տ. Հ. Կ. Խաչի կազմութիւնը	11
» Գործունէութիւնը	13
» Հիւանդանոցը	17
Հիւանդանոցի այցելուներու տպաւորութիւնները	29
Կենսագր. Պ. Տիգրան Առաքելեանի	33
Կոչ Հայ բոյրերուս	44
Նախ ցեղը եւ ապա հայրենիքը	48
Ո՛վ «բոյր»	51
Հիւանդապահուհին	57
Հանրագործները	60
Յուշեր եւ նիշեր	63
Խաչէ ի խաչ	66
Հայ Լէգէոնականին դերը	69
Ձեզ է որ կ'երգեմ	71
Տեղեկագիր Հ. Կ. Խ. Հալէպի Մասնաճիւղին	74
Օ՛ն հարուած մ'ալ	77
Տեղեկագիր Հ. Կ. Խ. Տէօրթ Եօլի Մասնաճիւղին	86
Վերադարձ	89
Քննադատութիւնը եւ գնահատումը	95
Հայ տաւղին ցաւերգը	97
Հայաստան	101
Միջագգ. Կ. Խ. 10րդ Համաժողովը	102
Հայաստանի ծառայող Ամերիկուհիին	103
Երկու խօսք	107
Խո՛ր Վէրքեր	108
Արարայի բարձունքէն	109
Կարմիր Խաչին	110
Բոլոր Հայերուն	112
Ժէնէրալ Տիւֆիէօյի նամակը	113
1919 ի նուիրատուութեանց ցանկը	115
» ի հաշուկշիւրը	117
1920 ի նուիրատուութեանց ցանկը	120
» ի հաշուկշիւրը	121
Նիւթեղէն նուիրատուութիւններ	124
Հիւանդանոցին մէջ քննուած հիւանդներու ցանկը	125
	126

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0271378

3940